

МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«ДОСЛІДЖЕННЯ АКТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ
ЮРИДИЧНИХ НАУК»**

(13-14 грудня 2019 р.)

Миколаїв
2019

УДК 34:001.8(063)
Д70

Д70 **Дослідження актуальних питань юридичних наук.** Матеріали науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 13-14 грудня 2019 р.). – Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2019. – 164 с.
ISBN 978-617-7640-77-5

У збірнику представлені матеріали науково-практичної конференції «Дослідження актуальних питань юридичних наук». Розглядаються загальні питання історії та теорії держави та права, історії політичних та правових вчень, конституційного, муніципального права, міжнародного публічного та приватного права, права Європейського союзу, екологічного, земельного, аграрного права, цивільного, господарського, адміністративного права та процесу, фінансового, інформаційного, кримінального, кримінально-виконавчого права, кримінології та інше.

Збірник призначено для науковців, викладачів, аспірантів та студентів, які цікавляться юридичною наукою, а також для широкого кола читачів.

УДК 34:001.8(063)

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Антошкіна В.К.

ЮРИДИЧНА ГЕРМЕНЕВТИКА ТА ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ.....9

Клещенко Н.О.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ОСНОВА УНІФІКАЦІЇ
ЗАКОНОДАВСТВА 13

Колодій Є.С., Пильгун Н.В.

ДО ПИТАННЯ ПРО ВАЖЛИВІСТЬ ТЕОРІЇ
ДЕРЖАВИ І ПРАВА ЯК НАУКИ ТА НАВЧАЛЬНОЇ
ДИСЦИПЛІНИ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТА..... 16

Мартиненко Т.М.

ЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО
МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ 19

Murska M.P.

HISTORICAL TYPES AND PHILOSOPHICALLY
LEGAL DOCTRINES OF THE PHILOSOPHY OF LAW22

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Малюта А.С.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ
ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ26

Ткачук О.Т., Зеленюк І.С.

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВНИЙ ГАРАНТ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД
ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА29

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ТА ПРИВАТНЕ ПРАВО

Наумова А.Д.

OPINIO JURIS SIVE NECESSITATES ТА ДОКТРИНА

«НАПОЛЕГЛИВОГО ЗАПЕРЕЧУВАЧА»

В МІЖНАРОДНОМУ ЗВИЧАЄВОМУ ПРАВІ 32

ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Наумова А.Д.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ «ЗЕЛЕНИХ»

ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В ЄС 36

ЕКОЛОГІЧНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ ПРАВО

Лесніца В.Ю.

ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ВІЙСЬКОВОЇ

ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ 40

Степанов А.В.

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЗЕМЕЛЬ

В ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ ЗОНІ ВІДЧУЖЕННЯ 42

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Воржевітіна Г.І.

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ ПРАВА 45

Гіденко С.С., Звєгінцева А.М.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС 49

Кирієнко М.І.

АНАЛІЗ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ

У РОЗРІЗІ АСПЕКТА ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ 51

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Черняков В.В.

ЗАСОБИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ УЧАСНИКІВ
ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ, ТОВАРІВ І ПОСЛУГ:
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА.....57

СІМЕЙНЕ ПРАВО, ЖИТЛОВЕ ПРАВО

Савенок А.О., Пилипенко В.А.

ПАТРОНАТ ЯК СПЕЦИФІЧНА ФОРМА ВЛАШТУВАННЯ
ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ
БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ.....60

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Мігуліна Ю.О.

ПЕРСПЕКТИВИ ГАРМОНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗЛОВЖИВАННЯ
МОНОПОЛЬНИМ (ДОМІНУЮЧИМ) СТАНОВИЩЕМ
НА РИНКУ ДО ПРАВА ЄС.....63

Раєвська В.П.

РОЛЬ КОРПОРАТИВНОГО ДОГОВОРУ
В УКРАЇНСЬКОМУ БІЗНЕСІ.....67

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Бушмакіна А.Д.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПРАВОВОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ.....71

Гончаренко А.Ю., Шамоля А.А.

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ МОБІНГУ75

Горбатенко Д.І.

ВИЗНАЧЕННЯ НАЛЕЖНИХ, БЕЗПЕЧНИХ
І ЗДОРОВИХ УМОВ ПРАЦІ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ..... 78

Олексієвець А.М., Сівак В.С., Фірман В.М.

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН
У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ 82

Рубець В.А.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ
ТРУДЯЩИХ-МІГРАНТІВ 85

Смірнов Д.О.

ПОЄДНАННЯ НОРМАТИВНОГО ТА ДОГОВІРНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ ЯК СОЦІАЛЬНА ГАРАНТІЯ
ДЛЯ ПРАЦІВНИКІВ 89

**АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС,
ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО**

Гаврилова К.Ю.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ
ТЕХНОГЕННОЇ БЕЗПЕКИ..... 93

Мінка Т.П., Бровко Д.Д.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРИНЦИПІВ ОРГАНІЗАЦІЇ
ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ 97

Мороз Д.А., Ліщук Ю.Г.

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ОКРЕМИХ ВИДІВ ПОРУШЕНЬ
МИТНИХ ПРАВИЛ..... 101

Самойлова О.В.

МІСЦЕ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
ПРИ ТЛУМАЧЕННІ ЗАГАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ ТА ПРИНЦИПІВ
АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА..... 105

Степаненко М.В.

ЗАГАЛЬНЕ ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ БЕЗПЕКИ МОРЕПЛАВСТВА
В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ 109

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО,
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО,
КРИМІНОЛОГІЯ**

Богданчук М.В., Гіденко Е.С.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ 112

Kernis M.S.

CAPITAL PUNISHMENT OR LIFE IMPRISONMENT 115

Onyshchuk A.V.

TYPES OF LEGAL LIABILITY FOR SERIOUS CRIMINAL
OFFENSES IN UKRAINE AND CHINA 119

Сергійчук В.В.

РОЗМЕЖУВАННЯ РОЗГОЛОШЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ
ТАСМНИЦІ ВІД СУМІЖНИХ ЗЛОЧИНІВ
ЗА СУБ'ЄКТИВНОЮ СТОРОНОЮ 123

Солятецький Б.І.

ОСОБЛИВОСТІ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ
ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ 126

Цезар А.Р.

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ
ПОКАРАНЬ І ПОВОДЖЕННЯ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ 129

Shpyrko Y.I.

THEORETICAL ASPECTS AND IMPORTANT TRENDS
IN THE DEVELOPMENT OF MODERN CRIMINAL LAW 132

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА,
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ, СУДОВА
ЕКСПЕРТИЗА,
СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ**

Борох А.Ю., Костенко М.В.

ПСИХОЛОГІЯ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ СВІДКІВ 135

Горелік Д.С., Кайко В.І.

ПРОБЛЕМАТИЧНІ ПИТАННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ
ЕКСПЕРТИЗИ ТРАНСПОРТНОЇ ТРАВМИ
ПРИ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОДАХ 139

Нагула О.В.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ
ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО 142

Приступа Д.В.

РОЗМЕЖУВАННЯ УЧАСТІ ЗАХИСНИКА
ТА АДВОКАТА НА ЕТАПІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 144

Симкович В.В.

МОЖЛИВІСТЬ ВІДКРИВАННЯ СТОРОННІМ ПРЕДМЕТОМ
ЦИЛІНДРОВОГО МЕХАНІЗМУ З ВМОНТОВАНИМ КЛЮЧЕМ 148

Сливка І.Ю.

ПРИНЦИП ДІЇ ВІДМИЧКИ ТИПУ «RICK-GUN»..... 151

Сливка І.Ю.

ВИКОРИСТАННЯ ГРАФІЧНОГО РЕДАКТОРА
ADOBE PHOTOSHOP ПРИ ПРОВЕДЕННІ
ТРАСОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ..... 156

Татаренко А.В.

ВІДМЕЖУВАННЯ УМИСНОГО ТЯЖКОГО
ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ, ЩО СПРИЧИНИЛО
СМЕРТЬ ПОТЕРПІЛОГО, ВІД ВБИВСТВА, ВЧИНЕНОГО
ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ..... 161

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Антошкіна В.К.

*кандидат юридичних наук, доцент,
Бердянський університет менеджменту і бізнесу*

ЮРИДИЧНА ГЕРМЕНЕВТИКА ТА ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ

Герменевтика у широкому сенсі означає учення про принципи інтерпретації, суть якого полягає у розумінні тексту, у з'ясуванні мети його написання. Юридична герменевтика вирішує проблему інтерпретації глибинної семантики тексту, яка утворює справжній об'єкт розуміння.

Як видається, застосування філософської герменевтики в праві стало можливим завдяки тому, що юридичний текст виступає «центральним» елементом права (зокрема, позитивного). Йдеться, перш за все, про необхідність тлумачення нормативно-правових актів («волі» законодавця). Саме у цьому зв'язку герменевтика постає як метод у праві [1, с. 190].

С.С. Алексєєв під герменевтикою пропонує розуміти науку і мистецтво тлумачення юридичних термінів і понять, вершину юридичної майстерності, кульмінаційний пункт юридичної діяльності [2].

На сучасному етапі значно зростає роль герменевтики в процесі інтерпретації правових норм. Це в першу чергу обґрунтовано тим, що герменевтичний підхід дає змогу вирішити багато спірних положень в процесі тлумачення, більш змістовно встановити його місце і роль в правовій системі та визначити основні компоненти інтерпретаційної практики. При цьому герменевтична наука дозволяє проникати не тільки в зовнішній (об'єктивний), але і в суб'єктивний світ, здійснюючи тлумачення з урахуванням позицій інтерпретатора і індивідуальних особливостей мови автора, що характеризує її гносеологічний характер.

Пильна увага до тлумачення тексту в сучасній філософії робить її особливо актуальною для юридичного тлумачення. Оскільки норми права, за рідкісним виключенням, представляють ті або інші тексти, то

юридичне тлумачення є одним з видів тлумачення текстів взагалі [4, с. 16].

Тодика Ю.Н. акцентує увагу на філософських основах тлумачення [5]. Так гносеологічний аспект тлумачення правових норм на його думку передбачає аналіз ролі для інтерпретаційної діяльності таких філософських категорій як одиничне, загальне і особливе, сутність і явище, мета і засоби, структура і система, зв'язок, зміст і форма, теорія і практика і т. д. Він вважає, що філософські категорії допомагають проаналізувати структуру право тлумачної діяльності, побачити усі наявні взаємозв'язки, можливі тенденції розвитку.

Юридична наука відображає об'єкт пізнання ідеально, абстрактно, в системі узагальнюючих понять і категорій. У зв'язку з вищезазначеним належна теоретична розробка і збагачення понятійного апарату науки права повинно спиратись на непросту систему взаємопов'язаних понять. Оскільки саме від логічної ясності правових понять, а одно і від їх узгодженої системи залежить ефективність всього механізму правового регулювання. Тому точне оперування поняттями, термінами, чітке визначення їх змісту та обсягу, має комплексне теоретично-практичне значення.

У філософії суб'єкти і об'єкти є основними елементами в структурах теоретичного і практичного пізнання. Останнє в гносеології представляється як взаємодія суб'єкта (того, хто пізнає) і об'єкта (того, що пізнається).

Існують різні філософські традиції, і школи про розуміння суті суб'єктно-об'єктних відносин. У переважній більшості теорій пізнання визначається як активний процес, здійснюваний діяльним суб'єктом, що саморозвивається. Слід зазначити, що людина усвідомлює себе суб'єктом, що пізнає, але, осягаючи закономірності об'єктивного світу, вона одночасно контролює цей процес, хоча і не цілком. Суб'єкт зберігає своє самостійне значення, тільки залишаючись активною істотою, що пізнає усю сукупність правил, законів, закономірностей дії тієї або іншої системи.

На думку Юдіна З.М. основна проблематика юридичної герменевтики знаходиться у конфлікті інтерпретацій суб'єктів, які видають і застосовують правові нормативи, оскільки суб'єкти, що видають, прагнуть до максимальної однозначності тексту, розрахованого на невизначену кількість неперсоніфікованих суб'єктів, тоді як суб'єкти, що застосовують, навпаки, прагнуть до інтерпретації правового тексту на свою користь [6, с. 10].

В той же час, як вірно зазначає Вольфовська Я.С., відведення об'єкту в гносеології виключно пасивної ролі представляється не зовсім вірним. Він також має активність з метою зберегти себе як самостійне і

незалежне явище і багато в чому впливає на процес пізнання і практичного перетворення. Об'єкт несе в собі усі смислові зв'язки, усі тенденції розвитку, майбутні трансформації і т. д. Він визначає до певної міри напрям пошуків суб'єкта, його особливості і сам характер пізнання.

Авторка стверджує, що специфіка того або іншого об'єкту, мети його створення, місце в системі правових актів, якщо йдеться про тлумачення актів-документів, і роль в механізмі правового регулювання визначають і тип відповідного суб'єкта, і обсяг повноважень, що надаються суб'єктові, і характер технології тлумачення, і рішення, що приймаються ним, і форми відповідних актів [7, с. 59].

Тлумачення права як вид пізнавальної діяльності, безумовно, має гносеологічний аспект. Йдеться про способи з'ясування і роз'яснення нормативно-правових актів різними суб'єктами права, застосування сучасного методологічного інструментарію для правильної інтерпретації правових норм. При цьому інтерпретації може підлягати не тільки чинне законодавство, але і минуле, що зіграло свою роль в становленні відповідних норм і інститутів.

Гносеологічний аспект тлумачення правових норм передбачає аналіз ролі для інтерпретаційної діяльності таких філософських категорій як одиничне, загальне і особливе, сутність і явище, мета і засоби, структура і система, зв'язок, зміст і форма, теорія і практика і т. д. Філософські категорії допомагають проаналізувати структуру правотлумачної діяльності, побачити усі наявні взаємозв'язки, можливі тенденції розвитку.

У гносеологічному аспекті тлумачення можна охарактеризувати як опосередковане пізнання, оскільки норми права – це такий об'єкт, який неможливо встановити шляхом безпосереднього сприйняття за допомогою одних почуттів: їх не можна бачити, чути, відчувати і т. д. Як образно виразився С.С. Алексєєв, неможливо «потримати в руках» гіпотезу юридичної норми [8, с. 112]. Так правові норми не можна дослідити за допомогою яких-небудь приладів.

Н.М. Коркунов, відмічаючи гносеологічний аспект тлумачення, вказує, що «насправді наукові узагальнення не суть зовсім підсумовувані лише копії дійсності. Усі наукові узагальнення суть ідеальні побудови, що представляють собою своєрідні комбінації отриманих шляхом аналізу загальних елементів наших уявлень... Такий характер узагальнень є в усіх науках без виключення: всяка наука дає не копію дійсності, а ідеальну побудову» [9, с. 352].

Не можна не погодитися з думкою В.П. Плавича, що у тлумаченні з'єднуються, сходяться в єдиному фокусі і витончені юридичні значення, і досвід, і правова культура, і юридичне мистецтво. З цієї точки зору юридична герменевтика, тобто наука і мистецтво тлумачення

юридичних термінів і понять, є свого роду вершиною юридичної майстерності, кульмінаційний пункт юридичної діяльності [10, с. 153].

Можна стверджувати, що тлумачення як гносеологічна процедура несе в собі елемент нового розуміння чинного закону або ж розуміння його в зв'язку і стосовно конкретного юридичному факту, або групи фактів, з яких складається юридична практика.

Сучасна юридична наука не вирішила проблему тлумаченням правових норм, зокрема юридична герменевтика орієнтована в основному на лінгвістичний і логічний аналіз правового тексту, що не охоплює початковий і кінцевий етап мислення, а отже, не дозволяє ефективно здійснити тлумачення правових норм. Отже дане питання складає подальший напрямок наукових досліджень в теорії права.

Список використаних джерел:

1. Нетреб'як О. Сутність та значення правової герменевтики // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 5. – С. 189-192.
2. Алексеев С.С. Общая теория права. – М.: Издательство «Проспект», 2008. – 576 с.
3. Честнов И.Л. Методология и методика юридического исследования. – СПб., 2004. – 128 с.
4. Годик В.Е. Толкование норм права в судебных решениях в Российской Федерации // Дисс. канд. юрид. наук. – М., 2006. – 147 с.
5. Тодыка Ю.Н. Толкование конституции и законов Украины: монография. – Харьков, 2003. – 328 с.
6. Юдін З.М. Тлумачення договору // Автореферат канд. юрид. наук. – Одеса, 2004. – 20 с.
7. Вольфовская Я.С. Объекты юридического толкования (проблемы теории и практики) // Дисс. канд. юрид. наук: 12.00.01. – Ярославль, 2007. – 200 с.
8. Алексеев С.С. Объективное в праве // Правоведение. – 1971. – № 1. – С. 112-118.
9. Коркунов Н.М. Лекции по общей теории права. – СПб, 2003. – 430 с. (репринт).
10. Плавич В.П. Тлумачення юридичних норм і застосування законів (логіко-методологічний аналіз) // Правова держава. – 2015. – Вип. 26. – С. 147-160.

Клещенко Н.О.

*здобувач відділу теорії держави і права,
Інститут держави і права імені В.М. Корецького*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ОСНОВА УНІФІКАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА

Процеси глобалізації, що активно розвиваюся на міжнародно-правовій арені потребують засобів свого юридичного забезпечення. А в світлі інтеграції України до Європейського Союзу, а відтак і адаптації національного законодавства, постають вкрай гостро. Найкраще це завдання, на наш погляд, здатна вирішити уніфікація.

На сучасному етапі розбудови української державності відбуваються процеси зміни законодавства, які мають тенденцію наближення до загальносвітових стандартів. Водночас Україна є самостійною державою, яка має вікову історію, власні традиції та національний менталітет. Тому постає завдання розроблення законодавства з наближенням до світових, насамперед, європейських стандартів, але з обов'язковим урахуванням багатовікового досвіду розбудови української державності [4, с. 34].

Саме з міжнародно-правовою уніфікацією національного законодавства пов'язаний найбільш помітний конфлікт міжнародного і національного права, коли національні традиції правових шкіл та традиції суспільного розвитку мусять бути підпорядкованими певним загальним інтересам. Варто пам'ятати, що завжди існує межа, що визначає глибину уніфікації національного законодавства. Така межа залежить не від політичних уподобань або пріоритетів, а від міцності правових традицій, що закладені в основу національної правової системи, та її внутрішніх системоутворюючих зв'язків, а отже, від об'єктивних можливостей впливати міжнародно-правовими засобами на зміни законодавства. Таким чином, держава в своїх міжнародно-правових відносинах завжди повинна враховувати здатність власної правової системи до гнучкості, тобто до здатності сприймати зовнішні впливи, викликані політичними та економічними прагненнями до поглиблення міжнародних інтеграційних зв'язків [5, с. 624].

Законодавство Наша держава зараз знаходиться на етапі «переходу» до міжнародно-правових основ Європейського Союзу. Наше завдання полягає у тому, щоб за допомогою уніфікації, якомога точніше та доступніше упорядкувати законодавство і зменшити неточності та

колізії, які в ньому існують, і тим самим вивести його на якісно новий рівень розвитку, що буду відповідати міжнародним стандартам.

Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу є одним із пріоритетних напрямів сучасного правового розвитку. Цей процес – планомірний, включає в себе декілька етапів, на кожному з яких досягається певний ступінь відповідності з урахуванням принципу верховенства права. Є аксіоматичним положення, згідно з яким, чим досконалішим, «рівневим» щодо юридичної техніки буде масив вітчизняного законодавства, тим успішнішою буде робота щодо проведення адаптаційних процесів [3, с. 54].

Як зазначають зарубіжні експерти, найбільш ефективно загальні стандарти та уніфіковану практику розробки законопроектів встановлювати шляхом забезпечення єдиного комплексу настанов (директив). За наявних умов у деяких країнах Центральної та Східної Європи стандарти законопроекування найчастіше регулюються законами [2, с. 156].

Слід відмітити, що нині у світовій практиці уніфікація являється досить поширеним явищем. Окрім самих держав, нею займається ціла низка авторитетних міжнародних організацій таких як, ООН, УНІДРУА, Рада Європи тощо.

Співпраця нашої держави з іноземними країнами та міжнародними організаціями передбачає, що за умови вдосконалення чинного права України, необхідно врахувати світові та регіональні інтеграційні процеси, зокрема процеси світової економічної інтеграції, умови щодо зближення національного законодавства із законодавством іноземних держав, приведення його у відповідність до міжнародних стандартів. Таке зближення повинно мати науково обґрунтований характер і здійснюватися на основі норм міжнародного права. Зближення процесуальних систем знаходить свій прояв у формі уніфікації (виробленні загальних наднаціональних процесуальних правил і регламентів) та гармонізації (зближенні правових систем різних країн на основі загальноновизнаних принципів). Виходячи з того, що в рамках процесуального права велика кількість відносно автономних інститутів, наприклад підвідомчість і підсудність, докази, альтернативні форми вирішення спорів, перегляд судових актів, тому саме в їх межах в кожному із напрямків можливі уніфікація і гармонізація, які можуть відбуватися в різних сферах з різним ступенем охоплення та швидкістю [1, с. 32].

Підставами міжнародно-правової уніфікації національного законодавства мають бути, передусім, зобов'язання в межах міжнародно-правових договорів. Міжнародні організаційно-правові механізми її забезпечення відрізняються різноманіттям. Використання

інших міжнародних інструментів та процедур для цілей уніфікації законодавства вимагає їх постійної ретельної перевірки з точки зору наявності в них міжнародно-правового змісту [5, с. 628].

Отже, як бачимо, уніфікація – процес багатоскладовий та тривалий за часом. Для досягнення її цілей необхідно докорінно проаналізувати увесь національний правовий масив, виробити алгоритм його приведення до вимог з урахуванням міжнародного досвіду.

Список використаних джерел:

1. Бобрик В.І. Вплив гармонізації процесуального права на вдосконалення цивільного судочинства в Україні. *Право і держава: проблеми розвитку і взаємодії у XXI ст.*: тези доповідей між нар. Наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 30-31 січня 2015 р. Запоріжжя: ЗНУ, 2015. С. 32–34.
2. Копиленко О.Л., Зайчук О.В., Богачова О.В. Законопроекування: сучасні реалії та тенденції розвитку: монографія. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України. 2014. 232 с.
3. Іванченко О.П. Систематизація законодавства: науковий вектор, практичні потреби. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2015. № 3. С. 53–56.
4. Бузубов Д.О., Заросило В.О., Заросило В.В., Коренева М.М. Імплементация адміністративного законодавства Країн Європейського співтовариства в правовий простір України (теоретико-методичні аспекти): навч. посіб. – Київ: ТОВ «МП Леся», 2015. 112 с.
5. Стрельцова Є.Д. Міжнародно-правові основи уніфікації національного законодавства: жорсткі і м'які підстави. *Право, економіка та управління: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю економіко-правового ф-ту ОНУ імені І.І. Мечникова, м. Одеса, 14–15 верес. 2018 р. Одеса: ОНУ, 2018. С. 623-628. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/18759> (дата звернення: 25.11.2019).

Колодій Є.С.

студентка;

Пильгун Н.В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
Національний авіаційний університет*

ДО ПИТАННЯ ПРО ВАЖЛИВІСТЬ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ЯК НАУКИ ТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТА

Науковці вважають, що юридична наука – це перш за все фундаментальні дослідження державно-правових явищ у суспільстві. Одним із таких наукових підходів у дослідженні юридичної науки є теорія держави і права, яка безпосередньо пов'язана з формуванням професійної правової свідомості юриста. Саме з викладання теорії починається закладка фундаменту індивідуальної правової культури майбутнього юриста, формування у нього наукової бази юридичного світогляду [4, с. 7-13].

Юрист – це фахівець, професіонал у правовій сфері. Тому він повинен мати не тільки знання, які стосуються певної галузі права, а й знання, які є базовими та фундаментальними. Джерелом саме таких знань і виступає така дисципліна як теорія держави і права. Її ще називають азбукою юриспруденції. Вона вивчає право і державу в цілому, їх взаємодію. Без неї неможливе подальше вивчення інших дисциплін. Наприклад, для того, щоб вивчати будь-яке право потрібні знання із теорії держави і права. Адже саме загальнотеоретична юриспруденція навчає таких понять як норма права, нормативно-правовий акт, правові відносини [1, с. 5-10]. Наразі ведуться дискусії щодо того, чи потрібна теорія держави і права слідчому або ж адвокату тощо. Постає таке питання як важливість даної дисципліни для різних видів юридичних професій, порівнюється значимість теорії держави і права з будь-якою галузевою чи міжгалузевою наукою. Однак все ж теорія держави і права дає базу та є фундаментом для цих наук. Особливо слід підкреслити, що саме теорія держави і права дає можливість цілісно подивитися на державно-правову дійсність, співвіднести з політичною дійсністю, суспільством. Варто пам'ятати, за своєю природою теорія держави і права є проблемною наукою, передбачає наявність багатьох точок зору [3].

Нині загально визнаною є точка зору, що рівень розвитку теоретичного знання багато в чому наперед визначає рівень розвитку не лише науки, а й суспільства в цілому. З огляду на це можна стверджувати, що теорія держави і права посідає особливе місце в системі юридичних наук, що визначається своєрідністю предмета дослідження та методологічною значимістю для інших юридичних наук. Тобто теорія держави і права як наука є загальнотеоретичною та евристичною основою для усіх юридичних наук, яка дає можливість об'єднати юридичні знання, сформовані в різних сферах юридичної науки та практики, в єдину систему, що в свою чергу дозволяє поглянути на державно-правову дійсність комплексно, всебічно, скласти цілісне уявлення про неї. Разом з тим дана наука визначає рівень розвитку юриспруденції і як науки, і як практики, формує загальні для усієї юридичної науки цілі та завдання, задає вектори розвитку галузевих та спеціально-юридичних наук; виступає певним трансформатором між юридичним та неюридичним гуманітарним знанням, забезпечує органічне сплетіння юридичного знання в загальну систему знання про суспільство та людину [4, с. 9].

Значення теорії держави і права в процесі професійної підготовки юристів полягає в тому, що в рамках теоретико-правової науки вивчаються основні поняття юриспруденції. Будь-який юрист незалежно від займаної посади і особливостей професійної діяльності повинен розуміти змістове значення таких категорій, як право, держава, правова норма, правоздатність, дієздатність, правовідносини, правопорушення, юридична відповідальність тощо. Крім того, вивчення теорії держави і права, як науки та начальної дисципліни допомагає усвідомити майбутнім юристам зміст основних принципів юридичної техніки, без знання яких неможлива професійна діяльність у сфері правового регулювання. Розуміння теоретико-правових основ правотворчої, правозастосовної, інтерпретаційної та інших видів юридичної діяльності є необхідною умовою досягнення конкретних, певних цілей і завдань, що стоять перед юридичною спільнотою.

Підготовка фахівців-юристів для державних органів, органів місцевого самоврядування, різних структур громадянського суспільства здійснюється на підставі нормативних програм, затверджених Кабінетом Міністрів України. Саме на теорію держави і права як загальнометодологічну юридичну дисципліну покладаються важливі завдання з формування у майбутніх юристів певних знань і умінь нормотворчого, правореалізаційного і правоохоронного характеру. Звідси з'являються основні риси, що підкреслюють важливе значення цієї юридичної науки і навчальної дисципліни для юристів: на основі узагальнення досвіду державно-правового будівництва у конкретних

країнах світу формулює науково обґрунтовані рекомендації про шляхи подальшого вдосконалення діяльності правоохоронних та інших органів усіх гілок влади; озброює працівників названих органів науково обґрунтованими формами і методами роботи в нормотворчій діяльності, при здійсненні систематизації чинного законодавства, у процесі правореалізаційної діяльності, в узагальненні юридичної практики, у проведенні профілактичної, оперативно-розшукової, виховної роботи та інших практичних дій; виступає як загальнотеоретична юридична наука і дисципліна, що повинна знайомити студентів навчальних закладів системи Міністерства освіти України з вихідними поняттями інших юридичних дисциплін. Разом з тим теорія держави і права, як наука дає повні знання про загальні поняття, ознаки, структуру, зміст, суб'єкти, об'єкти, підстави класифікації, групи, прийоми юридичної техніки, тлумачення правових норм, методи наукових досліджень та інші характеристики державно-правових явищ, що потрібні юристам у їх повсякденній правоохоронній і правозастосовній діяльності; вивчає діяльність правоохоронних державних і недержавних організацій та розробляє загальні висновки і практичні рекомендації щодо вдосконалення законодавства і практики його застосування у їх діяльності; сприяє політичному і правовому вихованню населення і фахівців-юристів для формування у них високої професійної правосвідомості і правової культури, стимулювання активної правомірної поведінки; виробляє науково обґрунтовані механізми реалізації прав громадянина, методіку правового виховання населення і озброює працівників юридичних закладів цими та іншими засобами забезпечення правопорядку, зміцнення законності та дисципліни [2].

Отже, теорія держави і права є цілісною, самостійною наукою в системі інших юридичних наук, яка вивчає державно-правові явища та виступає об'єднуючою ланкою між юридичними науками, тобто дає можливість перетікати знанням з однієї юридичної науки в іншу.

Список використаних джерел:

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : Підручник / Пер. з рос. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.
2. Значення ТДП для професійної підготовки юриста. URL: <http://um.co.ua/1/1-9/1-93204.html> (дата звернення: 16.11.2019).
3. Проблеми теорії держави і права URL: https://pidruchniki.com/16520205/pravo/mistse_znachennya_teoriyi_derzhavi_prava_sistemi_yuridichnogo_znannya (дата звернення: 16.11.2019).
4. Пильгун Н.В. Теорія держави і права: курс лекцій Ч.1. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2019. 72 с.

Мартиненко Т.М.

студент,

Науковий керівник: Теліженко Л.В.

доктор філософських наук, доцент,

Сумський державний університет

ЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ

Історично склалося так, що на території нашої країни, як і багатьох інших країн, проживають люди різних національностей, в тому числі національні меншини. Відповідно до чинного законодавства України національними меншинами є групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою. Існує ряд проблем, які перешкоджають вільному культурному розвитку таких громадян, а також призводять до порушення їх прав та законних інтересів, що й актуалізує дане питання.

Мультикультуралізм як соціальне явище продовжує активно набирати обертів як на території нашої держави, так і далеко за її межами. Його стрімкий розвиток пов'язаний із низкою негативних змін у суспільстві або країні, які змушують людей мігрувати до інших держав. Більшість цивілізованих країн намагаються підтримувати таке явище та створюють необхідні умови для комфортного співіснування окремих культурних груп та етнічного населення конкретної держави. До таких країн належать Швеція, Фінляндія, Франція, Канада, Велика Британія, Сполучені Штати Америки та інші. Тут влада намагається знизити рівень негативного ставлення населення до певних носіїв іншої культури шляхом закріплення на законодавчому рівні прав та свобод таких осіб.

На жаль, далеко не всі країни та окремі представники населення підтримують дане явище. По-перше, не дивлячись на державний захист прав та інтересів національних меншин, у суспільстві час від часу виникають протистояння із представниками іншої культури. Може пройти багато часу, перш ніж суспільство навчиться сприймати нетипові для їх країни традиції та культуру інших народів, проте проблема може бути і у відношенні національних меншин до оточуючого суспільства конкретної країни.

По-друге, проблему мультикультуралізму визнають самі очільники країн. Федеральний канцлер Німеччини Ангела Меркель неодноразово

висловлювалася з приводу негативних моментів мультикультуралізму. Не заперечуючи підтримку мультикультуралізму, вона все ж вважає, що представники інших культур, які прибувають до Німеччини, не поспішають інтегруватися у суспільство та не приносять йому ніякої користі. На її думку, представники інших культур також повинні активно включатися в життя оточуючого суспільства, а не залишатися в стороні та ігнорувати культуру та традиції етнічного населення конкретної держави. Поки що іноземці залишаються в ізоляції від німецького суспільства та в більшості випадків не бажають долучатися до культурного, політичного та економічного життя країни. З огляду на це канцлер Німеччини Ангела Меркель приходив до висновку, що політика мультикультуралізму зазнала краху.

Цікавою є і думка колишнього президента Франції Ніколя Саркозі, який теж розкритикував ідею створення мультикультурного суспільства і наголосив на тому, що суспільство не готове до того, щоб на вулицях країни показово справляли релігійні обряди представники національних меншин. Також він зазначив небажання французького народу піддаватися тиску з боку таких національних меншин з метою насадження ними своїх ідеалів та своєї культури.

Колішній прем'єр-міністр Великої Британії Девід Кемерон на 47 Мюнхенській конференції з безпеки теж досить різко висловився на рахунок політики мультикультуралізму. Він зазначив, що слід посилити контроль за діяльністю мусульманських об'єднань на території Британії. Адже саме цей народ, на його думку, є джерелом розповсюдження тероризму у світі.

Не краща ситуація і в Україні. Не дивлячись на те, що держава намагається упорядкувати відносини між різними національними меншинами та етнічними українцями шляхом прийняття відповідних законів, це не створює ефективного регулятора цих відносин.

На даний момент в межах України співіснують більше ста різних національностей із притаманними їм традиціями та культурою. Національним законодавством закріплено положення щодо захисту прав кожної людини, яка знаходиться на території країни незалежно від раси, національної приналежності, мови чи віросповідання.

Основним Законом нашої держави, а саме Конституцією України передбачено рівність усіх громадян та інших осіб, що перебувають на її території на законних підставах. Зокрема, стаття 24 закріплює рівність прав та свобод громадян, незалежно від етнічного та соціального походження, а також від кольору шкіри раси та релігійних переконань [1]. Окрім того, Основним Законом нашої держави гарантується захист національних меншин, їх культурний та соціальний розвиток.

Законом України «Про національні меншини в Україні», зокрема статтею 6 закріплено положення, яке регламентує права національних меншин на самовиявлення та вільний розвиток національної самосвідомості [2]. Громадяни України всіх національностей вільно користуються правом на національно-культурну автономію, тобто вони можуть навчатися рідною мовою, користуватися національною символікою та відзначати національні свята, сповідувати свої релігії, створювати громадські об'єднання та розвивати свої культурні традиції. Згідно з цим Законом, групи громадян, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою, користуються тим же обсягом прав, яким і етнічні українці [2].

На жаль, існує ряд проблем, які ставлять під сумнів користь розвитку та підтримки мультикультуралізму в Україні. Особливо гостро це питання постало після початку збройного конфлікту на сході держави. Російськомовному населенню постійно нав'язують ненависть до україномовного представників і навпаки. Певний вплив на людей мають засоби масової інформації, які поширюють не завжди достовірну інформацію про реальний стан та настрої українського суспільства. Як наслідок, виникають протистояння в середині держави, які досить негативно впливають на розвиток демократичного суспільства.

Отже, в умовах сучасності мультикультуралізм продовжує розвиватися та має як позитивні, так і негативні наслідки. За допомогою підтримки мультикультуралізму можна побудувати рівноправне, демократичне та культурно багате суспільство. Наразі, основні проблеми розвитку даного суспільного явища пов'язані зі складнощами у процесі комунікації представників різних культур між собою та суспільством у цілому. Суспільство не бажає долучатися до вирішення цієї проблеми і впевнене, що невтручання – це найкращий вихід із ситуації.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Про національні меншини в Україні: Закон України від 25.06.1992 № 2794-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2494-12>.

Murska M.P.

Student,

Ivan Franko National University of Lviv

HISTORICAL TYPES AND PHILOSOPHICALLY LEGAL DOCTRINES OF THE PHILOSOPHY OF LAW

Consideration of the philosophy of law through the prism of its history will be effective provided that the philosophy of law is perceived as a real phenomenon of human culture that exists not only in time and space, but also beyond time. This approach allows you to objectively analyze each philosophical and legal concept, determine its place and social value in the system of knowledge of a particular stage of development of society, determine its practical significance for today [3, p. 234-237].

The development of philosophical and legal ideas is a coherent and consistent process in which each successive period does not completely negate the previous ones, where the range of study of legal ideals changes. That which is actual and characteristic of one period develops in another, coexists and interacts with another, is enriched by it [2, p. 78-85].

The philosophical and legal approach to the history of law orientes and requires to take into account the dialectic of the phenomenon and essence, their internal logic, which allows to distinguish the beginning of the process of formation of the ideal first principles of law, the conditions of its origin and the possible direction of development of law [3, p. 45-49].

The philosophy of law is that its cultural purpose is to accept the challenge from the depths of the world of law, to work with it and to draw certain conclusions that will open up another side of teaching [1, p. 40-69].

The beginning of a revolutionary reassessment of religious and political values, designed to provide the bourgeoisie with ideological, political, legal and economic domination in society, new concepts of state and law – all this is the emergence of a new era of Renaissance and Reformation.

The recognition of man as an individual has led to a new search for the justifications of the essence of society and the state. One of the first philosophical and legal concepts of the period was the concept proposed by an Italian politician, writer, historian and military theorist, Niccolo Machiavelli, who sought to create a stable state in an unstable socio-political situation in Europe at that time [2, p. 80-112].

Machiavelli identified three forms of government: monarchy, aristocracy, and democracy. According to him, all of them are unstable and only a mixed form of government gives the state the most stability. Machiavelli sang the

will, power, energy of man. These qualities must, first and foremost, belong to the ruler. He did not idealize human nature, but evaluated it harshly and meticulously. The thinker proceeded from what is, not from what should be, in this manifested Machiavelli's realism regarding the assessment of human behavior, which is determined not by Christian morality but by benefit, power, calculation, natural selfishness [3, p. 456-472].

Modern times give us three systems of natural law – deontological, logical and ontological. It begins to see a set of those ideal norms that should serve as a prototype for any legislation. Its founder was Dutch lawyer, politician and diplomat Hugo Grotius, a deontological system that identifies law and justice, defining the latter as lacking injustice. Grotius' most famous work is "On the Law of War and Peace," in which he develops the idea of a law that can be applied in all conditions, including war. The tasks of the philosophy of modern-day law of Grotius and his adherents were seen in the disclosure by rationalistic means of an absolute, unalterable, equal for all peoples and times of law given by nature itself, and therefore one that stands above positive law [2, p. 93]. Grotius believed that the laws of natural law originate in the very nature of reason, and therefore are as eternal as reason itself. He defined the State of Grotius as an eternal, complete and supreme society formed for the protection of human rights and general good.

Thomas Hobbes, who made a significant contribution to the philosophy of modern-day law. Hobbes outlined his theory in his work, "Leviathan, or Matter, Form, and Authority of the Church and Secular State." In following Machiavelli, Hobbes emphasized the selfish and aggressive nature of man. Accordingly, in the natural state, every person has for any thing the same right as any other person, that is, in the natural state no one has the exclusive right to anything. In the pursuit of their selfish intentions and desires, people come to fight among themselves – a war of all against all that threatens everyone. Self-preservation on the basis of peace, according to Hobbes, provides the following: for a peaceful coexistence, it is necessary for everyone to relinquish the right to all and to relinquish the other part of their rights. Such conciliation is effected through a mutual agreement, which Hobbes called a treaty. The scope of law he considered public life [3, p. 129].

A significant contribution to the development of ideas of the philosophy of law was made by the age-old Dutch philosopher Benedict Spinoza – one of the main representatives of the rationalism of the 17th century. and was based on a thesis according to which all essence is connected with a logical necessity, where reality in all forms of its manifestations is reasonable and not accidental. He interpreted human freedom in a new way, putting freedom from passions in the foreground, because, as his knowledge of the passions becomes more profound, he loses power. Spinoza considered the best form of state government republican, which he divided into aristocratic – the rulers are

a certain number of citizens elected by the people and democratic – rulers are due to random reasons [2, p. 92].

The creativity of another prominent European at the time – Gottfried Wilhelm Leibniz – an outstanding mathematician and author of a number of original jurisprudence works cannot be overlooked. Leibniz believed that freedom is given to man in unity with necessity, which, in turn, has its own gradations and varieties, which affects the freedom of man [3, p. 56-103].

Philosophers in Western Europe in the 15-18 centuries. have made a significant contribution to the philosophy of law. Philosophical and legal ideas – a holistic and consistent process in which each successive period of development does not deny the previous, where they change, and complemented by the following.

At different times, opinions and views are also different, but many philosophers have followers who further develop general theories. Three systems are under consideration for the development of law, the state, its structure and the capabilities of the population: democracy, republic, monarchy, and for each representative of his time, with clear clarity on why [2, p. 77-129].

The significance of the philosophy of Renaissance law is that it created the basis for the philosophy of modern times. The period of Renaissance philosophy is a necessary and natural transition from medieval philosophical traditions to philosophy of modern times. Reformation goes beyond the problems, moral, social and legal orientations are transformed, problems of political freedom, freedom of conscience, human and citizen rights begin [3, p. 12].

The philosophy of modern-day law is characterized by the bringing to the forefront of the applied, practical value of scientific legal knowledge. In this era, historical and legal science has become a virtually significant political and social discipline. And the Enlightenment of the 18th century. their scientific works have created the theoretical basis on which the social sciences, including the philosophy of law, are developing today. The main instrument of political and social doctrines of the Enlightenment was legal science. It is during this historic period that the interest in philosophy of politics and law is greatly increased [1, p. 202-209].

References:

1. Международные акты по правам человека: сб. док. – М.: Изд. Группа НОРМА-ИНФРА-М, 1998. – 398 с.
2. Філософія прав людини / за ред. Ш. Госепата та Г. Ломанна; пер. з нім. О. Юдіна та Л. Доронічевої. – 2-ге вид. – К.: Ніка-Центр, 2012. – (Серія «Зміна парадигми»; вип. 13). – 117 с.

3. Кант И. Собрание сочинений: в 8 т. / Иммануил Кант. – М.: Чоро, 1994. – (Серия «Мировая философская мысль»). – 234 с.
4. Руссо Ж.-Ж. Про суспільну угоду, або Принципи політичного права / Ж.-Ж. Руссо; пер. з фр. О.І. Хоми. – [К.]: Port-Royal, 2001. – 256 с.
5. История политических и правовых учений: учеб. для вузов / под общ. ред. В.С. Нерсеянца. – 3-е изд., стереотип. – М.: Изд. Группа НОРМА-ИНФРА-М, 2001. – 176 с.

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Малюта А.С.

студент,

Юридичний інститут

*ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ

Основні принципи функціонування ринку електричної енергії визначаються Законами України «Про ринок електричної енергії» та частково «Про природні монополії» [1].

Основні умови діяльності суб'єктів ринку електричної енергії та взаємовідносин між ними регулюються:

1) правилами ринку, в тому числі визначають правила функціонування балансуючого ринку і правила функціонування ринку допоміжних послуг;

2) правилами ринку «на добу наперед»;

3) кодексом електричних мереж;

4) кодексом комерційного обліку;

5) іншими нормативно-правовими актами [2, с. 5-8].

Правила ринку «на добу наперед» і кодекс комерційного обліку затверджуються Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики, за погодженням з Антимонопольним комітетом України.

Системний оператор адмініструє правила ринку, кодекс комерційного обліку і кодекс електричних мереж. Оператор ринку адмініструє правила ринку «на добу наперед» [3].

Правила ринку визначають, зокрема, порядок придбання, зупинення та позбавлення статусу суб'єкта ринку, а також випадки, в яких може бути відмовлено в наданні статусу суб'єкта ринку, порядок реєстрації суб'єктів ринку, порядок і вимоги до забезпечення виконання зобов'язань за договорами про купівлю – продаж електричної енергії з метою врегулювання небалансів електроенергії, правила

функціонування балансуючого ринку, правила функціонування ринку допоміжних послуг, порядок проведення розрахунків на балансі ринку допоміжних послуг, порядок виставлення рахунків, порядок внесення змін до правил ринку, положення про функціонування ринку в разі прийняття надзвичайних заходів [3].

Впровадження нової структури відносин на ринку вимагає повного пакету необхідних законодавчих і нормативно-технічних актів, які визначають умови і правила роботи ринку, основних учасників ринку, їх права, обов'язки і відповідальність.

Впровадження ринку двосторонніх договорів передбачає діючий оптовий ринок електроенергії (ОРЕ) і новий ринок, що функціонують паралельно. Дуже важливо передбачити всі можливі наслідки розвитку і взаємний вплив обох ринків один на одного. Тому в цій роботі разом із зарубіжними консультантами беруть участь фахівці НКРЕ, ДП «Енергоринок», ДП «НЕК» Укренерго» і провідні українські фахівці в області електроенергетики, які є членами робочих груп Міжвідомчої комісії [3].

Поетапне відкриття ринку передбачало встановлення квот генеруючим компаніям АЕС і ТЕС для продажу електроенергії на ринку двосторонніх договорів постачальникам.

Висновок двосторонніх договорів між генерацією і постачальниками проводився на аукціонних торгах. Це дозволило регулюючому органу створити умови, за якими виробники електричної енергії і постачальники мають можливість купити-продати електроенергію за економічно рівноважною ціною, і щоб жодна зі сторін не змогла використати свою ринкову силу.

Впроваджено наступний механізм роботи аукціону: аукціони проводить ДП «Енергоринок», який виконує функцію біржі. Продуктом аукціону є графіки електроенергії, різної конфігурації. Також консультанти Світового банку, які супроводжують даний проект, запропонували продавати на аукціонах електроенергію на пропорційній основі, тобто на кожен кВт*год електроенергії, виробленої атомними електростанціями, постачальник повинен купити відповідну кількість електроенергії, виробленої тепловими електростанціями. Такий підхід дозволить збалансувати інтереси різних виробників і прийти до рівноважної економічної ціни [2, с. 5-8].

ДП «Енергоринок» виконує функції балансуючого механізму. Що стосується організації купівлі-продажу електроенергії на першому етапі переходу до нової моделі ринку, то потоки електроенергії розподіляються наступним чином. Частина електроенергії, яка буде продана в вигляді квоти АЕС і ТЕС на аукціоні за прямими договорами,

безпосередньо буде відпущена від цих виробників постачальникам за нерегульованим тарифом для кваліфікованих споживачів [2, с. 5-8].

Весь інший обсяг виробленої електроенергії як цими, так і іншими виробниками буде продаватися безпосередньо в оптовий ринок, в якому учасники двосторонніх договорів будуть купувати відсутній обсяг для забезпечення в повному обсязі потреб кваліфікованих споживачів в електричній енергії. Таким чином, в цей період електроенергія буде продаватися-купуватися на двох ринках [2, с. 5-8].

Відповідно до розподілу потоків електроенергії будуть проходити фінансові розрахунки між суб'єктами, які працюють фактично на двох ринках.

Виробники частини електроенергії продають за двостороннім договором через аукціон, а інший обсяг – в ОРЕ. Відповідно і оплату за відпущену електроенергію вони будуть отримувати як від постачальників кваліфікованим споживачам за ціною аукціону, так і від ОРЕ за правилами ОРЕ [2, с. 5-8].

Отже, однією з найважливіших правових проблем, що підлягають вирішенню до початку реформування ринку, є ліквідація пільгових тарифів для окремих категорій споживачів і скасування єдиних роздрібних тарифів. Виходячи з цього розпочата корекція термінів впровадження етапів реформування чинного ОРЕ. Для впровадження нової моделі відбулась втрата чинності Закону України «Про засади функціонування ринку електричної енергії України» та Закону України «Про електроенергетику», натомість вступив дію основний закон регулювання ринку «Про ринок електричної енергії». З огляду на можливі негативні наслідки для економіки і електроенергетики України передбачуваного перегулювання ринку електроенергії, які мали місце в ряді зарубіжних країн, на початку реформування чинного ОРЕ в умовах світової фінансово-економічної кризи необхідно постійно аналізувати можливі ризики як для електроенергетики, так і економіки країни.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про ринок електричної енергії». Документ 2019-VIII, чинний, поточна редакція – Редакція від 17.11.2019, підстава – 264-IX / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 27-28, ст. 312.
2. Паливно-енергетичний комплекс України: готовність до євро інтеграції. [Аналітична доповідь Центру Разумкова] // Національна безпека і оборона. – 2018. – № 11. – Ст. 5-8.
3. Енергетична стратегія України на період до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

Ткачук О.Т.

студентка;

Зеленюк І.С.

старший викладач,

*Херсонська філія Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова*

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВНИЙ ГАРАНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

В сьогоденних реаліях, ми можемо з упевненістю говорити про те, що права людини – це невід’ємний елемент людського буття кожної особистості, незалежно від її віку, раси, віросповідання, гендерної належності, політичних переконань та інших внутрішніх установок та зовнішніх соціальних факторів. Процес формування концепції прав людини пройшов довгий шлях, тісно пов’язаний з історією розвитку суспільства, перш ніж стати дійсно важливим аспектом для абсолютного кола осіб.

В сучасному світі, категорія права людини є загальнолюдською цінністю, гарантії яких закріплені в міжнародно-правових документах. Серед найважливіших з них можна відзначити Загальну декларацію прав людини від 10 грудня 1948 року, затверджену на Генеральній Асамблеї ООН. Цей документ, значення якого важко переоцінити, став першим міжнародним стандартом у сфері прав людини. Саме він каталізував процес еволюції прав людини і виступив правовим фундаментом подальшого процесу кодифікації галузі.

Не стала виключенням з вищевикладеного і Конституція України. Її було прийнято 28 червня 1996 року. Недаремно Конституція носить назву Основний закон, адже відповідно саме із її положеннями мають узгоджуватися всі інші закони та підзаконні нормативно-правові акти держави, що їх ухвалюють відповідні державні органи.

Діючий й до сьогодні Основний закон держави вперше проголосив права громадян (розділ II). Раніше вони не закріплювалися в попередній конституції: право на свободу творчості, право на свободу та особисту недоторканність, право на свободу думки й слова, право на свободу совісті та віросповідання, право на повагу гідності людини, на підприємницьку діяльність тощо.

Реальне здійснення та захист прав людини абсолютним колом осіб забезпечується, передусім, юридичними механізмами, що діють у державі. Тобто правова національна система припускає безпосередню дію належним чином ратифікованих норм міжнародних договорів поряд з національним законодавством, але пріоритет останнього полягає у тому, що саме воно забезпечує засоби реалізації, охорони та захисту прав людини.

Аналіз статей розділу II Конституції свідчить про те, що майже всі статті цього розділу так чи інакше відображають зміст Загальної декларації прав людини. Змістовні і навіть текстуальні збіги II розділу Конституції України і головних міжнародних документів про права людини є позитивним явищем, що засвідчує спрямованість нашої держави на сприйняття та реалізацію міжнародних стандартів у відповідній сфері. До того ж Україна є стороною практично всіх міжнародних договорів про права людини загального характеру.

Як свідчить міжнародний досвід, ефективність гарантій основних прав і свобод людини залежить від рівня розвитку правових принципів та інститутів демократії, стану економіки, правотворчої атмосфери в суспільстві, рівня правового виховання і культури населення, ступеня суспільної злагоди.

У житті бувають випадки, коли права людини порушуються. В таких ситуаціях важливо вміти захистити себе, знати, де шукати допомоги.

Конституція України досить чітко визначає систему органів та осіб, які мають захищати права і свободи людини та громадянина. Це Президент України, як гарант прав і свобод людини і громадянина (ст. 102), Верховна Рада України, яка виключно законами визначає права і свободи людини та громадянина, гарантії цих прав і свобод (ч. 1 ст. 22), Кабінет Міністрів України, який повинен вживати заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина (ч. 2 ст. 116), місцеві державні адміністрації на відповідній території, які повинні забезпечувати додержання прав і свобод громадян (ч. 2 ст. 199), підсистема судів загальної юрисдикції та спеціалізованих судів (ст. 125), Конституційний Суд України (ст. 12) ; Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (ч. 17 ст. 85 Конституції), прокуратура, адвокатура, інші правоохоронні органи України.

Проте основною юридичною гарантією прав і свобод людини є судовий захист. Об'єктом оскарження до суду можуть бути рішення, дії або бездіяльність, внаслідок яких порушено права і свободи громадян чи створено перешкоди для їх здійснення, або на громадянина покладено якісь не передбачені законом обов'язки, або громадянин був незаконно притягнений до будь-якої відповідальності.

Історією людської цивілізації доведено, що рівень демократії в суспільстві визначається місцем суду в системі органів державної влади та його роллю в захисті прав та свобод людини і громадянина.

Статтею 124 Конституції України встановлено, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Це означає, що право особи (громадянина України, іноземця, особи без громадянства, юридичної особи) на звернення до суду за вирішенням спору не може бути обмежене законом, іншими нормативно-правовими актами.

Метою правосуддя є вирішення конфліктів шляхом розгляду на судових засіданнях конституційних, цивільних, кримінальних, господарських та адміністративних справ з додержанням встановленої законом процесуальної форми.

Законом України "Про судоустрій України" закріплено, що суд, здійснюючи правосуддя, на засадах верховенства права забезпечує захист гарантованих Конституцією України та законами прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави.

Звернення до суду за захистом порушених прав, в демократичній країні, має бути гарантом об'єктивного, повного і всебічного розгляду всіх обставин, що мають юридичне значення і, як кінцевий результат, – забезпечити винесення законного, обґрунтованого і справедливого рішення.

Список використаних джерел:

1. Хавронюк М.І. Конституція України. Офіційний текст; Коментар законодавства України про права та свободи людини і громадянина / 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ: Видавництво А.С.К., 2003. – 384 с.
2. Шемшученко Ю.С. Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина в Україні. – Київ: Юридична думка, 2008. – 251 с.
3. Погорілко В.Ф. Конституційне право України: Навч. видання. – Київ. – Наукова думка, 2003. – 733 с.
4. Погорілко В.Ф. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика (Нормативні документи та коментарі): Монографія. – Київ, А.С.К., 2003. – 652 с.
5. Тимченко С.М. Судові та правоохоронні органи України: Навч. посібник. – Київ, 2004. – 304 с.

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ТА ПРИВАТНЕ ПРАВО

Наумова А.Д.

студентка,

Інститут міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

OPINIO JURIS SIVE NECESSITATES ТА ДОКТРИНА «НАПОЛЕГЛИВОГО ЗАПЕРЕЧУВАЧА» В МІЖНАРОДНОМУ ЗВИЧАЄВОМУ ПРАВІ

Традиційна юридична доктрина полягає в тому, що лише факт належної міжнародної практики в певному сенсі не є достатнім для створення звичаю і необхідне існування додаткового елемента. За класичним міжнародним правом вважається, що звичаєве право виникає внаслідок поєднання двох елементів: усталеної, поширеної та послідовної практики з боку держав, і психологічного елемента, відомого як «*opinio juris sive necessitatis*» (думка про закон або необхідність), назву якого зазвичай скорочують до «*opinio juris*» [6, с. 98].

Вчений Т.Хильер наводить наступну конструкцію звичаєвого права:

1) «*Corpus*» – матеріальний або об'єктивний елемент. «*Corpus*» уособлює звичайну практику («*consuetudo*»), втілену через виконання правила поведінки; 2) «*Animus*» – психологічний або суб'єктивний елемент. «*Animus*» уособлює переконання певних держав, що правило втілене у звичаї є обов'язковим («*opinion juris*») [6, с. 77-78].

Юрист Х'ю Тірлудей наголошує, що парадокс виникає в тому, яким чином практика може перетворитися на звичаєве право, якщо держави повинні бути переконані, що норма вже існує, перш ніж їх дії можуть мати значення для створення звичаю? Або чи цього достатньо, якщо спочатку держави діють в помилковому переконанні, що правило вже існує – випадок «*communis error error facit jus*» (загальна помилка створює закон)? Це дилема, що постійно викликає суперечку серед науковців в сфері юриспруденції. Тому склалося декілька підходів до цієї проблематики. Так, існують фахівці, які взагалі відкидають двофакторну теорію як таку. Очевидно, що практика («*practice*») та

переконаність у правомірності (*«opinio juris»*) тісно взаємопов'язані, але підходи різняться відносно того, який з елементів є основним:

1. Підхід *«звичай – це opinio juris»*, а практика підтверджує його існування. Переважно серед тих, хто вбачає Резолюцію Генеральної Асамблеї джерелом права, превалює думка, що саме психологічний елемент має вирішальне значення, а практика держави лише підтверджує існування цього елемента. І це допомагає розпізнати існування правила міжнародного звичаєвого права там, де практика є незначною, або взагалі відсутня.

2. Підхід *«звичай – це практика»*, а значення переконань або прагнень держав, де певна практика має місце, полягає в необхідності виключення практики, нав'язаної як обов'язкової за договором або розглядається усіма зацікавленими сторонами як вимушена, хоча юридично не закріплена.

Юристи-міжнародники відзначають зміну в співвідношенні *«практики»* і *«opinio juris»*. Якщо в минулому головна роль відводилася першому, то тепер – другому елементу. Він зазначає, що при формуванні норм загального міжнародного права основну роль тепер грає протест. Не має протесту, отже держава погоджується з новою нормою [3, с. 63].

Інша дилема полягає в тому, чи може резолюція міжнародного органу висловлювати *«opinio juris»*. Міжнародний Суд ООН визнав, що *«opinio juris»* може бути, хоча і з усіма застереженнями, виокремлено із ставлення держав до певних резолюцій Генеральної Асамблеї ООН. У Консультативну висновку Міжнародного Суду ООН про правомірність загрози застосування або застосування ядерної зброї йдеться, що «резолюції Генеральної Асамблеї, навіть якщо вони не є обов'язковими, можуть іноді мати нормативне значення. Вони можуть в певних умовах слугувати свідченням, важливим для встановлення існування норми або формування *«opinio juris»*. Тому рішення міжнародних організацій та інших об'єднань, які виражають узгоджені позиції держав, можуть виявитися відправним моментом для утворення звичаю. За їх допомогою звичайні норми формуються, фіксуються, тлумачаться, втілюються в життя. Завдяки ним вдалося подолати ряд традиційних недоліків звичаю. Резолюції сприяють утвердженню звичаю в практиці, адаптують його зміст до нових умов, що зміцнює зв'язок звичаю з реальністю [3, с. 63].

Не всі держави дотримуються звичаєвого права. Держави можуть не погоджуватись із звичаєвим правилом або від самого початку або після того, як звичай сформовано. Якщо та коли, модель певної практики формується або сформована, держава може виявити бажання відійти або не погодитися із даною практикою. Відповідна заява може бути явно

проголошена у словах чи проявлятися в діях, або неявно шляхом відсторонення від практики та дотримання іншої моделі поведінки. Застереження до договору також може являти собою незгоду, в той час як нератифікація договору може вилитися у безрезультатне взяття зобов'язань [10, с. 15].

Така практика склалася внаслідок змін на міжнародній арені, обумовлених появою соціалістичних країн, а також країн, що утворилися внаслідок деколонізації. В цьому контексті розрізняють дві доктрини заперечень: «доктрина наполегливого заперечувача» («Persistent Objector») та «послідовного заперечувача» («Subsequent Objector»). Марк Уіллігер зазначає, що держава – постійний заперечувач не має зобов'язань відносно звичаю, якщо задовольняє двом умовам. Перше – держава повинна дотримуватися позиції заперечення від початку та до остаточного формування звичаю, і в подальшому. Нові незалежні держави вважаються постійними заперечувачами, якщо вони дотримуються позиції заперечення протягом розумного періоду часу з моменту створення, навіть якщо звичаєве правило вже існує. По-друге, заперечення необхідно постійно дотримуватися, зважаючи на те, що інші держави можуть спиратися на позицію держави-заперечувача. Держава також не повинна отримувати вигоду від непослідовності у своїй позиції. Так, наприклад, якщо країна одного разу виступає проти, наступного – на підтримку того чи іншого правила, її поведінка вважається недостатньо послідовною і інші держави можуть вважати, що така держава не проти певного правила. При цьому, доказовість щодо виключної позиції лягає на державу-заперечувача. А після того, як правило остаточно закріпиться, підтримувати позицію заперечення стає дедалі складніше, оскільки її не завжди можуть прийняти або зрозуміти, а на підтримку можна розраховувати за умови безперечного дотримання усіх умов. В площині ООН, це означає, що держава щойно дізнавшись про певне правило вже на етапі його підготовчої версії повинна заявити заперечення і відтоді дотримуватися його [10, с. 16-17].

Окремо слід зазначити, що в звичаєвому праві відсутнє правило більшості. На підтримку цієї тези, наводиться аргумент, що позбавлення держави права на наполегливе заперечення означало б порушення принципу суверенітету та рівності, та призвело б до ідеологічного та соціально-економічного протистояння міжнародної спільноти. Інша ситуація може скластися, коли держава відмовляється від дотримання звичаєвого правила після його формування. Така ситуація в принципі є неприпустимою, оскільки держава в цьому випадку буде вважатися як така, що відступає а іноді й порушує звичаєве право. Наявність незначної кількості заперечень не може поставити під сумнів загальне звичаєве правило, однак превалююча кількість заперечень може

привести до невідповідності правила сучасним реаліям та потягнути за собою перегляд цього правила [10, с. 18].

Список використаних джерел:

1. Буткевич В.Г., Мицик В.В., Задорожній О.В. Міжнародне право. Основи теорії. – К., 2002.
2. Задорожній О.В., Буткевич В.Г., Мицик В.В. Конспект лекцій з основ теорії міжнародного права. – К., 2001.
3. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть. – М., 2001.
4. Международное право / Отв. ред. Ю.М. Колосов, Э.С. Кривчикова. – М., 2000.
5. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду [Електронний ресурс] // Інтернет-сайт ВР України. – 1945. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_010.
6. Evans, Malcolm D. (ed.). International Law / Evans Malcolm D, 2014 – 873 p. – (Oxford University Press).
7. Hillier T. Sourcebook on Public International Law / Tim Hillier., 1998. – 920 p. – (Cavendish Publishing).
8. Shaw N. M. International Law / Malcolm Shaw., 2008. – 1542 p. – (Cambridge University Press).
9. Thirlway H. The Sources of International Law / Hugh Thirlway, 2014. – 239 p. – (Oxford University Press).
10. Villiger M. Customary International Law and Treaties: A study of their interactions and interrelations, with special consideration of the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties / Mark-Eugen Villiger., 1985. – 346 p. – (M. Nijhoff).

ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Наумова А.Д.

студентка,

Інститут міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ «ЗЕЛЕНИХ» ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В ЄС

Правове регулювання державних закупівель визначається положеннями Договору про функціонування Європейського Союзу та Директивами ЄС щодо закупівель. Серед основних Директив про порядок закупівель варто зазначити наступні: Директива 2014/23/ЄС від 26.02.2014 р. (сфера договорів концесії); Директива 2014/24/ЄС від 26.02.2014 р. (сфера державного сектору); Директива 2014/25/ЄС від 26.02.2014 р. (сфера комунального господарства); Директива 2014/55/ЄС від 16.04.2014 р. (е-інвойсування); Директива 89/665/ЄС від 21.12.1989 р. (оскарження рішень про присудження договорів закупівлі товарів та робіт за державні кошти) зі змінами від 2007 року Директивою 2007/66/ЄС; Директива 92/13/ЄС від 25.02.1992 р. зі змінами від 2007 р. Директивою 2007/66/ЄС; Директива 2009/81/ЄС від 13.07.2009 р. (сфера оборони) [2, с. 5; 3].

Відповідно до визначення Європейської комісії під терміном «зелені державні закупівлі («green public procurement») слід розуміти «процес, під час якого державні органи прагнуть придбати товари, послуги і роботи, що матимуть менший негативний вплив на довкілля впродовж їхнього життєвого циклу у порівнянні з товарами, послугами і роботами з аналогічною базовою функцією, які були б придбані за відсутності екологічної складової процедури». На відміну від державних закупівель, зелені державні закупівлі (ЗДЗ), як правило, носять добровільний характер і не є обов'язковим інструментом [5, с. 69; 3; 8]. Концепція ЗДЗ передбачає чіткі, такі, що піддаються перевірці, виправдані і амбітні екологічні критерії для продуктів та послуг з урахуванням життєвого циклу та науково-дослідної практики. Європейська комісія та низка країн-членів ЄС розробили керівництво в цій сфері у формі національних критеріїв ЗДЗ. Вони базуються на фактичних даних та існуючих критеріях «Ecolabel» (відповідно до Директив 2014/24/ЄС та

2014/24/ЄС можуть бути використані в державних закупівлях в цілях допомоги покупцеві у визначенні технічних вимог та/або допомоги з перевірки дотримання цих вимог), а також інформації, зібраної від зацікавлених сторін, громадянського суспільства та держав-членів. Існує два типи критеріїв для кожного з секторів: 1) «основні критерії» – для використання будь-яким підрядним органом у державах-членах, направлені на ключові екологічні наслідки, і призначені для використання з мінімальними додатковими заходами щодо перевірки або збільшення витрат; 2) «комплексні критерії» – для використання за необхідності закупівлі найкращих екологічних продуктів наявних на ринку, і можуть вимагати додаткових заходів з верифікації або невелике збільшення вартості в порівнянні з іншими продуктами з однаковою функціональністю [11].

Ключову роль в регулюванні ЗДЗ відіграє Повідомлення Комісії СОМ (2008) 400 від 16.07.2008 р «Державні закупівлі для покращення навколишнього середовища», що містить рекомендацію щодо запровадження процесу встановлення типових критеріїв ЗДЗ. Зокрема, критерії, які використовуються країнами-членами ЄС мають бути подібними, щоб уникнути спотворення єдиного ринку і скорочення конкуренції ЄС. Наявність спільних критеріїв значно знижує адміністративний тягар на суб'єктів господарювання та державні адміністрації і приносить особливу вигоду компаніям, що здійснюють діяльність в більш ніж одній країні-учасниці ЄС, а також МСП (спроможність яких до проведення різних процедур закупівель обмежена) [11; 9]. Крім того, у 2003 році Європейська комісія заохотила держав-членів розробити публічно доступні національні плани дій (НПД) щодо «озеленення» державних закупівель. НПД повинен містити оцінку існуючої ситуації і амбітні цілі на найближчі три роки із вказанням заходів, що будуть прийняті для їх досягнення. НПД також не є юридично обов'язковим, але забезпечує політичний імпульс процесу реалізації та підвищенню обізнаності щодо «зелених» державних закупівель. НПД дозволяє державам-членам обирати варіанти, які найбільш відповідають їх політичній структурі і рівню, розвитку.

Серед інших галузевих керівних документів в сфері «зелених» державних закупівель слід виділити наступні: 1) Європа 2020: Стратегія для розумного, стійкого і інклюзивного зростання СОМ (2010) 2020 – Стратегія ЄС, яка встановлює конкретні цілі, які будуть досягнуті до 2020 р. ЗДЗ згадується як один з заходів для досягнення сталого зростання і ініціативи «Інноваційний Союз, Ресурсо-ефективна Європа і енергетика 2020»; 2) Додаток до Повідомлення СОМ (2008) 400 (2008) 2126 – надає корисні рекомендації для органів державної влади з визначення та верифікації екологічних критеріїв, інструментів для

стимулювання ЗДЗ та прикладів для низки груп товарів. Він також пропонує юридичні та функціональні рекомендації; 3) Директива 2012/27/ЄС з енергозбереження – Директива щодо енергоефективності вимагає від центральних органів влади придбавати тільки енергоефективні продукти, послуги та будівлі. Додаток III Директиви визначає підхід, який застосовується до кожного сектора товару/послуги; 4) Директива 2009/33/ЄС з питань просування чистих і енергоефективних транспортних засобів – Директива щодо чистих транспортних засобів встановлює обов'язкові вимоги до ЗДЗ щодо дорожньо-транспортних засобів, що стосуються викидів та споживання енергії; 5) Регламент № 106/2008 про програму Співтовариства з маркування енергетичної ефективності офісного обладнання «Energy Star» – встановлює обов'язкові вимоги до ЗДЗ щодо закупівлі офісного обладнання; 6) Директива 2010/31/ЄС щодо енергоефективності будівель – зазначає індикатори та порогові значення для енергоефективного будівництва, включаючи майбутні обов'язкові вимоги для будівель з майже нульовим балансом енергії; 7) Директива 2010/30/ЄС щодо вказання маркування і стандартної інформації про споживання енергії та інших ресурсів, пов'язаних з енергетичними продуктами – вимагає на певних продуктах (наприклад, кондиціонерах, посудомийних машинах, лампах), позначень стандарту енергетичного класу; 8) Положення No 66/2010 «EU Ecolabel» – максимальна гармонізація критеріїв Еко-маркування та ЗДЗ; 9) Директива 2009/125/ЄС щодо встановлення вимог до еко дизайну для продуктів, пов'язаних з енергетикою (переробка) – забезпечує основні засади ЄС для розвитку екологічних критеріїв для енерго-споживаючих продуктів; 10) Положення No 1221/2009 про добровільну участь організацій у сфері Еко-менеджменту та аудиту (EMAS) – щодо врахування EMAS в державних закупівлях; 11) Положення No 995/2010 щодо обов'язків операторів ринку, які постачають ліс та лісоматеріали – забезпечує регулятивні засади лісопостачання на ринок ЄС; 12) Директива 2012/19/ЄС щодо утилізації електричного та електронного обладнання (WEEE) – визначає окремий збір, обробку та утилізацію відходів електричного та електронного обладнання, а також встановлює відповідні вимоги до дизайну; 13) Директива 2011/65/ЄС про обмеження використання певних небезпечних речовин в електричному і електронному обладнанні (RoHS) – встановлює вимоги до виробників, імпортерів і дистриб'юторів електричного та електронного обладнання щодо небезпечних речовин, визначених в директиві, та правил щодо маркування; 14) Положення (ЄС) No 1907/2006 щодо реєстрації, оцінки, авторизації та обмеження хімічних речовин (REACH) – виробники зобов'язані реєструвати деталі властивостей своїх хімічних речовин і інформацію про безпеку в центральній базі даних; 15) Директива

2009/28/ЄС з питань стимулювання використання енергії з відновлюваних джерел – встановлює обов'язкові національні цілі на частку електроенергії з відновлюваних джерел, правила щодо гарантій походження та стійкості до біопалива та біорідин; 16) Директива 2008/98/ЄС щодо відходів (в рамках Рамкової Директиви з утилізації) – визначає базові поняття та визначення, пов'язані з відходами і встановлює принципи управління відходами, такі як принципи «забруднювач платить» і «структури відходів» [10, с. 76-77].

Список використаних джерел:

1. Бруун С. Гармонізація системи державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу: <http://www.greenmind.com.ua/images/2016/zvit-zelenih-zakupivel.pdf>
2. Збірник Директив ЄС з питань державних закупівель [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: http://eupublicprocurement.org.ua/wp-content/uploads/2015/02/EU-PP-Directives-Compendium_UKR.pdf
3. Офіційний сайт ЄС з зелених державних закупівель [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/environment/gpp/index_en.htm
4. Офіційний сайт Проекту «Гармонізація системи державних закупівель України зі стандартами ЄС» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eupublicprocurement.org.ua/?lang=RU>
5. Настанови: «Найпростіші шляхи переходу на «зелені» закупівлі» [Електронний ресурс] // Гармонізація системи державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС. – Режим доступу: http://eupublicprocurement.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Guidelines_UKR_interactive_pages.pdf
6. Конашук Н. Використання «зелених» критеріїв при здійсненні публічних закупівель // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – Острог : Вид-во НУ«ОА», 2016. – № 3(31). – С. 133–136.
7. Європейське право: Право Європейського Союзу: підручник : у чотирьох кн. /за заг. ред. В.І. Муравйова. – К.: Ін Юре. 2015.
8. Sustainable Products in a Circular Economy. Towards an EU Product Policy Framework contributing to the Circular Economy [Електронний ресурс] // Commission Staff. – 2019. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/environment/circular-economy/pdf/sustainable_products_circular_economy.pdf
9. Report on the implementation of the Circular Economy Action Plan [Ел. ресурс] // European Commission. – 2019. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/environment/circular-economy/pdf/report_implementation_circular_economy_action_plan.pdf
10. Buying Green! Handbook (Second Edition) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/environment/gpp/buying_handbook_en.htm
11. Green Public Procurement and the EU Action Plan for the Circular Economy [Електронний ресурс] // European Parliament. – 2017. – Режим доступу: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/602065/IPOL_STU\(2017\)602065_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/602065/IPOL_STU(2017)602065_EN.pdf)

ЕКОЛОГІЧНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ ПРАВО

Лесніца В.Ю.

курсант,

Військово-юридичний інститут

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ВІЙСЬКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Соціальна складова екологічного середовища пов'язана з безперервною інтенсифікацією і розширенням масштабів військової діяльності, та її впливу на склад і властивості навколишнього природного середовища. Запобігання і ліквідація негативного впливу людської техногенної діяльності, в тому числі пов'язаної з військовою сферою, на навколишнє середовище передбачено як пріоритетне завдання будь-якої держави, в тому числі і України. Комплекс таких дій чітко регламентований і передбачений чинним українським законодавством.

Результати сучасної військової діяльності спричиняють значну шкоду навколишньому середовищу, що призводить до дестабілізації екологічної рівноваги в природі і суспільстві. Як наслідок, соціальна та економічна сфера держави страждають найбільше, адже таке навантаження тягне за собою різке підвищення витрат на подолання критичних наслідків.

Надмірна концентрація військових баз в окремих регіонах України обумовлює велику ймовірність виникнення надзвичайних ситуацій із вибухами, що несуть загрозу довкіллю, населенню та персоналу цих об'єктів. Відсутність належного утримання, охорони військових об'єктів та зухвалість посадових осіб створюють потенційну загрозу майже для всіх регіонів України.

За роки незалежності в Україні неодноразово вибухали склади боєприпасів. У більшості випадків їх причинами були порушення правил пожежної безпеки, зберігання озброєння, необережне поводження з боєприпасами та недбалість посадових осіб (міста Бахмут, Новобогданівка, Лозова, Сватове та ін.).

Вибухи на складах боєприпасів здатні значно забруднювати навколишнє природне середовище, негативно впливати на довкілля, а також загрожувати потоками некерованих снарядів і ракет населенню та об'єктам економіки. При цьому відбувається висока забрудненість довкілля токсичними газами, пилом, сажою, летучою золою, отруйними і канцерогенними речовинами з різними фізико-хімічними властивостями і ступенями впливу на довкілля.

Вищезазначені екологічні наслідки, які стосуються діяльності Збройних Сил України, безумовно, потребують уваги. Враховуючи непередбачуваність вибухів на військових складах, для своєчасного запобігання і збереження навколишнього середовища, природних цінностей слід вжити необхідних заходів з боку держави:

по-перше, переглянути компетентність посадових осіб з перевірки зберігання та експлуатації озброєння, або створити окремий контрольно-наглядовий орган, який би мав широкі повноваження щодо інспектування військових баз і складів;

по-друге, розробити державну програму щодо збільшення фінансування, спрямованого на утримання та модернізацію складів у відповідності до стандартів НАТО;

по-третє, сформувати на державному рівні реально дієві умови функціонування цивільного контролю за належним рівнем зберіганням боєприпасів;

по-четверте, оптимізувати організаційно-штатну структуру підрозділів, які є відповідальними за функціонування вищезазначених військових баз: з врахуванням підпорядкування новоствореній концепції Командування логістики Збройних Сил України;

по-п'яте, оновити чинне нормативно-правове забезпечення діяльності органів військового управління з орієнтиром на зменшення недоліків бюрократичного механізму.

Як висновок, хотів би наголосити на першочерговості запровадження зазначених заходів, адже дане питання стосується не лише екологічної проблематики, а й охоплює усі найважливіші сфери державної діяльності, такі як національна безпека, воєнно-промисловий сектор, адміністративно-розпорядча діяльність органів державної влади, суспільно-політична сфера тощо.

Степанов А.В.

студент,

*Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЗЕМЕЛЬ В ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ ЗОНІ ВІДЧУЖЕННЯ

Як відомо з моменту аварії на Чорнобильській атомній електростанції минуло вже майже три десятки років. Проте, на сьогодні існують ризики, що знаходяться у зоні відчуження, які негативно впливають на людину та навколишнє природне середовище. Але такі ризики не існують в колишніх масштабах, що спричинило появу дискусій стосовно часткового послаблення суворого режиму охорони зони Чорнобильської катастрофи. Саме перебудова природи, її відновлення, зменшення шкоди від радіонуклідів дають підставу замислитись над тим, аби почати господарську діяльність на землях Чорнобильської катастрофи, з'явилися нові інвестори, а земля використовувалась на благо.

Як зазначав О. Кравець, Чорнобильська катастрофа стала причиною вилучення з господарського використання 119 тис. гектарів сільськогосподарських угідь, в тому числі 65 тис. гектарів ріллі. Це були землі Київської та Житомирської областей, тобто регіони з розвинутим аграрним сектором та високим характером родючості земель [1].

Питання щодо повернення таких земель у використання суб'єктами господарювання є дуже пріоритетним. Але законодавство це питання поки не врегулює належним чином. Закон України «Про правовий режим територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» прийнято у 1991 році. Закон вже давно потребує внесення ряду необхідних змін, які б адаптували його до сьогодення, тому що він носить досить загальний характер. Зміни, які вносились протягом останніх років не мали суттєвого та послідовного характеру. Як приклад, варто зазначити, що останні правки у вищезазначений закон були внесені на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання окремих питань правового режиму території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 14 липня 2016 року. Внесені зміни стосувалися лише регулювання питань наукових досліджень на території, що зазнала радіоактивного забруднення та загальної характеристики особливостей регулювання

деяких видів діяльності у межах зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення [1].

Актуальність проблеми полягає в тому, що не всі землі Чорнобильської катастрофи, сьогодні є повністю непридатними для ведення господарської діяльності. Тому можна було б забезпечити додаткові форми протирадіаційного захисту, що дозволило б залучити іноземні інвестиції та інвестиції внутрішніх інвесторів [3, с. 324]. Чинний Закон України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» визначає категорії зон радіоактивного забруднення, зокрема це зона відчуження, зона безумовного (обов'язкового) відселення та зона гарантованого добровільного відселення. При цьому, закон лише вказує на діяльність, що заборонена для здійснення у таких зонах. Наприклад, у зоні відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення не можна здійснювати діяльність з метою отримання товарної продукції, не можна вивозити глину, пісок, торф, деревину тощо. Також забороненим є ведення лісгосподарської, сільськогосподарської та виробничої діяльності. У зоні гарантованого добровільного відселення не можна розширювати наявні підприємства, будувати нові (що не пов'язані із радіоекологічним та соціальним захистом населення) [2].

Таким чином законодавець просто заборонив проводити господарську діяльність. Втім, якщо раніше подібні заборони можна було пояснити тим, що землі Чорнобильської катастрофи є небезпечними для життя та здоров'я осіб, то сьогодні такі погляди було змінено, але у законодавстві не виправлено.

В.Ф. Дутчак, у своїй праці писав, «що наразі слід було б більш краще врегулювати питання здійснення господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи, та ввести в законодавчий обіг термін «господарсько-придатна територія», тому що для ведення господарської діяльності на землях Чорнобильської катастрофи є необхідним визначення придатності територій, що є однією з найголовніших умов господарювання» [3].

Придатність території у контексті господарської діяльності характеризується відповідним рівнем радіонуклідів, який не загрожує повноцінній життєдіяльності людини та її господарюванню на цій території, є безпечним для неї та не суперечить допустимим показникам, які встановлені чинним законодавством. Такі показники можна розрахувати тільки на території з чітко встановленими межами. Тому під «господарсько-придатною територією» потрібно розуміти частину земної поверхні з чітко визначеними межами, яка відповідає безпечним екологічним нормативам та допустимим показникам, визначеним законом України, та на якій можливе здійснення господарської діяльності [3].

Загалом, науковці та практикуючі юристи сходяться у своїх поглядах на подальші зміни у законодавстві, що мають стосуватись господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи. Такі зміни полягають у наступному:

- 1) повернення забруднених радіоактивних земель до використання в агропромисловому комплексі;
- 2) стимулювання сталого розвитку радіоактивних земель;
- 3) підвищення інвестиційної привабливості цих земель;
- 4) розвиток ядерної та відновлювальної енергетики на територіях Чорнобильської катастрофи;
- 5) ведення господарської діяльності на землях Чорнобильської катастрофи (зокрема, виробничої) та їх комплексна реабілітація [1].

Таким чином господарська діяльність на території радіаційного забруднення є новим етапом на шляху подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, відновлення даних територій та залучення вітчизняних чи іноземних інвесторів. Шляхом розв'язання даного питання має бути внесення змін до чинного законодавства, адже проблема врегулювання правового режиму земель, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи потребує ґрунтового та комплексного підходу для її вирішення, зокрема шляхом створення організованої структури землекористування з пріоритетом на соціальних та екологічних умовах розвитку, розробки інноваційного законодавства, яке б дозволило розвивати та використовувати землі відчуження, тому що повне припинення господарювання не дасть можливості повернути забруднені екосистеми до початкового стану, а навпаки, може з'явитись інша небезпека: поширення радіонуклідів за межі території відчуження, у випадку припинення будь-якої діяльності на її території.

Список використаних джерел:

1. Кравець О. Лани у зоні: що говорить законодавство про «чорнобильські» землі. Аграрне інформаційне агентство. 2018. URL: <http://agravery.com/uk/posts/author/show?slug=lani-u-zoni-so-govorit-zakonoda-vstvo-pro-cornobilski-zemli>.
2. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України від 27.02.1991 року № 791а-ХІІ. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/791a-12>
3. Дутчак В.Ф. Умови здійснення господарської діяльності у зоні Чорнобильської катастрофи. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1. С. 194–199.
4. Проект Стратегії подолання наслідків Чорнобильської катастрофи та відродження територій, що зазнали радіоактивного забруднення. Державне агентство України з управління зоною відчуження. 2018. URL: <http://dazv.gov.ua/konsultatsijiz-gromadskisty/publiczni-gromadski-obgovorennya/povidomlennya-pro-opriylu-dnennya28.html>.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Воржевітіна Г.І.

*кандидат юридичних наук,
Харківський університет*

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ ПРАВА

Галузеві юридичні науки, при визначенні предмета, методу правового регулювання, системи і принципів спираються на загальнотеоретичні положення. Теорія принципів права викликала зацікавленість представників різних наукових напрямків, у першу чергу правників, філософів, учених інших галузевих наук, які в різні часи розвитку суспільних відносин досліджували й висловлювали своє уявлення про принципи.

Теоретичний аналіз юридичних принципів має важливе значення у вирішенні практичних завдань удосконалення правового регулювання суспільних відносин. Тому науковці постійно звертаються до дослідження цього багатогранного складного явища. У філософії термін «принцип» (від лат. *principium*) тлумачиться як основи, початок, засада, керівна ідея, загальне правило поведінки [1, с. 95]. У словнику він трактується як наукові або моральні засади, правило, основа, від якої не відмежуються; як щось постійне, як ідея, що має силу незалежно від часу й обставин, як узагальнення, виведене зі спостереження численних фактів і підтверджене практикою [2, с. 382]. Отже, принцип – це основне положення, вихідне начало. У понятті «правовий принцип» повинна відбиватися сутність, що характеризує його як правове явище.

Сутність і соціальне призначення права розкривається й конкретизується в його принципах. Вони – ніби «сухий залишок» правової матерії, її скелет, суть, звільнена від конкретики. Принципи виконують функцію головних несучих елементів конструкції, навколо якої зводиться вся правова система [3, с. 35]. Вони об'єднують і цементують галузі, підгалузі й інститути права, сприяють єдності і стабільності чинної системи права [4, с. 29].

Таким чином, правовий принцип – це керівне положення, вихідне начало, що відбиває суттєву властивість регульованих правом суспільних відносин, причому тільки одну властивість, окрему сторону явища.

Правові принципи окреслюють напрямки судової й іншої юридичної практики. Вони є необхідною юридичною підставою для усунення правових прогалин в законодавстві шляхом розроблення і прийняття законодавцем відповідних норм з метою впорядкування суспільних відносин, а також скасування застарілих правових приписів.

У теорії права широко визнаним є поділ принципів права на загальноправові (загальні), міжгалузеві й галузеві [5, с. 150]. Нерідко додатково виділяють принципи, що діють в інших структурних підрозділах системи права – підгалузях та інститутах права [6, с. 228]. Загальні принципи зазвичай фіксуються в зовнішніх формах – джерелах права, що дає підстави виокремлювати основоположні принципи, закріплені в законодавстві.

Основоположними можна називати принципи, що лежать у підґрунті права, утворюють його фундамент, на низ ґрунтується право як загальнообов'язковий соціальний регулятор. Основоположні (загальні) принципи права закріплені Конституція України. Вони є основою формування й розвитку права, всіх без винятку його галузей.

Основоположні принципи права мають безпосередній зв'язок з переважною більшістю стрижневих загальнотеоретичних понять; вони є вираженням найважливіших цінностей, притаманних системі права. На підставі й з урахуванням принципів формуються норми, інститут й галузі права, видаються юридичні акти, здійснюється весь процес правового регулювання. Вони є втіленням нерозривних зв'язків між минулим, сьогоденням і майбутнім правової системи. Основоположні принципи так чи інакше відбиваються у правотворчості, правозастосуванні, тлумаченні права, символізуючи дух останнього, тому мають бути об'єктом особливої уваги правознавців. Звідси під основоположними принципами права пропонується розуміти систему найбільш загальних і стабільних імперативних вимог, закріплених у праві, які є концентрованим вираженням найважливіших сутнісних рис і цінностей, властивих цій системі права, які визначають її характер і напрямки подальшого розвитку [7, с. 18].

Звернемо увагу на те, що в системі принципів доволі часто виокремлюються загальнолюдські принципи, що виступають універсальним критерієм і загальними вимогами до становлення національних правових систем [8, с. 31]. Такі принципи придатні до застосування в будь-якій системі права [9, с. 16].

Усі принципи тісно взаємопов'язані, становлять собою певну сукупність правових засад. Маючи свій власний зміст, вони взаємозумовлюють свої дії й утворюють систему, що визначає зміст і форму права. Будь-яка система – це не тільки поділ її складників на групи (це лише їх класифікація), не просто їх сукупність. Згідно з

філософським тлумаченням, система – це «об'єднання деякої розмаїтості в єдине й чітко розчленоване ціле, елементи якого стосовно цілого та інших частин займають відповідні їм місця» [10, с. 301].

Система принципів права характеризується такими ознаками:

1. Її компоненти знаходяться в об'єднаному цілісно-системному стані.

2. Вона утворює унаслідок структурної впорядкованості її компонентів (підсистем), що визначає їх функціональну залежність і взаємодію; становить собою єдиний, гармонійний «ансамбль», що забезпечує субординацію, ієрархічність і синхронність у процесі функціонування.

3. Має властивості, що не зводяться до суми властивостей її компонентів.

4. Нерозривно пов'язана їх зовнішнім середовищем, відчуває його вплив і реагує на нього.

5. Має відносну сталість, у межах якої водночас можливі зміни властивостей її компонентів і їх зв'язків.

6. Системі принципів права приманна відносна автономність функціонування [11, с. 11].

Роль і значення принципів права у правовій системі визначається їх природою. У концентрованому виді вони виражають зміст права, в силу чого вони є керівними засадами при здійсненні державою правотворчої і правозастосовної діяльності. Норми права створюються на підставі принципів права, які є «несучими конструкціями» всієї правової системи, всього масиву норм права [12, с. 37].

Принципи права не існують поза системою правових норм. Для пізнання конкретного принципу, необхідно пізнати сутність права, тобто головне й вирішальне у предметі даної галузі. Принцип права як абстрактне поняття притаманний багатьом правовим нормам, а не якійсь одній окремо взятій, навіть якщо він формально викладений в одній статті закону.

Найважливіша риса принципів права полягає в тому, що вони виражають не тільки існуючі відносини, а й прогресивні тенденції розвитку суспільства. Саме тому вони включають у себе програмні вимоги й відправні ідейні завдання на майбутнє. Принципи права становлять собою струнку систему, що зумовлюється специфікою правового регулювання суспільних відносин. Право, будучи внутрішньо єдиним, у той же час розпадається на автономні галузі залежно від специфіки предмета й особливого методу правового регламенту.

Для принципів характерна опосередкована форма реалізації. Відповідно до них формулюються норми права, що знаходять своє закріплення в юридичних актах, під, так би мовити, «їхнім дахом»

здійснюється весь процес правового регулювання. Тобто принципи – об'єктивні властивості права, а наука лише виявляє, обґрунтовує, вивчає й систематизує їх. Принципи права виступають як своєрідна «несуча конструкція», на якій знаходяться всі структурні елементи системи права. Вони виражають закономірності, природу і соціальне призначення права.

Принципи повинні збігатися з розумінням широкою спільнотою категорій «правильно» і «неправильно», тобто в ідеалі вони мали б окреслювати поле правової згоди всіх членів соціуму [13, с. 23].

Зважаючи на викладене, під принципами права пропонуємо розуміти основні положення, що визначають загальну спрямованість права. Вважаємо, що саме така дефініція принципів права може бути використана надалі при дослідженні системи принципів права.

Список використаних джерел:

1. Общая теория государства и права: акад. курс в 3-х томах [2-е изд., испр. и доп.] / под ред. М.Н. Марченко. – Москва: Зерцало, 2001. – 528 с.
2. Философский словарь / под ред. И.Т. Фролова. – 5-е изд. – М.: Политиздат, 1987. – 592 с.
3. Марксистско-ленинская общая теория государства и права. Соц.право: учебн. / под ред. Айзенберг А.М., Александров Н.Г., Алексеев С.С., Лукашева Е.А., и др.; – М.: Юрид. лит., 1973. – 647 с.
4. Байтин М.И. Сущность права (современное нормативное правопонимание на грани 2-х веков): моногр. / М.И. Байтин. – М.: Право и государство, 2005. – 544 с.
5. Теория государства и права: курс лекций / под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – М.: Юристъ, 1997. – 672 с.
6. Теория государства и права: учебн. / под ред. В.К. Бабаева. – М.: Юристъ, 1999. – 592 с.
7. Погребняк С.П. Основоположні принципи права: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Погребняк Станіслав Петрович. – Х., 2008. – 416 с.
8. Барак А. Судейское усмотрение: моногр.; пер. с англ. / А. Барак. – М.: Норма. – 1999. – 376 с.
9. Фулей Т.І. Сучасні загальнолюдські принципи права та проблеми їх провадження в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Фулей Тетяна Іванівна. – Л., 2003. – 253 с.
10. Философский энциклопедический словарь / ред.-сост. Е.Ф. Губский, Г.В. Кораблева, В.А. Лутченко. – М.: ИНФРА-М, 2006. – 574 с.
11. Захаров А.Л. Межотраслевые принципы права: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук: 12.00.01 / А.Л. Захаров. – Казань, 2003. – 31 с.
12. Марксистско-ленинская общая теория государства и права. Соц.право: учебн. / под ред. Айзенберг А.М., Александров Н.Г., Алексеев С.С., Лукашева Е.А., и др.; – М.: Юрид. лит., 1973. – 647 с.
13. Аллан Т.Р. Конституційна справедливість та ліберальна теорія верховенства права / Т.Р. Аллан; пер. з англ. – К.: Вид. дім «Києво-Могилян. акад.», 2008. – 385 с.

Гіденко Є.С.

магістр права, викладач;

Звєгінцева А.М.

курсант,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

Неможливо побудувати будинок без навичок будівництва та законів фізики. Не можна керувати автомобілем, не вивчаючи правил дорожнього руху. Неможливо жити в сучасному суспільстві, не знаючи їх прав.

Багато людей навіть не усвідомлюють, що у них є потужний інструмент для вирішення всіх проблем, і «правильний», який не дуже складно використовувати, як може здатися.

У сучасних умовах, коли Україна зосереджується на ринковій економіці, актуальність досліджень цивільного права стає пріоритетом. Особливо, коли вплив права не тільки на право міжнародного суспільства, але і на внутрішнє право держав, що входять до суспільства, зростає. Особливе значення права на захист особистої власності та немайнових прав громадян України.

Термін «цивільне право» походить від римського «цивільного права» (*ius civile*), що розуміється як право давньоримських громадян – Квірти. Пізніше, в середні століття і до буржуазних революцій, він діяв як римське право, протиставляючи церковному закону і звичаю. Процес запозичення римського приватного права європейською юриспруденцією призвів до перекладу цієї концепції в сучасну юридичну термінологію, де вона стала для нас звичною і фундаментальною.

Цивільне право – це одна з галузей національного права в Україні, яка регулює групу відносин, в яких беруть участь фізичні та юридичні особи та держава загалом.

Цивільне право України, як і інші галузі права, характеризується об'єктом і методом правового регулювання.

Розробка цього кодексу була приблизно 12 років, але однак до моменту прийняття кінцевої редакції серед юридичного суспільства України так и не було досягнуто однієї думки про окремі положення кодексу. В результаті цього кодексу було вилучено «Сімейне право».

Після прийняття кодексу Президент України не підписав, однак Верховна Рада України пододала вето Президента. Основне зауваження,

не було втрачено своєї актуальності і сьогодні, зводилися до протиріч між Цивільним кодексом та прийняття в один день з ним Господарським кодексом України. Кодекси використовували різну техніку побудови правових конструкцій і різну термінологію, але при цьому ряд громадських відносин регулювався одночасно двома кодексами.

Предметом цивільного права є правовідносини, що регулюються цивільним законодавством. Це відносини власності та особисті немайнові відносини.

Майнові права, що належать суб'єктам інтелектуальної власності, зможуть передаватися повністю чи частково іншій особі за договором, а також у порядку спадкування.

Особисті немайнові права – це такі блага, які не мають грошової чи будь-якої іншої майнової оцінки. Такі права 1) утворюються у духовній сфері життя суспільства, не мають майнового змісту і не підлягають грошовій оцінці; 2) мають особистий характер, їх неможливо відокремити від конкретної особи; 3) мають абсолютний характер, тобто належним кожній особі правам відповідають обов'язки всіх інших осіб не порушувати цих прав.

Майнові відносини, що виникають із власності – мають економічну форму товарів. Особисті немайнові відносини пов'язані з майном, а в деяких випадках не пов'язані з ними. Обидві ці групи відносин поєднуються тим, що вони ґрунтуються на рівності, самостійності волі та майновій незалежності учасників, тобто виникають між юридично рівними та незалежними суб'єктами, що мають свою власність. Іншими словами, це приватні відносини, що виникають між суб'єктами приватного права. Майнові, а також немайнові відносини, які не відповідають цим ознакам, не пов'язані з предметом цивільного права і не можуть регулюватися його правилами. Коли це стосується відносин власності на основі адміністративної чи іншої сили підпорядкування однієї сторони іншій, включаючи податкові та фінансові відносини, це не є юридично рівноправними суб'єктами. З цієї причини відносини між управлінням державною та іншою публічною власністю, що виникають між державними органами, виключаються із сфери цивільного законодавства.

До особистих немайнових прав належать права на честь, гідність, ділову репутацію, право на ім'я, право на недоторканість житла, право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфних повідомлень, право на щоденники та іншу особисту документацію, право на власне зображення, недоторканість зовнішнього вигляду, право на таємницю особистого життя, право бути автором, винахідником та ін. Виняткове значення мають право на життя, здоров'я та особисту свободу.

Тому цивільне право є однією з фундаментальних галузей правової системи України, це найбільше правове утворення держави, яке являє собою систему правових норм, що регулюють майно, немайнові відносини, пов'язані з майном, та індивідуальні особисті майнові відносини нерозривно пов'язані з індивідом.

В цивільному праві зафіксовані всі важливі та суттєві зв'язки, що панують у суспільстві та праві, та, які сприяють здійсненню правосуддя у цивільних справах.

Цивільне законодавство за своєю сутністю є об'ємним, але, нажаль, недосконалим та потребує постійного реформування з цивілізаційною доктриною, результатом якого має бути нова, європейська концепція цивільного права.

Список використаних джерел:

1. Цивільне право України. За ред. О.В. Дзери і Н.С. Кузнєцової – у 2х кн.. – К., 2001. – 56 с.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV.
3. Цивільне право: Підручник для студентів юридичних вузів та факультетів – у 2-х ч. – К., 1997. – 67 с.
4. Цивільне право України: Підруч.: У двох томах / За заг. ред. Я.М. Шевченко. Т. 1. Загальна частина. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 520 с.
5. Загальна теорія цивільного права. За ред. О.А. Підпригори і Д.В. Бобрової – К., 1996. – 27 с.

Кирієнко М.І.

магістр,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

АНАЛІЗ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ У РОЗРІЗІ АСПЕКТА ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Процеси євроінтеграції в Україні зумовили зосередження значної уваги суспільних відносини в контексті дотримання загальноправових принципів верховенства права та законності. З огляду на це, тема відшкодування збитків як одна із форм забезпечення цивільно-правової

відповідальності набуває значної актуальності, оскільки є відображенням дотримання вказаних принципів.

Дослідженням проблематики щодо особливостей, підстав, умов відповідальності та відшкодування збитків у цивільно-правовій галузі займалася низка українських та зарубіжних науковців, таких як: Луць В.В., Красавчиков О.О., Дзера І.О., Дзера О.В., Приступа С.Н., Підлубна Т.М., Баранова Л.М., Ляшевська Л.І., Брагінський М.І., Вітрянський В.В., Іоффе О.С.

Мета статті полягає у дослідженні поняття «збитки», правовому аналізі елементів та підстав настання цивільно-правової відповідальності у цивільному процесуальному праві.

Відшкодування збитків як одна із форм застосування санкцій у цивільних правовідносинах характеризується ґрунтовним врегулюванням нормативно-правовими актами, зокрема Цивільним кодексом України, Цивільним процесуальним кодексом України та Господарським кодексом України. Це зумовлене тим, що відшкодування збитків є одним із найбільш розповсюджених та універсальних видів відповідальності. Щодо визначення поняття «збитки», ЦК України надає його легальне формулювання, відповідно до якого, збитками є: 1) втрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); 2) доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода) [1].

Визначення збитків у законодавстві не обмежується лише Цивільним кодексом, тлумачення цього поняття також надає Господарський кодекс України. Частиною 2 статті 224 ГК України встановлено, що під збитками розуміються витрати, зроблені управненою стороною, втрата або пошкодження її майна, а також неодержані нею доходи, які управнена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною. З аналізу вказаних положень цивільного та господарського законодавства випливають деякі термінологічні суперечності на яких наголошує Дзера О.В. Зміст статті 22 Цивільного кодексу акцентує на упущеній вигоді, у той час як статті 224, 225 ГК України – на неодержаних доходах, втраченій вигоді та втраченому прибутку [2, с. 100]. Варто також зазначити про розбіжності у забезпеченні відшкодування майбутніх витрат для відновлення порушеного права. Цивільне законодавство (стаття 22) забезпечує особу, чії права були порушені на відшкодування витрат, котрі вона буде змушена зробити у майбутньому для відновлення свого порушеного права [1]. Щодо господарського законодавства, то воно не надає таких гарантій одній зі

сторін, оскільки не передбачає обов'язку із забезпечення майбутніх витрат.

Окрім того, доктрина цивільного права передбачає один із підходів до визначення правової природи збитків. Так, науковиця Підлубна Т. М. наголошує на тому, що у терміні «збитки» відображається його економічний зміст у вигляді майнових втрат, які виникають, або можуть виникнути у результаті незаконних, неправомірних дій чи бездіяльності третьої особи, і які підлягають відновленню [3, с. 352].

З метою повного дослідження та якісного розуміння даної теми, варто розглянути питання співвідношення понять шкоди та збитків. Варто зазначити, що про важливість розмежування цих поняття було наголошено в листі Вищого господарського суду України від 01.01.2009 р. [4; 5, с. 152]. Окрім цього, Садиков О. М. слушно вказує на те, що шкода в наведених випадках повинна розумітися в широкому значенні й включати в себе не лише прямі майнові втрати, а й всі інші несприятливі наслідки, які можуть виникнути внаслідок зловживання правами, належними учасникам цивільного обороту [6, с. 166]. Загалом, теорія цивільного права пропонує такі підходи до співвідношення понять «шкода» та «збитки»:

– шкода є ширшим за обсягом поняттям, яке вміщує збитки [7, с. 34];

– «шкода» та «збитки» є різними за своєю природою поняттями.

Шкода стосується позадоговірних, деліктних зобов'язань, а збитки застосовуються у випадку неналежно виконаного зобов'язання, що впливає із договору [8].

Зіставляючи наведені підходи, найбільш доцільним варіантом співвідношення понять «збитки» та «шкода» вбачаються у тлумаченні збитків як майнового виразу заподіяної шкоди.

Наступним аспектом на якому варто зосередити увагу при дослідженні відшкодування збитків у цивільній та цивільно-процесуальній галузі є елементи та підстави для настання цивільно-правової відповідальності. Доктрина цивільного права визначає чотири обов'язкових елементи за наявності яких існують підстави для вимоги відшкодування збитків. Так, до них належать:

- протиправна поведінка, дії чи бездіяльність особи;
- наявність шкідливого результату такої поведінки;
- причинний зв'язок між протиправною поведінкою і шкодою;
- вина особи, яка заподіяла шкоду [9, с. 199].

Протиправною є поведінка, що суперечить приписам закону, іншого нормативно-правового акту чи та, що отримала своє виявлення у невиконанні чи неналежному виконанні зобов'язань (враховуючи і процесуальні зобов'язання). *Шкода* визначається як зменшення чи

втрата певного блага, інтересу. У цивільному праві виокремлюють нематеріальну (моральну) та матеріальну шкоду. Наступним необхідним елементом умов цивільно-правової відповідальності є *причинний зв'язок* між протиправною поведінкою та збитками. Тобто результати, що виражаються у формі збитків мають бути наслідком послідовно вчинених дій порушника. Останнім елементом, серед перерахованих попередніх умов, є наявність вини. *Вина* характеризується як суб'єктивне ставлення особи, котра вчинила порушення, до скоєного та його наслідків. Не зважаючи на те, що настання цивільної відповідальності передбачає наявність чотирьох елементів, їх повна сукупність не є обов'язковою умовою настання цивільної відповідальності. Існують випадки, передбачені законодавством, які не висувають обов'язкової вимоги стосовно наявності повного складу цивільного правопорушення.

У цивільному процесуальному праві підстави застосування вимоги щодо відшкодування збитків передбачені статтями 116, 159 та 328 ЦПК України. Відповідно до положень статті 159, особа, чії права або охоронювані законом інтереси порушені внаслідок вжиття заходів забезпечення позову, має право на відшкодування збитків, заподіяних забезпеченням позову, за рахунок особи, за заявою якої такі заходи забезпечення позову вживалися. Варто зазначити, що заходами забезпечення позову є своєрідні гарантії, спрямовані на охорону матеріально-правових інтересів позивача проти несумлінних дій відповідача (який може вчинити певні дії з майном спрямовані на його продаж чи знищення), що забезпечує реальне виконання позитивно прийнятого рішення. До заходів забезпечення позову належать дії щодо: накладення арешту на майно та грошові кошти, що належать або підлягають передачі або сплаті відповідачеві і знаходяться у нього чи в інших осіб; заборони вчиняти чи покладати обов'язок щодо вчинення певних дій; заборони іншим особам вчиняти дії щодо предмета спору, передавати майно відповідачеві чи виконувати щодо нього інші зобов'язання; зупинення продажу арештованого майна тощо. Вичерпний перелік дій щодо забезпечення позову регулюється статтею 150 Цивільного процесуального кодексу України. Щодо статті 116 ЦПК, то частина шоста зазначеної статті вказує на те, що особа, яка подала заяву про забезпечення доказів, зобов'язана відшкодувати судові витрати, а також збитки, спричинені у зв'язку із забезпеченням доказів, у разі неподання позовної заяви у визначений строк, а також у разі відмови у позові. Як бачимо, відшкодування збитків у цивільному процесуальному праві стосується двох різновидів суб'єктів – суду та, відповідно, учасників справи. Відповідач несе обов'язок відшкодувати майнові збитки позивачеві у тому випадку, якщо судом будуть задоволені

позовні вимоги. Суть покладення такого обов'язку на відповідача полягає у понесенні вимушених майнових витрат протягом розгляду справи, яких зазнав позивач внаслідок неправомірних дій відповідача. У свою чергу, позивач, у випадку відмови суду у задоволенні позову, повинен відшкодувати майнові витрати відповідачеві. Такий обов'язок позивача ґрунтується на пред'явленні безпідставного позову, який зумовив марне витрачання коштів відповідача у зв'язку із розглядом справи. Третя підстава виникнення зобов'язання щодо відшкодування збитків, регламентується статтею 328 ЦПК України, яка зобов'язує заявника відшкодувати збитки, що виникли внаслідок заборони у здійсненні операцій з цінним паперами на пред'явника або векселем його держателю.

Таким чином, проблематика відшкодування збитків у цивільній доктрині є предметом дослідження значної кількості науковців, що зумовило існування різноманіття підходів у тлумаченні терміну «збитки». Майнові збитки є матеріальним виразом шкоди, заподіяної однією зі сторін цивільно-процесуальних відносин, внаслідок порушення зобов'язання чи закону. Зазначене поняття є складним комплексним елементом, що складається із групи умов, які визначають настання цивільно-правової відповідальності. Подальше дослідження цієї проблематики сприятиме наближенню формування уніфікованого розуміння зазначеного терміну та сприятиме ефективному законодавчому врегулюванню цивільних процесуальних правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 02.11.2019 р. // Відомості Верховної ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
2. Дзера О.В. Удосконалення механізму регулювання відшкодування збитків у Цивільному кодексі України / О.В. Дзера // Наукові записки НАУКма. – 2016. – Том 181. – С. 100.
3. Підлубна Т.М. Відшкодування збитків: теоретичні проблеми розуміння у сфері захисту цивільних прав та інтересів / Т.М. Підлубна // Держава і право. – 2010. – № 48. – С. 352.
4. Лист Вищого господарського суду України «Про результати вивчення та узагальнення судової практики вирішення господарськими судами спорів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища» від 01.01.2009 р. [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0003600-09>.
5. Смирнов В.Т., Собчак А.А. Общее учение о деликтных обязательствах в советском гражданском праве : Учебное пособие / В.Т. Смирнов, А.А. Собчак. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1983. – 152 с.

6. Т.В. Боднар, О.В. Дзера, Н.С. Кузнецова та ін.; за ред. О.В. Дзери. Договірне право України. Загальна частина. – К. : Юрінком Інтер. – 2008. – С. 166.

7. Єсіпова Л.О. Цивільно-правова сутність поняття збитки та шкода / Л.О. Єсіпова // Часопис цивілістики. –2015. – № 18. – С. 34.

8. Роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з відшкодуванням шкоди» 29.12.2007 р. [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/v_215800-94.

9. За ред. Дзери О.В., Кузнецової Н.С., Майданика Н.А. Цивільне право України. Особлива частина. – К. : Юрінком Інтер. – 2017. – С. 199.

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Черняков В.В.

магістрант,

Сумський державний університет

ЗАСОБИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ УЧАСНИКІВ ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ, ТОВАРІВ І ПОСЛУГ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Швидкі технологічні зміни у світі зумовлюють постійне зростання попиту на права засобів індивідуалізації товарів і послуг. На цьому наголосив Генеральний директор Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) Френсіс Гаррі, звернувшись до учасників 59-ї серії засідань Асамблей держав-членів ВОІВ у Женеві [3]. Окремі питання про засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг у цивільному праві України досліджено у працях вітчизняного вченого А. Кодинця [2] та інших науковців.

Враховуючи актуальність проблеми, ставимо за мету публікації уточнення та розмежування понять «комерційні найменування», «торговельні марки» та «географічні зазначення» як засобів індивідуалізації товарів і послуг в юридичній літературі.

Аналіз фахової літератури та наукових розвідок А. Кодинця дав можливість стверджувати, що в системі права інтелектуальної власності виокремився інститут, який в юридичній літературі називають правовими засобами індивідуалізації товарів, послуг та учасників цивільного обігу. У контексті окресленої теми важливим завданням постає дослідження термінології засобів індивідуалізації, а також уточнення та розмежування основних понять «комерційні найменування», «торговельні марки» та «географічні зазначення».

На підставі історично-порівняльного дослідження термінології, встановлено, що ЦК України нормативно оформив зміну найменування всіх засобів індивідуалізації – об'єктів інтелектуальної власності. Аналіз структури засобів індивідуалізації дозволяє визначити їх видові елементи (комерційні найменування, торговельні марки та географічні зазначення), та різновиди (наприклад, індивідуальні та колективні торговельні марки). Елементи системи засобів індивідуалізації вітчизняні дослідники характеризують за ознаками: 1) об'єктом

ідентифікації; 2) формою вираження; 3) колом суб'єктів, які мають право на їх використання; 4) суб'єктивним складом [2; 4].

Як зазначалося вище до правових засобів індивідуалізації товарів, послуг та учасників цивільного обігу за законодавством України належать такі об'єкти права інтелектуальної власності:

- 1) комерційне (фірмове) найменування;
- 2) торговельна марка (знак для товарів і послуг);
- 3) географічне зазначення.

Спільною рисою, що поєднує вказані об'єкти і водночас відрізняє їх від інших об'єктів права інтелектуальної власності, є їхнє призначення. Вони індивідуалізують товари, послуги та учасників цивільного обігу.

Уточнимо зміст зазначених вище засобів індивідуалізації товарів та послуг. Термін «комерційне найменування» є новим для законодавства України про інтелектуальну власність. За чинним раніше законодавством цей інститут називався «фірмове найменування» або «фірма». Згідно з результатами досліджень вітчизняних науковців В. Кравець, В. Олюха комерційним (фірмовим) найменуванням вважається найменування, під яким особа здійснює свою діяльність у цивільному обороті і яке індивідуалізує цю особу серед інших його учасників [4]. У довідникових джерелах, наукових розвідках комерційне найменування тлумачиться як оригінальне позначення юридичної особи, що займається підприємництвом, яке дозволяє її вирізнити серед інших осіб [6].

Ще одним засобом індивідуалізації товарів та послуг є торговельна марка. На сучасному етапі у законодавстві та практиці вживаються різні терміни на позначення поняття торговельної марки. Найбільш поширеними є терміни «товарний знак», «торговельна марка», «знак для товарів і послуг», «торговий знак», «логотип», «торгова марка». Поняття «торговельна марка» міститься у ЦК України. Під торговельною маркою розуміють згідно зі ст. 492 ЦК України будь-яке позначення або будь-яку комбінацію позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами [5]. Об'єктом знака може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень. Такими позначеннями можуть бути, зокрема, слова, у тому числі власні імена, літери, цифри, зображувальні елементи, кольори та комбінації кольорів, а також будь-яка комбінація таких позначень. Відповідно до п. 1.4. Правил складання, подання та розгляду заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг знак може бути звуковим, світловим, а також кольором чи поєднанням кольорів тощо. Такі знаки реєструються за наявності технічної можливості внесення їх до Реєстру та оприлюднення інформації щодо їх реєстрації.

Географічне зазначення походження товару – назва географічного місця, яка вживається для позначення товару, що походить із цього географічного місця та має певні якості, репутацію або інші характеристики, в основному зумовлені характерними для цього географічного місця природними умовами чи людським фактором або поєднанням цих природних умов і людського фактору. До позначень, що індивідуалізують виробника, продукцію, належать географічні зазначення. Вони є своєрідною прив'язкою виробника до місця виготовлення товару. Згідно з інформацією представленою у Законі України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» зазначення поділяють на два види: просте зазначення походження товарів; кваліфіковане зазначення походження товарів.

Просте зазначення походження товару – будь-яке словесне чи зображувальне (графічне) позначення, що прямо чи опосередковано вказує на географічне місце походження товару. Ним може бути і назва географічного місця, яка вживається для позначення товару або як складова частина такого позначення. Кваліфіковане зазначення походження товару – термін, що охоплює (об'єднує) такі терміни: назва місця походження товару; географічне зазначення походження товару.

Слід додати, що на сьогоднішній день дискусійними постають питання, пов'язані із використанням засобів індивідуалізації суб'єктів господарювання та вирішення проблем правозастосування.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18–22. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page>
2. Кодинець А.О. Засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг у цивільному праві України: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук, спец.: 12.00.03. Київ, 2006. – С. 10.
3. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. – Женева: Всесвітня організація інтелектуальної власності, 1990. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_123
4. Право інтелектуальної власності (у запитаннях і відповідях): навч. посіб. / В.Р. Кравець, В.Г. Олюха. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 264 с.
5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>
6. Фірмове (комерційне) найменування // Юридична енциклопедія : [в 6-ти т.] / ред. кол. Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] – К. : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2004. – Т. 6 : Т – Я. – 768 с. – ISBN 966-7492-06-0.

СІМЕЙНЕ ПРАВО, ЖИТЛОВЕ ПРАВО

Савенок А.О., Пилипенко В.А.

студенти,

Науковий керівник: Самілик Л.О.

кандидат юридичних наук, доцент,

Університет державної фіскальної служби України

ПАТРОНАТ ЯК СПЕЦИФІЧНА ФОРМА ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Сімейний кодекс України врегульовує п'ять форм влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування – усиновлення, опіка та піклування, патронат над дітьми, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу. Особливої уваги потребує реалізація та функціонування саме інституту патронатного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

На сьогодні створення оптимальних умов для підтримки соціально незахищених категорій дітей є одним із найважливіших завдань. Тому специфіка і основна спрямованість соціальної політики в галузі дитинства полягають у тому, щоб створити умови для більшої ефективності існуючих і виникнення нових соціальних інститутів, які мають задовольняти потреби і реалізовувати інтереси дітей.

Дослідженням проблематики влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування займалось багато науковців. Серед них варто виділити: О. І. Карпенко, О. В. Коваль, В. Ю. Москалюк, Л. В. Лешаніч, С. С. Журило, В. С. Яковенка, Я. О. Шевченко, З. І. Ромовська, С. Л. Індиченко, Л. М. Короткова, В. Н. Гопанчук та інші [1, с. 43].

В Україні сімейний патронат розуміється як професійна комплексна послуга, що передбачає тимчасовий догляд і виховання дитини, яка опинилася в складних життєвих обставинах, потребує захисту, в сім'ї патронатних вихователів, та одночасне надання фахівцями соціальної сфери інтенсивних підтримувальних послуг сім'ї дитини для відновлення її здорового функціонування. У межах такого тлумачення метою патронату вважають забезпечення права на сімейне виховання

дитини, яка через складні життєві обставини не може проживати разом зі своїми біологічними батьками або іншими законними представниками, надання комплексу послуг у відповідальності до найкращих інтересів дитини в період подолання її сім'єю таких обставин або пошуку найбільш оптимальної форми влаштування дітей та захист її прав [2].

Основним завданням патронату є забезпечення для дитини нормальних умов життя та виховання. Фактично патронат являється ще однією формою опікування над дітьми, що залишилися без батьків.

Ініціатором влаштування дитини до сім'ї патронатного вихователя можуть бути: сама дитина; батьки чи один із батьків дитини, яка опинилася в складних життєвих обставинах; соціальний працівник, який супроводжує сім'ю, яка опинилася в складних життєвих обставинах; працівник служби у справах дітей; вчитель, шкільний соціальний педагог чи психолог; лікар, дільничний міліціонер, інший фахівець соціальної сфери; будь-який громадянин чи установа, які виявили дитину в складних життєвих обставинах.

Термін перебування дитини у сім'ї патронатних вихователів залежить від потреб дитини та обставин, що спричинили влаштування дитини, але не може перевищувати 3 місяців. У окремих випадках, за рішенням органу опіки та піклування, термін може бути подовжено до 6 місяців [3, с. 69-70].

Ефективність послуги «сімейного патронату» полягає в комплексності, професійності та узгодженості дій спеціалістів у ході ведення випадку, а саме: патронатного вихователя, який доглядає за дитиною в умовах своєї сім'ї, та міждисциплінарної команди фахівців (працівник служби у справах дітей, фахівець із соціальної роботи), які беруть участь у плануванні і здійсненні супроводу рідної сім'ї дитини, сприяють подоланню складних життєвих обставин, а у разі потреби сприяють отриманню необхідних соціальних виплат, послуг. Патронатний вихователь, члени міждисциплінарної команди і біологічні батьки та родичі об'єднанні спільною метою – створення найкращих умов для зростання дитини та подолання складних життєвих обставин, що можуть спричинити остаточне розлучення дитини з батьками та позбавлення останніх батьківських прав [4, с. 84].

Впровадження інституту патронатного виховання як специфічної форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є вагомим кроком до подолання такого негативного явища у суспільстві, як соціальне сирітство. Проте є й інша сторона – більшість дітей ще залишається в системі державної опіки, які теж повинні зростати в належних умовах і мають право на нормальне дитинство. Тому, беручи все вище зазначене до уваги, можна дійти висновку, що держава не повинна зупинятись на досягнутому і поступово вирішувати

інші проблемні питання, пов'язані із реалізацією дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, права на сімейне виховання.

Список використаних джерел:

1. Мироненко В. П. Інститут патронату в сімейному праві України. *Науковий вісник*. 2008. № 6. С. 43.
2. Мироненко В. П. Патронат як форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmjv_2013_3_11 (дата звернення: 28.11.2019).
3. Сімейний кодекс України: чинне законодавство із змінами та доповненнями на 17 серпня 2019 року. Київ : Алерта, 2019. С. 69-70.
4. Сидорчук М. С. Послуга сімейного патронату як альтернатива соціально-психологічної реабілітації та притулком. *Психолого-педагогічні науки*. 2016. № 1. С. 84.

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Мігуліна Ю.О.

*студентка факультету соціології і права,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ПЕРСПЕКТИВИ ГАРМОНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗЛОВЖИВАННЯ МОНОПОЛЬНИМ (ДОМІНУЮЧИМ) СТАНОВИЩЕМ НА РИНКУ ДО ПРАВА ЄС

Відтоді як Україна здобула незалежність постійно відбуваються активні ринкові перетворення, метою яких є побудова державної ринкової економіки. Для розвитку економіки в першу чергу необхідна наявність господарюючих суб'єктів, які на основі здорової чесної конкуренції приваблюють до себе покупців. Тому необхідно правильне функціонування такого інструменту держави як антимонопольне регулювання, який на законодавчому рівні захищатиме здорові ринкові конкурентні відносини. Отже, підтримка економічної конкуренції та боротьба з монополізмом є одним з пріоритетних завдань держави. Необхідність для України в цьому є особливою, адже проголошений євроінтеграційний курс включає в себе наближення законодавства та практики України до актів Європейського Співтовариства.

Безпосередньо Європейське Співтовариство є найбільш інтегрованим економічним об'єднанням, головною метою створення якого було встановлення спільного ринку держав-членів ЄС. Для досягнення цієї мети було створено внутрішній ринок, тобто скасовано між країнами-членами ЄС будь-яких перешкод вільному пересуванню товарів, послуг та капіталу, забезпечено систему справедливої конкуренції між державами-членами ЄС та передбачалось проведення спільної комерційної політики.

При дослідженні питання гармонізації національного законодавства про зловживання монопольним (домінуючим) становищем із законодавством ЄС доцільно говорити як про зовнішню, так і про внутрішню його гармонізацію.

Слід зазначити, що у процесі внутрішньої гармонізації законодавства про зловживання монополієм (домінуючим) становищем необхідно забезпечити погодженість, взаємодію норм антимонопольно-конкурентного законодавства із нормами Господарського кодексу України, а також із суміжними правовими інститутами. Внутрішня гармонізація повинна сприяти усуненню прогалин правового регулювання, колізії норм права в межах національного антимонопольно-конкурентного законодавства України. За відсутності відповідної узгодженості норм Господарського кодексу України та антимонопольно-конкурентного законодавства подальша гармонізація щодо зловживання монополієм (домінуючим) становищем із законодавством ЄС буде значно ускладнена [4].

Так як сьогодні проблема монополізації ринків існує не тільки в межах економіки нашої держави, а й в глобальному масштабі, антимонопольні органи, виконуючи покладені на них завдання контролю та недопущенню зловживань з боку монополієвих утворень, мають співпрацювати з іншими державними органами та з антимонопольними органами зарубіжних країн. Це буде сприяти побудові системної економічної політики, яка буде направлена на усунення причин, що сприяють монополізації [5].

Під час міжурядової зустрічі уряду України та Антимонопольного Комітету України з експертами Федеральної комісії США та представниками антимонопольних органів ЄС у 2019 році, прем'єр-міністром України було поставлено завдання якнайшвидше реформувати Антимонопольний комітет України для забезпечення його інституційної незалежності та на основі співпраці уряду та АМК України створювати можливості для підвищення рівня конкуренції, яка впливає і на добробут українського народу також.

Проаналізовано, які існують концепції реформування вітчизняного антимонопольно-конкурентного законодавства.

Комітетом Верховної Ради України з питань економічного розвитку час від часу проводяться круглі столи, на яких обговорюються питання реформування конкуренційно-антимонопольного законодавства. Через існування неузгодженостей і колізій в законодавстві, статус АМК України та особливості його функціонування не мають правової невизначеності. Наприклад, дані АМК України свідчать, що Україна втрачає кожного року 20% ВВП.

Головою підкомітету з питань захисту конкуренції та рівних умов для бізнесу Комітету з питань економічного розвитку Верховної Ради, було запропоновано на конституційному рівні закріпити заборону антиконкурентних узгоджених дій для суб'єктів господарювання, для

того щоб привернути увагу суспільства до цієї проблеми та створити прозору систему конкуренції [6].

Також, обговорювалась необхідність в інституційному посиленні АМК України і наданні йому ширших повноважень і прав для проведення розслідувань. При цьому необхідно також посилити права по захисту законних інтересів і прав суб'єктів господарювання.

Наводились такі переваги конкуренційно-антимонопольної реформи для бізнесу / споживачів та держави:

- перевірки обмежуються випадками наявності в діях бізнесу ознак порушення конкуренційного законодавства та проведення розслідувань АМК України (п. 4 ч. 1 ст. 7, п. 1 ч. 1 ст. 16 Закону України «Про Антимонопольний комітет України»);

- пропозиція скасування пені за невиконання рішень АМК України та надання рішенням АМК України статусу виконавчого документу;

Вважаємо це слушною думкою, адже таким чином виключається можливість для порушника уникнути санкцій, наприклад сплати штрафу. Практика показує, що можливість оскарження рішень АМК України призводить до того, що порушник за роки судової тяганини не сплачує необхідні штрафи, поки не отримає рішення суду на свою користь.

- якщо розрахунок штрафу буде наводитись у поданні з попередніми висновками по справі, він стає зрозумілим та прозорим, але при цьому АМК України необхідно затвердити методичку визначення розміру штрафів для єдиного правозастосування;

- забезпечується єдність конкуренційної політики та правозастосування на всій території України, шляхом вдосконалення і централізації системи прийняття рішень територіальними відділеннями АМК України (ст. 12-1 Закону України «Про Антимонопольний комітет України»);

- пропонується здійснення даунрейдс (dawn raids) (тобто належного вилучення документів та інших доказів у справах АМК України відповідно до ст. 44 Закону України «Про захист економічної конкуренції»);

Але в контексті даної процедури необхідно продумати як забезпечити конфіденційність цього процесу, проте для органів АМК України це додаткова можливість для виявлення порушень, пошуку документів, доказової бази для проведення розслідувань.

- пропонується процедура сетлмент (settlement) – процедура перемовин між суб'єктом господарювання, що знаходиться під розслідуванням, та органами АМК України про адекватне виправлення цієї ситуації

– законодавчо забезпечується реальна можливість АМК України щодо оперативного виявлення та припинення найбільш тяжких конкурентційних порушень (картелі та зловживання монополієм становисцем)

– ліненсі (leniency) – як стимул запобіганню порушень (пропонується зниження відповідальності для суб'єкта господарювання, якщо не він є ініціатором порушення, але стає ініціатором розслідування);

– пропозиція обов'язкового моніторингу порушників протягом 10 років після встановлення факту такого порушення.

Це дасть змогу виявити групу ризику і створити додаткові умови для нагляду органами АМК України за суб'єктами господарювання, які вже були порушниками законодавства про захист економічної конкуренції, виявляти і попереджати майбутні порушення.

Підсумовуючи наведене, необхідно відмітити, що антимонопольне законодавство України за роки незалежності виникло, сформувалося і еволюціонувало до Європейських стандартів. Звичайно, за кілька десятиліть напрацювати і сформулювати закони, які б стовідсотково відповідали вимогам та реаліям економіки України є неможливим. Тим паче, що регулятори антимонопольних відносин в Україні не мають бути лише калькою Європейського законодавства. Це має бути законодавство, що враховує специфіку економіки України, яка виникла на теренах тоталітарного, безконкурентного середовища Радянського Союзу. Однак, слід відмітити, що шлях, який пройшло антимонопольне законодавство величезний і надалі спрямований на удосконалення і розвиток, разом із розвитком ринкової економіки України.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. –№ № 18; 19–20; 21–22. – Ст. 144.

2. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 р. № 2210-III зі змінами станом на 25.09.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14> (дата звернення 20.11.2019).

3. Закон України «Про Антимонопольний комітет України» від 26 листопада 1993 р. зі змінами станом на 02.08.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#n15> (дата звернення 20.11.2019).

4. Корчак Н.Н. Проблемы реализации отдельных норм законодательства о защите экономической конкуренции в свете Хозяйственного кодекса Украины / Н.Н. Корчак // Конкуренция. Вестник Антимонопольного комитета Украины. – 2006. – № 3. – С. 31–37.

5. Швидка Т.І. Кваліфікація монопольного становища на ринках та підстави притягнення до відповідальності за зловживання ним // Теорія і практика правознавства. – 2018. – Вип. 2. – 11 с.

6. Круглий стіл у Верховній Раді України щодо конкуренційно-антимонопольної реформи. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/155676-konkurentsinyo-antimonopolna-reforma-osnovni-tezi-kruglogo-stolu> (дата звернення 28.11.2019).

Расвська В.П.

студентка,

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

РОЛЬ КОРПОРАТИВНОГО ДОГОВОРУ В УКРАЇНСЬКОМУ БІЗНЕСІ

Внутрішні відносини та їх гармонізація у господарських товариствах є чи не найважливішим питанням, без врегулювання якого здійснення господарської діяльності неможливе. Окрім встановлених законодавцем правил, за якими засновники та учасники можуть здійснювати діяльність і які в своїй більшості спрямовані на зовнішню сферу, існує необхідність заздалегідь передбачити шляхи нормалізації роботи за умов дестабілізації одним із партнерів корпоративних відносин через виникнення конфліктів або ж запобігти їх виникненню. Для того, щоб звести можливості виникнення схожих ситуацій до мінімуму, законодавець надав партнерам можливість укласти корпоративний договір, тим не менш наголосивши на відносній незалежності корпоративного регулювання, надавши останнім можливість самостійно встановлювати умови і порядок регулювання названих законодавцем сфер.

Укладання корпоративного договору учасниками товариств не є їх обов'язком. Він є можливістю, що дозволяє, зберігши конфіденційність та не допускаючи можливість розбіжностей у думках на подальшому етапі, уберегти себе дрібним акціонерам від можливих втрат та прорахунків. Позитивним моментом, на мою думку, є те, що конфіденційність корпоративного договору не розповсюджується на такі випадки, коли стороною є держава, територіальна громада, державне або комунальне підприємство чи юридична особа, у статутному капіталі якої 25 і більше відсотків прямо або опосередковано належить державі або територіальній громаді і такі договори оприлюднюються протягом

10 днів з моменту їх укладення шляхом розміщення на сайті відповідного органу державної влади, органу місцевого самоврядування [1]. Дане виключення має на меті захист міноритаріїв та попередження зловживань з боку крупних гравців.

Законодавець не обмежив заборонами товариства у питаннях, які можуть бути врегульовані у корпоративному договорі, а отже, за традиційним принципом ведення бізнесу, відповідно до якого дозволено все, на що відсутня пряма заборона, надав їм можливість самостійно вирішити питання, які будуть врегульовані у такому договорі. Більш того, законодавець врегулював питання такого договору мінімально, лише доповнивши два закони однією статтею, визначивши у ній основні вимоги [1; 2].

Дана процедура може не бути здійснена у діяльності жодного разу, а може бути проведена, проте так і не знадобитись, але після аналізу законодавства, що у певних моментах залишає більше питань, ніж відповідей, його складання виглядає вже не таким безглуздим. Ситуація при якій акціонер, що володіє навіть досить великою кількістю акцій (більше 30 відсотків) може бути ошуканий своїми «партнерами по бізнесу» шляхом прийняття невідгідних для такого акціонера рішень, а деколи і таких, що відверто порушують чинне законодавство досить поширена на території України [3]. До того ж, укладання такого договору є можливість для дрібних акціонерів брати участь в управлінні товариством, розподілі прибутку і, за умов розумного прогнозування, захисту своїх часток від, так званої, процедура squeeze – out, названої у законодавстві обов'язковим продажем акцій акціонерами на вимогу особи, яка є власником домінуючого контрольного пакета акцій [1], можливість проведення якої була надана мажоритарним акціонерам всього два роки, проте наслідки, які вона тягне за собою, є невітнішими для більшості міноритаріїв, які не передбачили такого ходу держави.

Законодавець змушує нас думати, що наявність корпоративного договору може вирішити майже усі проблеми, які виникали чи могли б виникнути у процесі здійснення господарської діяльності, проте практичні результати використання схожих за правовою природою до корпоративних договорів ми можемо побачити і до офіційного затвердження їх законодавчими актами. Так, з Рішення у Справі № 5023/3947/12 вбачається, що у своїй заяві (з урахуванням уточнень позовних вимог) позивач (фізична особа) просить суд розірвати договір купівлі-продажу корпоративних прав від 08.09.2006 р. та визнати позивача власником 100 відсотків статутного фонду. В обґрунтування заявлених вимог позивач посилається на те, що між ним (продавцем) – громадянином України та відповідачем (покупцем) – громадянином

Болгарії був укладений договір (імовірно, корпоративний), предметом якого були купівля-продаж корпоративних прав товариства. Відповідач у своїх поясненнях проти позову заперечує, посилаючись на те, що ніякий корпоративний договір предметом якого були в тому числі купівля-продаж корпоративних прав товариства він не укладав, та взагалі не пам'ятає, чи підписував він цей договір. Судове рішення було справедливим – позовні вимоги задовольнити [4], проте сама наявність такої справи наштовхує на думки про доцільність детальнішого врегулювання питання корпоративного договору.

Таким чином, ми можемо спостерігати за вираженням принципу диспозитивності в регулювання корпоративних відносин та дедалі більшим віддаленням законодавця від сфери регулювання корпоративних відносин, шляхом покладання врегулювання важливих організаційних питань на самих учасників господарських товариств, сподіваючись на те, що корпоративні договори будуть містити у собі усі необхідні деталі, окремі для кожного суб'єкта, які неможливо передбачити на загальному рівні. Корпоративний договір, за умови врегулювання ним більшості питань, які ставали наріжним каменем для інших товариств (з'ясування таких питань не є проблемою завдяки доступності судової практики) та встановлення санкцій за їх порушення є потужною силою для забезпечення учасниками своєї подальшої діяльності. До того ж, необхідність серйозного підходу до укладання корпоративних договорів підтверджується тим, що договір, укладений стороною корпоративного договору на порушення такого корпоративного договору, є нікчемним, якщо інша сторона за договором знала або мала знати про таке порушення [1]. Ураховуючи, що корпоративний договір передбачає конфіденційність, то є висока ймовірність того, що положення корпоративного договору буде порушено. Тому під час укладення такого договору необхідно впевнитися у тому, що умови прописані таким чином, щоб виключити наявність будь – яких суперечностей.

На нашу думку, правове регулювання корпоративного договору потребує подальшого удосконалення шляхом його деталізації і фіксації більш розширеного переліку питань, що можуть бути ним врегульовані. Закріплення спеціального механізму залучення засобів забезпечення виконання господарсько-правових і цивільно – правових зобов'язань. Також кардинального перегляду вимагає принцип конфіденційності корпоративного договору, наявність якого здійснює здебільшого негативний вплив на динаміку використання цього засобу приватноправового регулювання відносин з приводу створення, функціонування та припинення господарських товариств.

Список використаних джерел:

1. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю від 06.02.2018 р. № 2275-VIII // Відомості Верховної Ради України від 30.03.2018 – 2018 р., № 13, с. 5, стаття 69.
2. Про акціонерні товариства; Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI // Відомості Верховної Ради України від 19.12.2008 – 2008 р., № 50, № 50-51, с. 2432, стаття 384.
3. Рішення Господарського суду Дніпропетровської області від 11 грудня 2008 р. у справі № К25/260-08 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/2759595>
4. Рішення Господарського суду Харківської області від 13 серпня 2013 р. у Справі № 5023/3947/12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33098387>

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Бушмакіна А.Д.

студент,

Академія Державної пенітенціарної служби

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПРАВОВОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Для визначення напрямків розвитку соціальної держави в сучасному українському суспільстві, потрібне переосмислення сутності і змісту соціальної політики держави, яке відбувається сьогодні в наукових колах. Соціальну державу можна визначити як таку державу, що організовано та цілеспрямовано використовує свою владу, за допомогою різних засобів, для того щоб впливати на різні відносини в суспільстві.

Згідно зі ст. 1 Конституції – Україна є, поміж іншого, правовою та соціальною державою, тобто такою, яка прагне забезпечити кожній людині гідні умови існування шляхом розподілу матеріальних і духовних благ у дусі принципів соціальної справедливості. Утім, на сьогодні ми можемо констатувати, що більшість з останніх положень є далекими від реалізації, адже ситуація в країні складна.

Процес державотворення в Україні визначився прийняттям Конституції України, яка утвердила державу як правову, демократичну, соціальну державу. Конституція України визнає людину, її життя, честь і гідність, недоторканість і безпеку найвищою соціальною цінністю та встановлює, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст та спрямованість діяльності держави.

Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав та свобод людини є головним обов'язком держави. Розбудова високорозвиненої соціальної держави в Україні стала вкрай необхідним і визначила актуальну потребу в формуванні концептуальної моделі і механізмів функціонування такої держави. Активна та ефективна соціальна політика повинна стати міцним підґрунтям всебічного інноваційного, соціального розвитку країни, інтегрування в Європейський Союз, підставою для розбудови соціальної держави з конкурентоспроможною соціально орієнтованою ринковою економікою, здатною забезпечити людський розвиток, гідний рівень і якість життя громадян.

Розбудова соціальної держави в Україні відповідає світовим тенденціям суспільного розвитку і є природним наслідком здобуття державної незалежності. Соціальна держава ґрунтується на демократичних тенденціях, ментальності українців, прагненні до свободи, вільного розвитку та волевиявлення, самореалізації і рівноправності людей. Вона забезпечує консолідацію демократизацію суспільства, проголошує верховенство права, виступає основою реалізації інтересів, сподівань широких верств населення.

Соціальна та правова держави як такі в самостійному вигляді не існують, відповідно, необхідно вести мову про соціально-правову державу. Із цього приводу З. Гафуров стверджує, «що в сучасному світі давно немає ні правової держави в чистому вигляді, ні соціальної, а є соціальна правова держава (соціально-правова держава), яка є результатом переростання правової держави не просто в соціальну, а саме в соціально-правову державу. Утворена в результаті подібної трансформації нова держава, ставши соціальною, не перестає бути правовою. На сьогодні, відзначають З. Гафуров, кожна правова держава є соціальною, а соціальна – правовою. Вони не існують одна без одної, разом вони становлять соціально-правову державу» [2].

На думку В. Косович «соціальна держава – це високорозвинена, правова, демократична держава, яка визначає людину найвищою соціальною цінністю, забезпечує її права та свободи, гідні умови існування, безпеку і добробут, вільний розвиток та волевиявлення, самореалізацію творчого (трудового) потенціалу шляхом політичної та ідеологічної багатоманітності, соціальної спрямованості економіки, проведення активної соціальної політики на принципах громадянського суспільства, соціальної справедливості, рівності, солідарності та відповідальності. Це держава, яка гарантує найбільш ефективний спосіб поєднання основ свободи і влади з метою забезпечення благополуччя особистості і добробуту суспільства, забезпечення соціальної справедливості і солідарності у розподілі результатів суспільної праці» [3, с. 19].

Гарантії соціальної держави – це система заходів по забезпеченню практичного здійснення конституційного права громадян на соціальний захист. Соціальний захист громадян, для яких соціальні виплати є основним джерелом існування, повинен забезпечувати рівень їх життя, не нижчий від прожиткового мінімуму встановленого законом.

Разом з тим О.Ф. Данич констатує, що «головною метою соціальної держави є сприяння суспільному прогресу, що базується на принципах соціальної рівності, загальної солідарності та взаємної відповідальності. Головним завданням соціальної держави є забезпечення соціальної орієнтації економіки; попередження та пом'якшення соціальних ризиків і негативних наслідків, пов'язаних з ринковими відносинами;

проведення активної державної соціально-економічної політики; забезпечення безпеки, добробуту, соціального та людського розвитку; створення умов для реалізації конституційних прав і свобод людини; забезпечення рівних можливостей, гідного рівня та якості життя населення; соціальної активності та вільного розвитку особистості; досягнення соціальної стабільності в країні в інтересах кожного члена суспільства; забезпечення гармонізації відносин державних інститутів і суспільства» [4, с. 124].

Отже, ведучи мову про співвідношення соціальної та правової держави, наголосимо насамперед на такому. Очевидним є той факт, що соціальна та правова держави перебувають між собою в певному зв'язку, що може бути підтверджено як посиленням на формулювання ст. 1 Конституції України [1], яка не розділяє соціальну та правову держави, а подає їх у нерозривній єдності, так і висновками вітчизняних авторів, котрі також часто наголошують на їхньому перетинанні, взаємопроникненні тощо.

З цього приводу на підтвердження вказаної тези слід навести думки Галіцина Н. В. Наявність зв'язку між указаними утвореннями, з одного боку, та їхнє позиціонування як елементів категорії більш високого порядку, якою є українська держава як така, дає змогу дивитися на них як на окремі підсистеми, що спільно утворюють цілісну систему. Викладене, відповідно, зумовлює необхідність/доцільність аналізу соціальної та правової держав через призму теорії складних соціальних систем [5, с. 18].

Отже, правова держава в рамках повноважень, встановлених для неї громадянським суспільством, здійснює оперативне управління суспільством. Своєю чергою, через науку, консультації або використовуючи непрямий тиск на владу, суспільство здійснює корекцію діяльності держави, встановлюючи його оптимальну структуру, допустимі методи управління, коло обов'язків і відповідних повноважень. Консультації між владою і громадськими об'єднаннями є важливим інструментом, що дозволяє забезпечити консенсус між усіма сторонами, розвиток нових ідей, прозорість і відкритість роботи державного апарату. Відповідаючи на питання про співвідношення соціальної та правової держави, правильніше буде казати, що останні як відносно самостійні підсистемні утворення перебувають між собою у стані взаємодії. Головним змістом їхньої взаємодії є те, що вони (елементи) впливають один на одного, визначаючи сутність і характер держави, викликаючи в ній відповідні зміни. І справді, Українська держава зазнала суттєвих трансформаційних перетворень унаслідок поєднання соціальної та правової складових у своїй політиці та

рішеннях, що, власне, і дає їй змогу наблизитися до стандартів Європейського Союзу.

Слід відзначити, що соціальна держава як інститут і як форма суспільної діяльності не зникає, вона активно трансформує методи, інструментарій реалізації соціальних функцій з огляду на виклики сьогодення. Цей процес має переважно об'єктивний характер і стосується абсолютної більшості країн світу. Нова політика соціальної держави повинна формувати навички у громадян, які дали б їм можливість розвиватися у цьому напрямку, але це все одно не достатньо, для того щоб забезпечити адаптацію і охопити всі незахищені верстви населення від небезпек, які виникають на ринку праці. Введення нової політики соціальної держави із розширеними правами і можливостями має дуже велике значення.

Правова держава потребує верховенства права і правових законів, а також належної організації системи державної влади, державних органів, чітке визначення їх компетенції, місця в системі, характеру співвідношення між собою, способів формування і форм діяльності. Варто зауважити, що без належної організації влади, розподілу завдань, функцій та повноважень різних органів і визначення порядку їх взаємовідносин не може бути панування ні права, ні правових законів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Гафуров З. Социально-правовое государство: генезис, объективная основа, социальная природа. *Центр проблемного анализа и государственного управленческого проектирования Российской Федерации*. URL: <http://www.rusrand.ru/Dokladi/Gafurovl.pdf>.
3. Косович В.В. Конституційні основи соціальної держави. *Приватне та публічне право*. 2019. № 1. С. 18-22.
4. Данич О.Ф. До питання про роль правової системи у забезпеченні соціальної функції держави: глобалізаційний вимір. *Альманах права*. 2019. № 10. С. 121-127.
5. Галіцина Н.В. Соціальна та правова держави: як вирішити питання про співвідношення категорій? *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2015. Вип. 4(1). С. 17-20.

Гончаренко А.Ю., Шамоля А.А.

студенти,

Сумська філія

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ МОБІНГУ

Наявність психологічного тиску на робочому місці являється дестабілізатором у робочому колективі, каталізатором несприятливого робочого клімату та психологічної нестабільності працівників, і як наслідок зниження продуктивності праці на фоні такого антисоціального явища як мобінг. Вивченню поняття «мобінг» не приділялося значної уваги як науковцями так і не сприймалося людством до незалежності України. Не так давно мобінг з'явився в лексиці сучасних підприємців, як деструктивний елемент у діяльності колективу. Моральні утиски на роботі та відсутність правових способів їх попередження та боротьби з ними ведуть до погіршення психологічного та фізіологічного стану працівників.

Слово «мобінг» походить від англійського “mob”: 1) натовп, юрба; 2) голота, чернь; 3) вагага злодіїв; 4) нападати юрбою, оточувати, юрмитися, товпитися [1, с. 158]. Існує таке припущення, що мобінг у різних формах існує з часів відколи люди почали об'єднуватися в общини.

Як науковий термін «мобінг» уперше ввів К. Лоренц у 1958 році. Він застосував англійське слово “mobbing” для характеристики поведінки деяких тварин щодо інших. Широкої популярності «мобінг» за кордоном отримав у 60-ті роки ХХ століття після публікації статті шведського лікаря Гайнеманна, який порівняв жорстоку поведінку дітей щодо інших дітей з агресивною поведінкою тварин і назвав це мобінгом [1].

Шведський вчений Х. Лейман розробив своє визначення в вигляді анкет, до якої включив 45-мобінг – дій. Вчений зазначає, що мобінг існує, коли хоча б один раз на тиждень жертва відчуває утиск у будь-якій формі дискримінації протягом 6 місяців і більше. Головними механізмами реалізації мобінгу, як явища є:

- утаювання інформації;
- обливання брудом;
- ізоляція;
- безперестанна критика;
- поширення пліток;
- висміювання;

- окрики, та ін.

Науковці виділяють декілька визначень мобінгу, Ноа Девенпорт вважає, що мобінг – це колективний психологічний терор, цькування стосовно когось із працівників із боку його колег, підлеглих або начальства, здійснювані з метою змусити його / її піти з місця роботи [2]. Барміна М. С. зазначає, що мобінг – це психологічні утиски, переважно групові, працівника з боку роботодавця або інших працівників, що включають в себе постійні негативні висловлювання, критику на адресу працівника, його соціальну ізоляцію всередині організації, виключення з його службових дій соціальних контактів, поширення про працівника свідомо помилкової інформації [3]. На думку Лінди Ваніорек, мобінг – це регулярне і цілеспрямоване нанесення шкоди людям на роботі, яке може принести людині величезний фізичний і душевний шкоду [4, с. 68].

В системі соціально-трудових відносин розрізняють такі види мобінгу:

1. За свідомістю прояву:

- свідомий – це навмисні дії, котрі мають конкретну, чітку мету, найчастіше йдеться про корисливі мотиви, наприклад, створити для особи такі умови, що б вона звільнилася з займаної посади, задля просування власної кандидатури;

- несвідомий – особа не усвідомлює характер вчинених дій, наприклад, особиста антипатія до людини і як наслідок – мобінг;

2. Залежно від сфери дії :

- горизонтальний – травля всім колективом одного з робітників;
- вертикальний – весь колектив цькує начальника або шеф виживає неугідного йому працівника (босінг);

3. Залежно від суб'єктів поділяється на :

- індивідуальний (одноособово);
- груповий (колективно);

4. Залежно від форм травлі:

- відкритий (чорний) – при якому мобер, тобто зачинщик, провокує конфлікт з жертвою, а тоді до мобера приєднується весь колектив, тобто колеги у відкритій формі стараються якнайскоріше позбутися небажаного його члена;

- прихований (білий) – жертву виживають з роботи при вдаваному зовнішньому загальному благополуччі та спокійній атмосфері, коли насправді місяцями, а то й роками за спиною у жертви плетуться інтриги, розпускаються плітки, подавляється її ініціатива, не доручаються важливі завдання, часто робляться зауваження та інше.

Для України соціальне явище мобінгу має виражений правовий аспект, через те, що у статті 3 Конституції України наголошується, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека

визначаються найвищою соціальною цінністю. У статті 2 Кодексу законів про працю України закріплено право на здорові та безпечні умови праці, як основні трудові прав працівників [9].

Закон України «Про засади протидії та запобіганні дискримінації в Україні» від 30.05.2014 р. згадує про наявність «утисків», під якими розуміють непередбачену для особи або групи осіб поведінку, мотив або наслідком якої є приниження людської гідності або створення стосовно такої особи чи групи осіб загостреної, ненависної або нешанобливої атмосфери. Дане положення хоч і наближене до суті «мобінгу», але воно не закріплює жодної форми протидії, тому є декларативним. Захист від мобінгу не визначений і у проекті Трудового кодексу № 1658 від 27.12.2014 року. Виходячи з цього, можна констатувати відсутність правових шляхів боротьби з психологічним тиском на роботі.

Судова практика щодо мобінгу майже відсутня, звісно це зумовлено відсутністю законодавчого закріплення. В Єдиному реєстрі судових рішень України за ключовим словом «мобінг» наявні лише два судових рішення, в тексті яких зустрічається це поняття, але з констатації позиції позивача. Аналізуючи інші судові рішення, зустрічаються словосполучення «моральний тиск», «примус написати заяву про звільнення», так можна вказати на тіньовий мобінг у трудовій сфері, до того ж у більшості випадків позивачеві було відмовлено у задоволенні позовних вимог. Доведення наявності мобінгу у трудових відносинах є питанням складним.

Комітет Верховної Ради з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення рекомендував парламенту прийняти законопроект про внесення змін до деяких законів України (щодо запобігання мобінгу) від 25.07.2017 р. № 7005. Проектом Закону пропонується імплементувати Європейське законодавство та ввести до Кодексу законів про працю, ЗУ «Про зайнятість населення» та Кримінального кодексу України поняття мобінг, врегулюючи цим права працівників на роботі, а також передбачити кримінальну відповідальність за систематичне застосування утисків на робочому місці, наслідком яких є звільнення [5].

Законопроект № 7005 закріплює поняття мобінг як форма психологічного насилля, яка полягає у тривалому та систематичному цькуванні працівника в колективі, сексуальному домаганні, психологічному тиску на нього з метою подальшого звільнення [1, с. 7].

Отже, мобінг являє собою соціально-негативне явище, яке має свої форми прояву та передумови виникнення в трудовому колективі і спричинює наслідки для об'єкту мобінгу, які проявляються в різних формах погіршення психологічного стану здоров'я. Саме тому, розглядаючи поняття «мобінг» необхідно вдосконалювати і

доповнювати діюче законодавство в частині встановлення юридичної відповідальності за мобінг у трудових відносинах.

Список використаних джерел:

1. Белых-Силаев Д.В. Проблема моббинга в работах зарубежных исследователей / Д.В. Белых-Силаев // Юридическая психология. – 2008. – № 1. – С. 46–48.
2. Ноа Дэвэнпорт. Моббинг: эмоциональное насилие на рабочих местах в США / Ноа Дэвэнпорт, Рут Шварц и Гейл Эллиотт. – 1997. – 218 с.
3. Энциклопедия трудового права. URL: <http://voc.metromir.ru/encworkprav>
4. Линда Ваниорек. Моббинг: когда работа становится адом / Линда Ваниорек ; пер. с нем. И.С. Борисова. – М. : Интерэксперт, 1996. – 168 с.
5. Проект Закона про внесення змін до деяких законів України (щодо подолання мобінгу (реєстр № 7005) текст законопроекту від 25.07.2017 р. – 2017. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua>.

Горбатенко Д.І.

курсант,

*Військово-юридичний інститут,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ВИЗНАЧЕННЯ НАЛЕЖНИХ, БЕЗПЕЧНИХ І ЗДОРОВИХ УМОВ ПРАЦІ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ

Конституція України проголошує людину, її життя та здоров'я найвищою соціальною цінністю. Частково це положення можна реалізувати шляхом нормативного регулювання відносин, які направлені на забезпечення права на належні, безпечні та здорові умови праці. Дані положення знаходять свій вираз у ст. 43 Конституції України. Варто зазначити, що у міжнародно-правових договорах вони трактується таким чином, що людина має право на справедливі та сприятливі умови праці. Тобто таке право є міжнародним універсальним стандартом у сфері праці.

Право на належні, безпечні умови праці в Україні розглядається науковцями як право, яке поширюється тільки на працівників, які працюють на умовах трудового договору [1; 2].

Ізюта П.О. у своєму дисертаційному дослідженні зазначає, що воно поширюється на всіх без виключення осіб, які працюють на підприємствах, установах, організаціях України на основі трудового договору [3]. Аналізуючи основні положення Закону України «Про охорону праці», можна зробити висновок, що право на належні, безпечні та здорові умови праці поширюється на всіх юридичних та фізичних осіб, які використовують найману працю, та на усіх робітників. Таким чином вся праця, яка дозволена на території України повинна відповідати умовам безпеки та гігієни праці. Право на належні, безпечні та здорові умови праці мають право всі особи, які застосовують свою працю добровільно (форми реалізації права на працю) чи шляхом застосування примусу санкціонованого державою (альтернативна (невійськова) служба або праця засуджених осіб).

Забезпечення права на належні, безпечні та здорові умови праці здійснюються за допомогою системи правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, які у своїй сукупності утворюють охорону праці [4]. Правова природа охорони праці базується на факті визнання державою свого обов'язку забезпечити захист працівника як сторони фактично більш слабшої в трудових правовідносинах, з метою збереження його життя, здоров'я і високого рівня працездатності протягом тривалого часу [5].

Всю систему нормативно правової бази, яка стосується реалізації права на належні, безпечні та здорові умови праці, за сферою їхньої дії можна поділити на загальні і спеціальні.

Загальні акти, регулюють відносини, які визначають особливості права на належні, безпечні та здорові умови праці всіх працівників, а також з'ясовують в загальному його особистості щодо окремих категорій суб'єктів (жінки, молодь, інваліди тощо).

Спеціально нормативно-правові акти, регулюють особливості забезпечення права на належні, безпечні та здорові умови праці певної категорії працівників або галузі господарства.

Особливістю всіх цих нормативно-правових актів є те, що вони потребують постійного оновлення. Адже науково-технічний прогрес вносить нововведення в усі сфери матеріального виробництва, а тому безпосередньо впливає на умови та безпеку праці. Застосування досягнень науки та техніки в промисловості, виробництві за рахунок механізації, електрифікації, та автоматизації виробничих процесів, використання програмних пристроїв, лічильно-обчислювальних машин, автоматизованих систем управління змінюють умови і характер праці людини.

Право на належні, безпечні та здорові умови праці є правом соціальним, оскільки в тій чи іншій мірі стосується більшості членів суспільства та гарантується державою. Працівники зацікавлені у забезпеченні свого життя та здоров'я, а роботодавці в свою чергу у ефективній роботі своєї організації, держава в цілому – у стабільності, збереженні життя та здоров'я свого населення. Це право забезпечується балансом інтересів суб'єктів трудових відносин. З цією ціллю держава проводить політику, метою якої є захист громадян у процесі застосування праці. Від цього безпосередньо залежить рівень життя працівників, можливість вільного розвитку їхньої особливості. Державна політика повинна бути спрямовувати на захист життя та здоров'я працівників на виробництві.

На сьогодні обов'язок виплати відшкодування за шкоду завдану життю і здоров'ю працівника під час виконання ним своїх трудових обов'язків, покладений на Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. У науковій літературі висловлюється думка, що такий обов'язок повинен як і раніше покладатися на роботодавця. Правильніше покласти такий обов'язок на роботодавців в разі якщо вони систематично та недобросовісно виконують вимоги закону. Це була б своєрідна санкція для порушників.

Факторами які приводять до виробничого травматизму, насамперед, є порушення виробничої і трудової дисципліни, вимог безпеки праці під час експлуатації обладнання, устаткування, механізмів, допуск до роботи без навчання та перевірки знань з охорони праці, відсутність або недосконалість системи управління охороною праці, незадовільна організація виробництва, низький рівень відповідальності за безпеку праці, як керівника підприємств, так і працюючих. Виробничий травматизм є здебільшого наслідком недоліків і упущень у роботі роботодавців та фахівців із охорони праці.

Важливою гарантією захисту права працівника на належні, безпечні та здорові умови праці є надання працівнику інформації про умови праці на робочому місці. Така інформація повинна надаватися першому, як під час прийняття на роботу, так і під час всієї його трудової діяльності.

Під час укладання трудового договору роботодавець зобов'язаний проінформувати працівника про наявні на майбутньому робочому місці шкідливі та небезпечні виробничі фактори, які ще не усунено, й водночас повідомити про можливі шкідливі, негативні наслідки їхнього впливу на його здоров'я, а також ознайомити з правом на відповідні пільги і компенсацію за роботу в таких умовах.

У свою чергу працівники також повинні дотримуватися обов'язків, щодо дотримання норм охорони праці. Зокрема, вони мають дбати про

свою особисту безпеку і здоров'я, а також про безпеку і здоров'я оточуючих людей в процесі виконання будь-яких робіт чи під час перебування на території підприємства; знати і виконувати вимоги нормативно-правових актів з охорони праці, виконувати правила поведінки з машинами, механізмами, устаткування та іншими засобами виробництва, користуватися засобами колективного та індивідуального захисту; проходити у встановленому законодавством порядку попередні та періодичні медичні огляди тощо. Резюмуючи вищевикладене, безпечні та здорові умови праці повинні забезпечуватися шляхом: поліпшення інформування, навчання та співробітництва працівників та роботодавців; удосконалення системи запобігання нещасних випадках на виробництві та професійним захворюванням; орієнтування роботодавців на заходи з безпеки та гігієни праці як засобів підвищення продуктивності праці; ідентифікацію та оцінку можливих нових професійних ризиків; координацію діяльності всіх суб'єктів правовідносин у сфері безпеки та гігієни праці; удосконалення та спрощення нормативних документів, що регулюють відносини у сфері безпеки та гігієни праці на робочому місці. Гідні умови праці, також повинні забезпечувати оптимальне фізичне і розумове здоров'я на роботі та адаптацію умов праці до фізичних і розумових можливостей працівників.

Список використаних джерел:

1. Прокопенко В.І. Трудове право України: [Підручник] / Володимир Іванович Прокопенко. – Х.: Фірма Консум, 1998. – 480 с.
2. Трудове право України: Академічний курс: підручн. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / [П.Д. Пилипенко, В.Я. Буряк, З.Я. Козак та ін. ; за ред. П.Д. Пилипенка. – 2-ге вид., перероб. і доп.]. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2006. – 544 с.
3. Ізуїта П.О. Правове регулювання охорони праці в умовах ринкової економіки: автореф. дис. на здобуття канд. юр. наук.: спец. 12.00.05. «Трудове право; право соціального забезпечення» / П.О. Ізуїта. – Харків, 2008. – 20 с.
4. Козак З.Я. Правове регулювання охорони праці: [навчальний посібник] / Зоряна Ярославівна Козак. – Львів, 2003. – 168 с.
5. Шамшина І.І. Правові проблеми регулювання відносин у сфері охорони праці в сучасних умовах: автореф. дис. на здобуття канд. юр. наук.: спец. 12.00.05. «Трудове право; право соціального забезпечення» / І.І. Шамшина. – Харків, 2002. – 22 с.

Олексієвець А.М., Сівак В.С.

студентки;

Фірман В.М.

доцент,

*Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ

Сфера інформаційних технологій в Україні активно розвивається, що сприяє росту ринку ІТ в цілому. Переважна більшість ІТ послуг постачаються на експорт. За статистикою, ІТ-сектор в 2018 році склав 4% ВВП країни, тобто 4,5 млрд доларів від загального експорту [1]. Це відбувається завдяки таким факторам, як: комфортні умови ведення бізнесу, високий рівень ІТ-освіти, конкурентоспроможна зарплата.

Інформаційні технології створюють нові робочі місця, нові рішення і програмні продукти для інших індустрій, залучають іноземних інвесторів, сприяють співпраці з іншими країнами і збільшують приплив валюти в Україну. Одночасно це створює конкуренцію роботодавців за найкращих працівників. Але це не означає, що компанії можуть нехтувати вимогами нормативно-правових актів з питань працевлаштування та охорони праці. Оскільки найбільшою проблемою ІТ-спеціалістів є професійне вигорання, а робота передбачає високе розумове навантаження та стрес. Роботодавець зобов'язаний забезпечити належні умови трудової діяльності. Сьогодні, перед державою і суспільством, постають питання щодо покращення ефективності специфіки роботи ІТ-фахівців, щоб це допомогло уникнути порушень трудових прав як зі сторони роботодавців, так і працівників.

Основною проблемою сучасного трудового права є те, що нормативно-правові акти є застарілими і працевлаштування за трудовим законодавством не відповідає прогресивній ІТ-галузі.

Проблема вибору форми трудових відносин з ІТ-працівником особливо гостро стоїть у зв'язку з обізнаністю такої особи зі своїми правами та можливим бажанням маніпулювати своїм статусом. Працівники ІТ-сфери відрізняються від зайнятого в інших галузях населення тим, що достатньо часто неможливо визначити робоче місце працівника, поширені випадки виконання роботи дистанційно, а режим роботи може бути ненормованим. Як наслідок, у замовників менше

можливостей контролювати процес виконання завдань, що є ознакою класичних трудових відносин. Відповідно до трудового законодавства, що означає укладення трудового договору, працівник приймається на конкретну посаду, здійснює роботу згідно з правилами трудового розпорядку, виконує трудову функцію незалежно від результату та несе не високий рівень відповідальності, адже відсутня чітка ідентифікація результатів робіт [2].

У реальності, більшість ІТ спеціалістів здійснюють трудову функцію у статусі фізичних осіб підприємців – ФОПів, на підставі укладених цивільних-правових договорів надання послуг або підяду. Такий спосіб є доволі вигідним, як для роботодавців так і для працівників. Оскільки, у роботодавця не з'являються зобов'язання щодо сплати податків, єдиного соціального внеску та інших внесків за працівника, а працівник має можливість отримувати вищу нагороду за надані послуги. Таким чином, предметом договору є не сам процес виконання роботи, а отримання матеріального результату праці, який підлягає вимірюванню у визначених фізичних величинах. Також відомо, що багато ІТ спеціалістів працюють на вільних засадах – «фрілансери», приватні підприємці у сфері ІТ, але в такому випадку вони позбавляють себе всіх соціальних привілеїв та гарантій. Що стосується укладання цивільно-правових договорів, то для них законодавством передбачена обов'язкова письмова форма. Так, у статті 208 Цивільного кодексу зазначено, що всі угоди між фізичною та юридичною особою слід укладати в письмовій формі [3].

Відсутність письмового договору з ФОП, тягне за собою ризики визнання факту трудових відносин. Такі випадки можуть розцінюватись як неофіційне працевлаштування, що відповідно до чинного законодавства України, може потягнути за собою накладення штрафу.

Отже, трудовий договір регулює процес виконання роботи, а цивільно-правовий – її результат. Таким чином, першочергово необхідно визначити ціль найму ІТ-працівника. Якщо компанія потребує працівника, який буде відповідальний за забезпечення ведення безпечної діяльності компанії на постійній основі, в цьому випадку укладення трудового договору є більш доцільним. Проте, якщо ж компанія зацікавлена в розробці програмного продукту, то більше переваг має цивільно-правовий договір.

Міністерство соціальної політики розглядає пропозицію, що має на меті заборонити укладення цивільно-правового договору та замінити його стандартним прийомом на роботу та укладенням трудового договору. Мінсоцполітики оприлюднило проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників та протидії застосуванню незадекларованої праці» [4]. Також, пропонується доповнити КЗпП статтею 21² «Ознаки

наявності трудових відносин». Згідно з проектом, стаття буде містити чітко визначені критерії, що вказують на ознаки трудових відносин між зацікавленими сторонами. Буде достатньо одночасно виявити три із таких критеріїв, щоб відносини набули статусу трудових, у такому випадку роботодавець зобов'язаний сплатити штраф у розмірі 30 мінімальних заробітних плат за кожного неоформленого відповідно до чинного законодавства працівника.

З іншої сторони, наявна система трудових відносин у сфері ІТ може змінити економічну ситуацію в Україні на краще. Це можна пояснити тим, що наявна ставка оподаткування для ІТ спеціалістів у розмірі до 5% може гарантувати збільшення високотехнологічного ВВП, тому вся індустрія виступає проти внесення змін до Кодексу законів про працю України.

Україна може стати активним гравцем міжнародної ІТ-арени. Серед іноземних замовників спостерігається найвищий попит на вітчизняних робітників, оскільки високий рівень кваліфікації дозволяє отримати якісно виконане замовлення за менші кошти, порівняно із закордонними фахівцями тієї ж галузі.

Яскравим прикладом ефективної взаємодії держави з ІТ-сектором є Індія. Країна лідирує за найкращими умовами для ІТ-розробок. Зараз уряд Індії запроваджує новий пакет пільг на 5-10 років. Ще одним прикладом може слугувати Великобританія зі своїм нестандартним підходом до розвитку економіки. У цій країні податкові зобов'язання скорочуються, витрати – відшкодовуються. Наприклад, ІТ-спеціалістам, що розробляють комп'ютерні та мобільні ігри відшкодовують 20% витрат. Незвичною є практика Грузії. У цій країні створена спеціальна офшорна зона для ІТ-компаній, які займаються аутсорсингом в сфері інформаційних технологій. Всі вони пройшли електронну реєстрацію, а держава зобов'язалась звільнити їх від податку на прибуток та ПДВ. До бюджету країни будуть надходити лише 5% від виплати дивідендів компаніїю. Таким чином податкові преференції зараз – ефективна практика [5].

Отже, якби роботодавці мали можливість більш гнучкого регулювання відносин з працівниками, рівень офіційного працевлаштування в ІТ-сфері був би вищим. Відсутність реакції законотворців на нові, прогресивні потреби ринку призводить до того, що відбувається підміна трудових відносин на господарські, шляхом укладання цивільно-правових договорів, застосування яких в певних ситуаціях загрожує значними штрафами для компаній [6].

Список використаних джерел:

1. Експортна стратегія України. URL: <https://issuu.com/mineconomdev/docs/>

2. Кодекс законів про працю України | від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/322-08>

3. Цивільний кодекс України | від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

4. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників та протидії застосуванню незадекларованої праці». URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/401/>

5. Стратегія розвитку ІТ: міжнародна практика. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2019/09/05/38816711/>

6. ІТ-сфера з позиції роботодавця. URL: <http://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/itsfera-z-poziciji-robotodavcy.html>

Рубець В.А.

студентка,

Рівненський інститут

Київського університету права

Національної академії наук України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТРУДЯЩИХ-МІГРАНТІВ

Права і свободи людини, громадянина, в тому числі трудящого-мігранта, – велика соціально-практична і наукова проблема, що вимагає постійної уваги. Труднощі реалізації ідей прав і свобод людини і громадянина в будь-якій країні обумовлені безліччю причин.

Вироблення дієвої міграційної політики для України є нагальною потребою, зважаючи на те, що через нашу країну проходять міграційні шляхи, а її територія використовується для транзитного переміщення, тимчасового перебування трудової, а також незаконної міграції.

На сьогоднішній день актуальним залишається питання: хто, кому і якими засобами буде забезпечувати захист прав, свобод і законних інтересів трудящих-мігрантів. У якій би державі не перебував трудящий-мігрант, в місці постійного проживання або перебування (у своїх справах та інтересах), він залишається особою, що має бути під захистом світової спільноти, власної держави, громадянином якої він є, а також держави, в якій він знаходиться. Стан свободи не дарується будь-якою публічною владою, а належить трудящим-мігрантам в силу їх народження.

Дане положення гарантується Конституцією, зокрема ст. 43 зазначає, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на

життя трудовою діяльністю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Тобто кожен громадянин України, іноземець, біженець або трудящий мігрант може стати зазначеним суб'єктом трудового права [1].

Права і свободи – головний елемент правовідносин, що виникають між трудящим-мігрантом і державою, що породжує обов'язок держави захищати і охороняти права і свободи кожної людини (громадянина). А людина (громадянин) має право не просити, а вимагати захисту прав, які держава визнала природними і невід'ємними.

Одночасно трудящий-мігрант і держава «з'ясовують стосунки» з приводу обов'язків, і держава в ім'я правопорядку та в законних формах вимагає (а часом примушує) дотримуватись обов'язків. Погоджуємося з думкою Малиновської О.А., що за межами своїх виконаних обов'язків і в рамках охоронюваних державою прав трудящий-мігрант залишається відносно вільним [2].

Проте, нинішня ситуація в Україні, пов'язана із економічним спадом і нестабільною валютною системою, не дає надії сподіватися на стрімкий розвиток міграційної політики нашої держави в найближчі терміни. Разом з тим поживлення економічного життя неможливе без достатніх трудових ресурсів.

Найбільш поширеним у світі джерелом достовірних даних про міжнародну міграцію є дані переписів населення, які періодично проводяться в різних країнах. Під час таких переписів визначається частка осіб, народжених за межами країни проживання, або тих, які мають громадянство іншої країни.

В Україні перепис населення не проводився з 2001 року, що для такої міграційно активної країни доволі тривалий термін. Поки не проведений перепис, можна вивчати лише дані вибіркового обстежень або соціологічних опитувань. Вони не дають вичерпної інформації, але, порівнюючи дані за різні роки, можна зрозуміти, які зміни відбуваються.

І тому зараз саме той час, коли не можна зупинятися і слід крокувати далі, адже політичне життя в Україні ускладнюється, і люди масово шукають кращого заробітку закордоном. І внаслідок цього постає питання, як же покращити міграційні процеси і зайнятість населення на користь нашої держави, задля того щоб її відбудувати.

Насамперед, щоб змінити міграційну політику і правовий статус трудящих-мігрантів, варто слідувати по шляху виконання міжнародних норм. Тому важливим є приєднання до міжнародно-правових документів щодо захисту прав трудящих-мігрантів, поза сферою дії яких все ще залишається Україна. До них належать Конвенція МОП про трудящих-мігрантів № 97 (1949 р.), Конвенція про зловживання в галузі міграції та про забезпечення трудящим-мігрантам рівних можливостей і рівного ставлення № 143 (1975 р.), Конвенція № 118 про рівноправність

громадян країни, іноземців та осіб без громадянства в галузі соціального забезпечення (1962).

Серед ратифікованих – Європейська соціальна хартія (1996 р.), в якій закріплені, зокрема, гарантії прав трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей на захист і допомогу. Актуальною для даного дослідження є ратифікація у березні 2007 року Європейської конвенції про правовий статус трудящих-мігрантів 1977 року. Цей документ підписали й ратифікували вісім країн-членів Ради Європи (Франція, Італія, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Іспанія, Швеція, Туреччина), підписали, проте ще не ратифікували чотири (Бельгія, Греція, Люксембург, Німеччина). У цих державах працює значна кількість українських громадян.

Приєднання України до згаданих конвенцій, які є складовими міжнародно-правового механізму регулювання міграційних процесів, одночасно підвищить її міжнародний авторитет і стане поштовхом до приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних норм [3]. Це піде на користь і українським трудящим-мігрантам, і державі.

Варто зазначити, що захист прав трудящих-мігрантів потребує активної діяльності з боку дипломатичних представництв і консульських установ України за кордоном. Надзвичайно корисним може бути розширення мережі представництв та їхнього штату в місцях найбільшого напливу заробітчан, створення спеціальних приймалень, запровадження доступних і безкоштовних юридичних консультацій, ширшої системи інформування. А також впровадження у складі дипломатичних місій уповноважених відповідати на запити, надавати допомогу роботодавцям у визначенні кадрових агентств, з якими варто контактувати, реєструвати працівників після прибуття, розв'язувати проблеми, що виникають на робочих місцях. Також потрібно приділяти увагу реалізації прав українців на зв'язок з Україною, спілкування рідною мовою, культурне життя.

Особливо важливими в усьому комплексі державних заходів у сфері трудової міграції є ті, які забезпечують повернення трудящих-мігрантів в Україну. Дії держави мають бути спрямовані передусім на те, аби українці дедалі рідше виїздили за кордон на заробітки, на захист прав громадян, котрі працюють за кордоном, на забезпечення сприятливіших можливостей їхнього працевлаштування у зарубіжних країнах і заохочення повернення мігрантів на Батьківщину.

Однією з основних причин трудової міграції є безробіття та низький рівень доходів. А все через невідповідність оплати праці сучасним потребам і зростання вимог роботодавців до якості робочої сили, що

спричиняє подальше соціальне розшарування та малозабезпеченість населення.

Для зростання заробітної плати працівників необхідно підняти її частку у ВВП. Нині у ВВП розвинених країн вона становить майже 70–75%, а в Україні балансує близько позначки 30%, а то й нижче – 10%. Звідси – низька платоспроможність, яка паралізує бажання працівника трудитися далі й породжує еміграційні настрої, особливо коли йдеться про висококваліфікованих спеціалістів [4].

Засобом створення умов для повернення мігрантів є також стимулювання переказу або перевезення їхніх коштів додому. Ці валютні надходження сприятимуть економічному зростанню держави, розширенню виробництва, створенню нових робочих місць. Надзвичайно важливо забезпечити надійні й дешеві канали переказу валюти, до того ж у рамках певних сум на умовах конфіденційності.

Залишається ще багато неврегульованих життєво важливих для трудящих-мігрантів питань. Наприклад, в інтересах і держави, і мігрантів необхідно запровадити спеціальне добровільне страхування від ризиків міграції перед виїздом. Адже практика показує, що аж ніяк не всі заробітчани є успішними, деякі з них повертаються додому не з коштами, а з боргами та підірваним здоров'ям.

Відповідно до ст.92 Конституції України засади регулювання міграційних процесів визначаються виключно законами України. Саме тому для забезпечення широкого комплексного підходу до захисту прав українських трудящих-мігрантів необхідно прийняти закон щодо правового статусу громадян, працевлаштованих за кордоном. Такий закон має визначити обов'язки осіб, котрі виїжджають на заробітки за кордон, державні гарантії їхніх прав, обов'язки відповідних органів влади, їхню відповідальність за забезпечення прав і свобод заробітчанин.

Зробивши аналіз проблемних питань, стосовно таких категорій осіб, як трудящі-мігранти, слід зауважити, що взяття Україною курсу на євроінтеграцію є позитивним моментом у міграційному процесі, адже окрім тісного міжнародного співробітництва, наша держава зможе вийти на новий рівень, адаптувавши своє внутрішнє законодавство до європейських стандартів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р (зі змінами) // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254>
2. Малиновська О.А. Аналітична записка «Проблема соціального захисту українських працівників-мігрантів» / Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/949/>

3. Міграція в Україні: факти і цифри / Бюлетень Представництва Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні. URL: http://iom.org.ua/ua/pdf/Facts&Figures_b5_ua_f.pdf

4. Зовнішня трудова міграція населення України / Обстеження Українського центру соціальних реформ та Державного комітету статистики. URL: <http://openukraine.org/doc/BK-MIGR-END.pdf>

Смірнов Д.О.

курсант,

Військово-юридичний інститут

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

ПОЄДНАННЯ НОРМАТИВНОГО ТА ДОГОВІРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ ЯК СОЦІАЛЬНА ГАРАНТІЯ ДЛЯ ПРАЦІВНИКІВ

На сьогоднішній день поєднання державного і договірної регулювання трудових відносин є необхідним та ефективним принципом трудового права в умовах розвитку ринкової економіки, який сприяє розвитку демократії.

Суть даного принципу полягає у тому, що держава встановлює основні правила та гарантії у трудовому праві на загальнодержавному рівні у законах та підзаконних нормативних актах. Однак, для регулювання трудових правовідносин на конкретних підприємствах, установах, організаціях цього може бути недостатньо, враховуючи те, що дані підприємства, установи, організації мають свою специфіку діяльності. Тому, законодавець, визначаючи у законах певні межі, в яких можна діяти, дає можливість суб'єктам трудових правовідносин самим врегульовувати свої відносини.

Договірне регулювання трудових правовідносин в Україні має два основні рівні: колективно-договірний та індивідуально-договірний. Колективно-договірний рівень включає у себе діяльність по укладенню колективних договорів та угод, а індивідуально-договірний – по укладенню трудових договорів або контрактів.

Необхідність існування локальних норм поряд з нормами загального значення пояснюється тим, що останні (в силу їх загального характеру) не завжди можуть застосовуватися до тих суспільних відносин, окремі

види яких на підприємствах відрізняються значною багатогранністю. Виникає необхідність в нормах права, що враховують певні умови діяльності того чи іншого підприємства – локальних нормах права. Завдяки локальному регулюванню трудових відносин розвиваються демократичні засади у виробничій діяльності.

У правовому регулюванні оплати праці має місце поєднання нормативного та договірних способів. При цьому значення договірних регулювань підвищується. Державний і договірний способи правового регулювання умов праці, в тому числі оплати праці, в сукупності доповнюючи один одного, забезпечують ефективне регулювання суспільних відносин, що виникають між працівниками та роботодавцями у сфері праці. Нині трудові відносини наповнені значним соціальним змістом. Тому в останній час у нормативних правових актах використовується новий термін – соціальні трудові відносини. Можна виділити ще одну обставину: в регулюванні питань оплати праці в останні роки помітно посилення ролі договірних регулювань на основі соціального партнерства. Дана обставина зумовлена рядом причин, в основному економічного характеру. Отже, поряд з нормативним способом регулювання, договірний спосіб правового регулювання умов праці дає можливість соціальним партнерам більш оперативно реагувати на зміни економічної ситуації, та використовувати нові, більш дієві й ефективні механізми в оплаті праці. Тому в системі нормативних актів трудового законодавства поряд з централізованим законодавством, що регламентує основні принципи й окремі питання оплати праці, повинні бути присутні і локальні норми, що конкретизують і доповнюють законодавство про оплату праці. Мова йде про колективно-договірне регулювання, значення якого постійно зростає. Із прийняттям у свій час Закону «Про колективні договори і угоди» від 1 липня 1993 року для цього створена широка правова та соціальна основа [1].

Однак, як показує практика, можливості договірних регулювань соціально-трудова відносин реалізуються не в повному обсязі, а інколи – і зовсім не реалізуються. Це означає, що колективно-договірні акти ще не стали надійною основою оптимізації трудових відносин в організаціях. Тому не випадково працівники в більшості своїй не проявляють до них великої довіри, а віддають перевагу державному регулюванню. І не дивно, оскільки, приймаючи на роботу кожен раз працівника, навряд чи роботодавцем виконується норма ст. 29 КЗпП України. Тому сьогодні в якості соціальної проблеми окреслюється проблема підвищення ефективності колективно-договірних регулювань соціально-трудова відносин. Розв'язання цієї проблеми має велике практичне значення як для профспілок, які виступають представниками інтересів працівників, так і для відповідних державних

органів, які є представниками інтересів держави. Не менш важливою складовою ефективності договірного регулювання є якість змістової частини самих документів. Оскільки умови колективного договору можуть бути повністю виконані, але якщо за своїм змістом колективний договір «не надавав» працівникам нічого суттєвого в підвищенні оплати праці, встановлення різного роду надбавок, доплат до посадових окладів (тарифних ставок), поліпшення соціально-побутового обслуговування, організації належних умов праці тощо, навряд чи можна назвати такий локальний акт ефективним. Адже призначення колективно-договірного регулювання полягає в реалізації принципу: кожен наступний рівень соціально-партнерських угод (колективних договорів) не може погіршувати умов угод (договорів) більш високого рівня і повинен відрізнятися від попереднього більшою вигодою для працівників [4, с. 135]. Тому ефективність колективних договорів, галузевих і регіональних угод як інструментів соціального управління повинна проявлятися не тільки в бік їх фактичної реалізації, а передусім в якості змістової частини даних актів, тобто в забезпеченні положень змістової частини рівнем трудових прав і гарантій працівників, порівняно з установленими у законодавстві. Договір чи угода повинні містити в собі потенційну можливість виконання в повному обсязі (у процесі практичної реалізації) свого призначення як інструмента соціального управління. Індивідуально-договірне регулювання характеризується загально дозвільним принципом права, який передбачає свободу волевиявлення суб'єктів, і трудовим договором, як його основним правовим засобом.

Відповідно до ст. 21 КЗпП, трудовий договір – це угода між працівником і власником підприємства, установи, організації, уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядку, а власник, уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін.

При цьому свобода волевиявлення сторін трудового договору полягає у свободі укладення, встановлення, зміни і припинення умов трудового договору, вибору його форми. Водночас роботодавець вправі прийняти особу на роботу або вмотивовано відмовити їй. Свобода волевиявлення обох сторін трудового договору не може здійснюватися без врахування також як індивідуальних, так і корпоративних та загальносуспільних інтересів. Тому індивідуально-договірне регулювання поєднується з колективно-договірним. Сфера договірного регулювання на різних стадіях

неоднакова. Найменш припустимою вона є на стадії припинення трудових відносин, що обумовлюється необхідністю запобігти порушенню прав працівників від необґрунтованих і незаконних звільнень [2]. Найбільш повно здійснюється індивідуально-договірне регулювання, незалежно від стадії трудових відносин, при укладенні контракту.

Варто звернути увагу на специфіку договірного регулювання оплати праці працівників підприємств, яка зазначається у статті 14 Закону «Про оплату праці» згідно з якою, договірне регулювання оплати праці працівників підприємств здійснюється на основі системи угод, що укладаються на національному (генеральна угода), галузевому (галузева (міжгалузева) угода), територіальному (територіальна угода) та локальному (колективний договір) рівнях відповідно до законів. Норми колективного договору, що допускають оплату праці нижче від норм, визначених генеральною, галузевою (міжгалузевою) або територіальною угодами, але не нижче від державних норм і гарантій в оплаті праці, можуть застосовуватися лише тимчасово на період подолання фінансових труднощів підприємства терміном не більш як на шість місяців. Таким чином, можна вважати, що поряд з державним способом регулювання, договірний спосіб правового регулювання умов праці дає можливість соціальним партнерам більш оперативно реагувати на зміни економічної ситуації та використовувати нові, більш дієві й ефективні механізми в оплаті праці.

Таким чином удосконалене та розвинене договірне регулювання праці створило б певні умови для оптимального узгодження балансу інтересів працівників, роботодавців і держави. Разом з гарантіями, які встановлює держава у сфері трудових правовідносин, діє принцип не погіршення правового становища працівників, порівняно з діючим законодавством, що забезпечує ефективне функціонування даного підходу, що полягає у поєднанні державного і договірного регулювання трудових правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про колективні договори і угоди» від 1.07.1993 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР) – 1993 р. – № 36. – Ст. 361.
2. Козак З.Я. Договірне регулювання за трудовим правом України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 1999.
3. Кодекс законів про працю від 10.12.1971 № 322-VIII (Редакція станом на 03.09.2014.) Відомості Верховної Ради УРСР від 17.12.1971.
4. Закон України «Про соціальний діалог в Україні» від 23.12.2010 № 2862-VI // Відомості Верховної Ради України офіційне видання від 15.07.2011 – № 28, с. 1353, ст. 255, 381.

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Гаврилова К.Ю.

кандидат юридичних наук, доцент,

заступник начальника

Головного управління ДСНС України у Херсонській області

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ТЕХНОГЕННОЇ БЕЗПЕКИ

Юридична відповідальність – це вид державного (державно-правового) примусу, який пов’язаний із позбавленням порушника благ особистого, організаційного або майнового характеру [1, с. 693].

Юридична відповідальність, закріплений у законодавстві і забезпечуваний державою юридичний обов’язок правопорушника пізнати примусового позбавлення певних цінностей, що йому належать [2, с. 134].

Наказом МВС України від 05.11.2018 року № 879 затверджені Правила техногенної безпеки [3], які замінили скасовані Правила техногенної безпеки у сфері цивільного захисту на підприємствах, в організаціях, установах та на небезпечних територіях [4].

Кодекс цивільного захисту України, визначив термін техногенна безпека – відсутність ризику виникнення аварій та/або катастроф на потенційно небезпечних об’єктах, а також у суб’єктів господарювання, що можуть створити реальну загрозу їх виникнення [5].

До введення в дія Кодексу цивільного захисту України, термін техногенна безпека визначався так, – стан захищеності населення, території, об’єктів від негативних наслідків надзвичайних ситуацій техногенного характеру [6].

Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій, зазначає, що Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) є центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері пожежної та техногенної безпеки.

Одним із основних завдань ДСНС є здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням і виконанням вимог законодавства у сфері

цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб [7].

Посадові особи центрального органу виконавчої влади, який здійснює державний нагляд у сфері техногенної та пожежної безпеки, у разі порушення вимог законодавства з питань техногенної та пожежної безпеки, у тому числі невиконання їх законних вимог, зобов'язані застосовувати санкції.

ДСНС відповідно до покладених на неї завдань, складає акти перевірок, видає приписи, постанови, розпорядження про усунення порушень вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки, а в разі встановлення порушень, що створюють загрозу життю та здоров'ю людей, звертається безпосередньо та через територіальні органи до адміністративного суду щодо застосування заходів реагування у вигляді повного або часткового зупинення до повного усунення порушень вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки роботи підприємств, окремих виробництв, виробничих дільниць, агрегатів, експлуатації будівель, об'єктів, споруд, цехів, дільниць, окремих приміщень, а також машин, механізмів, устаткування, транспортних засобів, зупинення проведення робіт, у тому числі будівельно-монтажних, випуску та реалізації пожежонебезпечної продукції, систем та засобів протипожежного захисту.

Наказом МВС України затверджено уніфіковану форму акту та інших форм розпорядчих документів, які складаються за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері техногенної та пожежної безпеки.

Посадові особи видають приписи, розпорядження чи постанови з питань техногенної безпеки у разі: невиконання вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів з питань техногенної безпеки; відсутності організаційно-розпорядчих документів щодо здійснення заходів з питань техногенної безпеки, які передбачені для суб'єкта господарювання; не проведення в установленому порядку навчання персоналу суб'єкта господарювання діям у разі виникнення аварійних ситуацій та аварій; нездійснення заходів щодо захисту персоналу від шкідливого впливу надзвичайних ситуацій; не проведення ідентифікації та паспортизації потенційно небезпечного об'єкта; відсутності декларації безпеки об'єкта підвищеної небезпеки; відсутності на виробництвах, на яких застосовуються небезпечні речовини, паспортів (формулярів) на обладнання та апаратуру або систем із забезпечення їх безперебійної (безаварійної) роботи; невідповідності кількості промислових засобів індивідуального захисту органів дихання від небезпечних хімічних речовин нормам забезпечення ними працівників суб'єкта господарювання,

їх непридатності або відсутності, а також у разі порушення порядку зберігання таких засобів; порушення правил поведінки з небезпечними речовинами; відсутності плану локалізації і ліквідації наслідків аварій на об'єкті підвищеної безпеки, а також відсутності розроблених відповідно до цього плану спеціальних заходів протиаварійного захисту; відсутності об'єктових матеріальних резервів для запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій або невідповідності їх затвердженим номенклатурам та обсягам; відсутності або непридатності до використання засобів індивідуального захисту в осіб, які здійснюють обслуговування потенційно небезпечних об'єктів або об'єктів підвищеної безпеки, а також в осіб, участь яких у ліквідації наслідків надзвичайної ситуації передбачена планом локалізації і ліквідації наслідків аварій; відсутності або несправності на об'єкті підвищеної безпеки автоматизованої системи раннього виявлення надзвичайних ситуацій та оповіщення; відсутності на об'єкті підвищеної безпеки диспетчерської служби або її неготовності до виконання покладених на неї завдань через відсутність відповідних документів, приладів, обладнання або засобів індивідуального захисту; неготовності до використання за призначенням аварійно-рятувальної техніки, а також обладнання, призначеного для забезпечення безпеки суб'єктів господарювання; неготовності осіб, які обслуговують потенційно небезпечні об'єкти та об'єкти підвищеної безпеки, а також осіб, участь яких у ліквідації наслідків надзвичайної ситуації передбачена планом локалізації та ліквідації наслідків аварій до дій із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайної ситуації; відсутності на об'єкті підвищеної безпеки угоди про страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно третім особам та їхньому майну, іншим юридичним особам унаслідок надзвичайної ситуації, що спричинена пожежею, аварією, катастрофою або небезпечною подією; порушення правил транспортування небезпечних речовин трубопровідним транспортом та порядку їх перевезення транспортними засобами; проведення робіт з будівництва будинків та споруд, розміщення інших небезпечних об'єктів, інженерних і транспортних комунікацій, які порушують встановлений законодавством з питань техногенної безпеки порядок їх проведення або проведення яких створює загрозу безпеці населення, суб'єктам господарювання, обладнанню та майну, що в них перебувають.

ДСНС застосовує адміністративно-господарські санкції за порушення вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки. А саме, стаття 188-8 Кодексу України про адміністративні правопорушення, передбачає, що за невиконання приписів та постанов посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за

додержанням законодавства про пожежну і техногенну безпеку, або створення перешкод для їх діяльності наступає адміністративна відповідальність.

Крім того, за стаття 188-16 Кодексу України про адміністративні правопорушення, передбачено відповідальність за невиконання законних вимог посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань цивільного захисту, нагляду та контролю за станом захисту територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, щодо розроблення та реалізації заходів у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру [9].

Підсумовуючи вищевикладене, робимо висновок, що забезпечення техногенної безпеки є особливою функцією захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, має важливий суспільний характер, але за порушення Правил техногенної безпеки є максимально низький рівень відповідальності. Крім того, зовсім відсутня кримінальна відповідальність за порушення техногенної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Скакун О.Ф. Теория государства и права: Энциклопедический курс : учебник / О.Ф. Скакун. – Х., 2005.
2. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави / П.М. Рабінович. – 6-те вид. – Х., 2002.
3. Наказ МВС України від 05.11.2018 № 879 «Про затвердження Правил техногенної безпеки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1346-18> (дата звернення: 09.12.2019).
4. Наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 15 серпня 2007 року № 557 «Про затвердження Правил техногенної безпеки у сфері цивільного захисту на підприємствах, в організаціях, установах та на небезпечних територіях», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 03 вересня 2007 року за № 1006/14273 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1006-07> (дата звернення: 09.12.2019).
5. Кодекс цивільного захисту України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#n930> (дата звернення: 09.12.2019).
6. Закон України від 24 червня 2004 року № 1859-IV «Про правові засади цивільного захисту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1859-15> (дата звернення: 09.12.2019).
7. Постановою Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 р. № 1052 «Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF> (дата звернення: 09.12.2019).

8. Наказ МВС України від 17.01.2019 № 22 «Про затвердження уніфікованої форми акта, складеного за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері техногенної та пожежної безпеки, та інших форм розпорядчих документів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0073-19#n12> (дата звернення: 09.12.2019).

9. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 09.12.2019).

Мінка Т.П.

доктор юридичних наук, доцент;

Бровко Д.Д.

студентка,

Університет митної справи та фінансів

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРИНЦИПІВ ОРГАНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Концепція розподілу влади, політики і управління, система самостійного регулювання як політичної влади і діяльності представницьких установ, так і влади адміністративної, яка має бути організована на професійних основах і незалежна від політичних потрясінь, лягли в основу створення в Англії, США, Німеччині і інших провідних індустріальних країнах сучасної публічної адміністрації і системи державної служби, і сьогодні багато в чому визначають тенденції розвитку держави в цій сфері [1, с. 83-84].

«Публічна адміністрація» – термін складний, об'єктивний, включає дві складові – організаційну (інституційну) як вказівку на суб'єктний склад, і процедурну, саме тому є доцільним для визначення процедурних аспектів діяльності органів (суб'єктів) публічної адміністрації використовувати уточнюючий термін «діяльність публічної адміністрації» або «публічне адміністрування». Публічне адміністрування (діяльність публічної адміністрації) – це сукупність організаційних дій, діяльності та заходів, які виконуються різними суб'єктами та інституціями на основі закону та у межах, визначених законами, для досягнення публічного інтересу [6].

Поняття і науковий термін «публічна адміністрація» (public administration) були розроблені в європейській континентальній системі права і традиційно перекладаються як «державне управління». Проте це не зовсім точно. Більше того, такий переклад звучує поняття публічної адміністрації, не дає можливості адекватно визначити суть механізмів влади і управління в демократичному суспільстві [5]. У адміністративному праві зарубіжних країн під публічною адміністрацією розуміється організація і діяльність органів і установ, підлеглих політичній владі, які наділені публічною владою, забезпечують виконання законів і діють в громадських інтересах.

Організаційно-правова матриця публічної адміністрації досить складна і має значні відмінності на рівні правових систем і національних моделей управління. Її принципові особливості зводяться до наступних положень. Публічна адміністрація підпорядкована політичній владі, розглядається як урядова машина, апарат управління, за допомогою якого здійснюється державна політика. Тим самим вона відноситься до виконавчої гілки влади, відокремлена від законотворчості і судочинства. Сама виконавча влада, як і апарат держави в цілому, мають інститути політичного і адміністративного характеру зі своїм особливим статусом. Перші грають керівну роль, беруть на себе функції інтерпретації змісту публічного інтересу стосовно конкретної ситуації виконання і застосування законів, забезпечують досягнення балансу між громадськими і приватними інтересами. Їх статус і діяльність регламентується нормами конституційного права. Політичні органи зазвичай не включені в систему жорстких ієрархічних зв'язків, підпорядковані главі держави або уряду. Їх керівники отримують свої повноваження в основному в результаті виборів і відповідальні перед народом.

Адміністративні органи, навпаки, утворюються і формуються політичними структурами влади. Вони реалізують приписи законів і вказівки політичних виконавчих органів в конкретні управлінські і адміністративні дії, забезпечують їх виконання, відповідають перед вищими органами і підконтрольні їм. Адміністративна діяльність вторинна по відношенню до політичних структур виконавчої влади і регулюється нормами адміністративного права. Встановлений особливий порядок надання компетенції адміністративним структурам, призначення на посади, здійснення адміністративних повноважень тощо.

Поняття політико-адміністративної системи зазвичай використовується в західній політичній науці як складова частина будь-якої політичної системи. Вона характеризується сукупністю стійких зв'язків і стосунків усередині виконавчої влади в їх динамічній взаємодії з іншими гілками влади і інститутами громадянського суспільства.

Діяльність публічної адміністрації, як і будь-яка інша діяльність, базується на відповідних фундаментальних засадах, які прийнято іменувати принципами: загальних (демократизм, законність, гласність, участь громадськості тощо) і спеціальних (галузевість, територіальність, функціональність). Заслужують на увагу, враховуючи євроінтеграційні прагнення України, й принципи європейського адміністративного права, європейського адміністративного простору, зокрема принципи *good administration* (належної адміністрації), *good governance* (належного управління), які слугують орієнтирами державно-правових реформ для більшості країн світу [4].

Виділити єдині принципи організації публічної адміністрації і стандарти діяльності професійної державної служби демократичних держав досить складно. Вони залежать від специфіки правових систем, розкидані по різних нормативно – правових документах, засновані на звичайному праві, традиціях в області державного управління, вмонтовані в організаційних структурах і відображуються в адміністративних процедурах конкретних держав. У найбільш узагальненому вигляді до основних принципів організації публічної адміністрації відносяться: централізація і децентралізація, концентрація і деконцентрація, єдність і неподільність публічної адміністрації. Вони визначають вертикальні взаємини усередині публічної адміністрації, стосунки між різними елементами політико-адміністративної структури, показують міру її диференціації [3, с. 88].

Високий рівень диференціації типів організаційних підрозділів свідчить про складність організації, рівень її інституціоналізації і адаптивності. Складні, багатофункціональні структури мають більше шансів пристосуватися до нових вимог і умов раціоналізації систем управління. Значний інтерес представляють результати зусиль країн-членів Європейського Союзу в області систематизації найважливіших принципів державного управління, які повинні застосовуватися у рамках єдиного європейського адміністративного простору.

Серед них виокремлюють принципи [2, с. 16]:

- управління на основі права; пропорційності, правової визначеності, захисту законних домагань, відсутності дискримінації;
- право на проведення слухань під час процесу ухвалення рішень; справедливі умови доступу до адміністративних судів тощо.

Принципи забезпечення надійності і передбачуваності державно-адміністративних підходів і управлінських рішень мають на меті викорінювання свавілля в державних справах на основі верховенства права і управління згідно із законом. Відкритість і прозорість є необхідними інструментами для нагляду і перевірки діяльності державних органів, зниження вірогідності неякісного управління і

корупції. Звітність орієнтована на такі цінності державного управління, як ефективність, продуктивність і надійність.

Суть ефективності як управлінського явища полягає в досягненні найкращого співвідношення між витраченими ресурсами і отриманими результатами.

Результативність передбачає аналіз і оцінку підсумків реалізації діючої державної політики системою державного управління і державними службовцями.

Високий рівень диференціації типів організаційних підрозділів свідчить про складність організації, рівень її інституціоналізації і адаптивності. Складні, багатофункціональні структури мають більше шансів пристосуватися до нових вимог і умов раціоналізації систем управління [1, с. 89].

Одним з видів (аспектів) децентралізації є адміністративна децентралізація.

Адміністративна децентралізація включає деконцентрацію структур бюрократичної системи центральних органів публічної влади, передачу повноважень і відповідальності центральних органів публічної влади квазіавтономним структурам у рамках держави, а також децентралізовану співпрацю органів державної влади, що виконують певним чином схожі функції, за допомогою прийняття двосторонніх домовленостей [6, с. 6].

На думку Т'юлії Фаллеті, адміністративна децентралізація (деконцентрація, делегування, деволуція) може чинити як позитивний, так і негативний вплив на автономність (бюрократичну автономність) і ефективність діяльності регіональних органів державної влади, і це залежить від особливостей державної політики, що реалізовується, в цій області [7, с. 95].

Якщо адміністративна децентралізація сприяє місцевій і регіональній державній бюрократії, сприяє підвищенню професіоналізму і кваліфікації посадовців місцевих і регіональних органів виконавчої влади, це збільшує організаційний потенціал місцевих і регіональних органів публічної влади і, відповідно, має позитивні наслідки. Проте якщо адміністративна децентралізація відбувається, наприклад, здебільшого без передачі відповідних фінансових коштів, це може спричинити зниження рівня самостійності місцевих і регіональних органів виконавчої влади.

Список використаних джерел:

1. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления. Курс лекций / Г.В. Атаманчук. – 2-е изд., доп. / Г.В. Атаманчук. – М. : Омега-Л, 2004. – 584 с.

2. Бакуменко В.Д. Державно-управлінські рішення : Навчальний посібник / В.Д. Бакуменко. – К. : ВПЦ АМУ, 2011. – 444 с.
3. Василенко И.А. Государственное управление в странах Запада; США, Великобритания, Франция, Германия : учеб. пособие / И.А. Василенко. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Логос, 2000. – 200 с.
4. Дзюндзюк В.Б., Мельтюхова Н.М. та ін. Публічне адміністрування в Україні: Навч. посібник / [за заг. ред. д-ра ф. наук, проф. В.В. Корженка, к.е.н., доц. Н.М. Мельтюхової – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2011. – С. 306.
5. Корнієнко В.О. Інститути громадянського суспільства та української держави: правові витоки. – Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v29/42.pdf>
6. Малиновський В.Я. Державне управління : навч. посіб. / В.Я. Малиновський. – Луцьк, 2000. – 558 с.
7. Мельник А.Ф. Державне управління : підручник / А.Ф. Мельник, О.Ю. Оболенський, А.Ю. Васіна; за ред. А.Ф. Мельник. – К. : Знання, 2009. – 582 с.
8. Оболенський О.Ю. Опорний конспект лекцій з навчальної дисципліни – Публічне управління: наукова розробка / О.Ю. Оболенський, С.О. Борисевич, С.М. Коник. – К. : НАДУ, 2011. – 56 с.

Мороз Д.А., Ліщук Ю.Г.

студентки,

Науковий керівник: Гарбінська-Руденко А.В.

кандидат юридичних наук, доцент,

Університет державної фіскальної служби України

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ОКРЕМИХ ВИДІВ ПОРУШЕНЬ МИТНИХ ПРАВИЛ

Правоохоронний напрямок роботи – один із пріоритетних у діяльності митних органів. Згідно з п. 10 ст. 544 МКУ запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил (ПМП) на всій митній території України є одним з основних завдань митної служби України. Проте протягом останнього періоду незважаючи на набуття чинності з 01 червня 2012 р. нового МКУ, проблеми, пов'язані з правильною та повною кваліфікацією порушень митних правил залишаються, що досить часто призводить до унеможливлення притягнення громадян та посадових осіб підприємств до відповідальності через недосконалість формулювання окремих диспозицій статей, відсутності практики застосування чинних норм митного законодавства тощо. Однією зі складових ефективного

застосування відповідної норми митного законодавства є саме правильна кваліфікація ПМП, оскільки кваліфікація адміністративних деліктів – це встановлення і процесуальне закріплення точної відповідності ознак вчинених особою протиправних дій або бездіяльності до ознак складу делікту, передбаченого адміністративним законодавством [1, с. 146].

У зв'язку з чим, правозастосовна практика митних органів під час кваліфікації деяких ПМП потребує законодавчого вдосконалення.

Питання кваліфікації ПМП, як і взагалі адміністративних правопорушень, не отримали належної уваги з боку вчених-адміністративістів, не стали предметом комплексних наукових досліджень у галузі митного права.

Деякі питання кваліфікації окремих видів адміністративних правопорушень висвітлено в наукових працях С.В. Ващенко, Д.П. Калаянова, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова, В.В. Ліпинського, В.П. Петкова, О.І. Остапенка, М.М. Тищенко та ін.

Кваліфікація адміністративних деліктів – один з етапів використання адміністративно-правової норми, метою якої є встановлення підстав для застосування адміністративної відповідальності до особи, що вчинила протиправні дії. Правильна кваліфікація розмежовує деліктні та неделіктні дії й забезпечує законність прийняття рішення про відповідальність порушника та здійснення згідно із законом необхідних адміністративно-процесуальних дій [1, с. 149]. Проте правозастосовна практика митних органів під час кваліфікації окремих видів ПМП потребує законодавчого вдосконалення та вирішення низки проблемних питань, які пов'язані з притягненням правопорушників до відповідальності. Проблемною у правозастосовній практиці митних органів є ст. 468 «Порушення режиму зони митного контролю», оскільки законодавець не визнає суб'єктом даного правопорушення посадових осіб, які здійснюють митний контроль, державний санітарно-епідеміологічний, ветеринарно-санітарний, фіто-санітарний, екологічний та радіологічний контроль [2]. Водночас є й інші державні службовці, які перебувають або можуть перебувати в зоні митного контролю через виконувани ними повноваження, пов'язані з виконанням функцій нагляду за дотриманням законності в діяльності митних органів або контролю за переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон, а саме працівники органів прокуратури, СБУ, МВС, військовослужбовці Прикордонної служби [3; 4; 5; 6]. При цьому виникають певні ситуації, пов'язані з колізіями відповідних норм законодавчих актів, оскільки галузеві законодавчі акти, що регламентують діяльність вищезазначених правоохоронних органів, дозволяють за наявності певних підстав перебувати в зоні митного контролю, однак перебування громадян за чинним Митним кодексом

допускається тільки з письмового дозволу керівника митного органу або особи, яка виконує його обов'язки. Отже, основні правоохоронні органи, що є головними суб'єктами боротьби з протиправними проявами при чинній нормативно-правовій базі, мають певні перешкоди для ефективного здійснення повноважень щодо боротьби з правопорушеннями, зокрема митного законодавства.

Відповідно до ст. 469 МКУ «Неправомірні операції з товарами, митне оформлення яких не закінчено, або з товарами, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем» тягнуть за собою відповідну санкцію, згідно з частиною цієї статті, за якою кваліфіковано діяння.

Для вдосконалення митного законодавства зазначену частину норми слід викласти в редакції: “здійснення операцій з товарами, транспортними засобами, що перебувають під митним контролем, а саме зміна їх стану, користування або розпорядження ними без дозволу митного органу. Крім того, ще один основний недолік зазначеної статті – відсутність у диспозиції статті такого поширеного предмета правопорушення, як транспортні засоби. Таким чином, якщо громадянин переміщує валюту, незадекларовану усно або письмово залежно від суми, то його діяння не слід кваліфікувати за ст. 472 «Недекларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення», оскільки згідно зі ст. 4 МКУ до поняття “товари” входять валютні цінності, зокрема валюта. Проблемою залишається також порядок розгляду справ за ст. 204-1 КУпАП та 481 МК України. Так, за кожним фактом виявлення товарів, які правопорушники незаконно переміщують поза митним контролем, військовослужбовці. Важко погодитися із законодавцем, що переміщення товарів і транспортних засобів поза митним контролем із використанням незаконного звільнення від митного контролю внаслідок зловживання службовим становищем виключно посадової особи митного органу (ст. 482 МКУ). Зауважимо, що контроль за додержанням режиму в пунктах пропуску через державний кордон України покладено на військовослужбовців Державної прикордонної служби України. Тому в'їзд у пункт пропуску, переміщення в його межах, а також виїзд із нього регулюють зазначені посадові особи. Проте слід розмежовувати недоставляння загалом, яке змушує митні органи вживати відповідні заходи щодо розшуку товарів, транспортних засобів і правопорушника, та порушення строку доставки товарів, транспортних засобів у режимі транзитних перевезень, при цьому максимальне покарання правопорушника, передбачене ч. 3 цієї статті становить 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Для додержання одного з основних принципів адміністративної відповідальності – відповідності провини й покарання, вважаю за

доцільне підвищити розмір штрафу за недоставляння товарів, транспортних засобів взагалі або передбачити конфіскацію товарів, транспортних засобів комерційного призначення в разі невивезення за межі України в зазначеному режимі. Недоліком чинного Митного кодексу є й формулювання диспозиції ст. 481 «Перевищення строку тимчасового ввезення або тимчасового вивезення товарів», оскільки предметом даного правопорушення законодавець вважає тільки товари, але якщо звернути увагу на те, що поняттям «товари» згідно зі ст. 4 МКУ не охоплюються транспортні засоби комерційного призначення, то фактично це позбавляє можливості покарати винного в цій ситуації. Не виправлено недолік попереднього МКУ, пов'язаний з установленням відповідальності за операції з товарами і транспортними засобами, незаконно ввезеними на митну територію України. Він полягає в тому, що диспозиція ст. 484 МК визначає відповідальність за зберігання, перевезення, придбання чи використання товарів, транспортних засобів комерційного призначення, ввезених на територію України виключно поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю. Окрім цих способів вчинення правопорушення існують й інші шляхи їх незаконного переміщення в Україну, а саме: через недекларування, видачу без дозволу митного органу, втрату, порушення зобов'язання про зворотне ввезення чи транзит тощо. І в разі їх зберігання, перевезення, придбання чи використання товарів, транспортних засобів комерційного призначення ввезених іншими способами, не зазначеними в диспозиції статті, то особа не підлягає відповідальності за порушення митних правил, а товари та транспортні засоби – вилученню з подальшою конфіскацією.

Зазначені диспозиції проаналізованих статей мають бути сформульовані точніше, не припускати подвійних трактувань під час кваліфікації правопорушення. Тому, вважаю, що проведений аналіз та запропоновані зміни до чинного митного законодавства сприятиме усуненню недоліків під час притягнення правопорушників до відповідальності, позитивно вплине на правозастосовну практику митних органів і судів та набуде юридичної довершеності.

Список використаних джерел:

1. Матіос А. В. Адміністративна відповідальність посадових осіб / Матіос А. В. – К. : Знання, 2007. – 223 с.
2. Митний кодекс України // Голос України. – 2012. – № 73–74.
3. Про прокуратуру : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – Ст. 793. Адміністративне та митне право Вісник Академії митної служби України. Серія: «Право», № 2 (9), 201212 11

4. Про Службу безпеки України : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 382.

5. Про міліцію : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4. – Ст. 20.

6. Про Державну прикордонну службу України : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 27. – Ст. 208.

7. Кувакін С. В. Проблемні питання кваліфікації окремих видів порушень митних правил / Кувакін С. В., Ліпінський В. В. // Вісник АМСУ. Серія “Право”. – 2008. – № 1 (1). – С. 51–55.

8. Суворкін В. А. Ефективність законотворчої діяльності в боротьбі з митними правопорушеннями / В. А. Суворкін // Митна справа. – № 4. – 2008. – С. 3–8.

Самойлова О.В.

студентка,

*Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

МІСЦЕ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ТЛУМАЧЕННІ ЗАГАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ ТА ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята в 1950 р. в м. Римі (далі – Конвенція), яка ратифікована Україною в 1997 р., займає особливе місце в системі міжнародно-правового захисту прав людини. Конвенція є не лише актом міжнародного права, а й частиною національного законодавства України, згідно з ч. 1 ст. 9 Конституції України. Варто відзначити, що права та свободи, що містяться в Конвенції, являють собою мінімальні європейські стандарти прав людини, які мають бути в основі діяльності держав-учасниць у галузі дотримання прав. Застосовуючи ці стандарти у законодавстві та правозастосовній практиці держави-члени Ради Європи, у той же час залишають за собою свободу вибору засобів застосування цих стандартів.

Судова практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) базується на реалізації принципів Конвенції. Оскільки Конвенція відзначається високим рівнем абстрактності, насиченістю оціночними поняттями («розумний строк», «достатньо часу й можливостей»,

«інтереси правосуддя» тощо), її основний зміст розкривається у відповідній практиці ЄСПЛ.

Для кваліфікації висновків ЄСПЛ щодо тлумачення норм Конвенції в літературі використовуються різні поняття: «думка ЄСПЛ», «res interpretata», «правова позиція». Термін «правова позиція» у вітчизняній юридичній літературі є найбільш поширеним. Під ним розуміють підтвержене багаторазовим застосуванням тлумачення правових понять і норм; критерії, вироблені практикою для розгляду окремих категорій справ. Більшість авторів згодні з тим, що правова позиція є неоднорідним за своєю структурою феноменом, елементами якого є власне позиція, правове обґрунтування, правові аргументи, підстави і доводи.

Дійсно, законодавство України відносить рішення ЄСПЛ – в тій частині, в якій ними, виходячи із загально визнаних принципів і норм міжнародного права, дається тлумачення змісту закріплених в Конвенції прав і свобод, – до складової частини української правової системи (що кореспондує ст. 9 Конституції України). Однак поняття правової системи не тотожне поняттю системи законодавства.

З нашої точки зору необхідно розмежувати юридичну силу постанови ЄСПЛ і юридичну силу правової позиції, в ньому міститься. Юридична сила постанов ЄСПЛ суть самостійне правове явище, вона не може бути розглянута як аналог законної сили національного судового рішення. На наш погляд, юридична сила постанов Європейського Суду може бути виявлена через аналіз її предметних і суб'єктних меж. З цієї точки зору вона поширюється на судові акти, винесені у конкретній справі і щодо конкретного заявника. У свою чергу, правові позиції ЄСПЛ щодо тлумачення норм Конвенції, ставші остаточними в постановах, за своєю юридичною силою найбільш співставні з феноменом, який отримав назву «м'яке право» («soft law»).

Для України знання та використання правових позицій ЄСПЛ під час застосування норм Конвенції є необхідною умовою виконання взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань, що впливають з даної Конвенції.

Відповідно до ч. 1 ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», суди застосовують під час розгляду справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права [4]. Таким чином, дане положення вказує на можливість українських судів прямого посилання в судовому рішенні на практику ЄСПЛ.

Практика ЄСПЛ застосовується в адміністративному судочинстві України, що передбачено ст. 9 Конституції України, так і в Кодексі адміністративного судочинства України (далі – КАС України). Саме в

КАС України вперше серед усіх процесуальних законів України згадано про рішення ЄСПЛ.

Акцентуємо на тому, що КАС України фактично не містить норм щодо місця та значення практики ЄСПЛ у сучасному адміністративному судочинстві України. Виключення складає лише ч. 2 ст. 8 КАС України, відповідно до якої суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини. Проте, як саме українські адміністративні суди використовують судову практику ЄСПЛ у адміністративному судочинстві, КАС України безпосередньо не розкриває.

Останнім часом ЄСПЛ ухвалив не один десяток рішень, що торкаються питань адміністративного судочинства, і ця тенденція, очевидно, посилюватиметься. Як відзначають фахівці-практики, фактично сьогодні адміністративні суди здебільшого працюють «навздогін»: рішення ЄСПЛ застосовуються лише тоді, коли на них посилаються сторони процесу або необхідно виправити помилки, на які власне й указує відповідне рішення проти України. Така ситуація є не зовсім прийнятною.

У цьому контексті на окрему увагу заслуговує питання щодо офіційного перекладу рішень ЄСПЛ. Також, варто відзначити що проблема застосування Конвенції на практики ЄСПЛ на рівні національного правопорядку пов'язана з необхідністю не просто знати окремі рішення ЄСПЛ, а й орієнтуватися у конвенційній системі захисту прав, ефективно оперувати понятійним апаратом та бути обізнаним з основними концепціями, принципами тлумачення Конвенції з урахуванням усього масиву практики ЄСПЛ.

Численні рішення ЄСПЛ підкреслюють важливість дотримання судами саме процесуальних норм, прав і гарантій з метою забезпечення права на справедливий судовий розгляд. На наш погляд, серед основних аспектів практики ЄСПЛ, які слід враховувати адміністративним судам України можна відзначити такі, як дотримання в адміністративному судочинстві принципів, на яких ґрунтується діяльність ЄСПЛ (верховенство права, рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, диспозитивність, змагальність сторін, обов'язковість судових рішень) та дотримання строків (зокрема, «розумних»).

Щодо принципу рівності сторін ЄСПЛ зазначає, що він поширюється як на справи про цивільні права та обов'язки (в тому числі адміністративні), так і на кримінальні справи, і вимагає, щоб кожній зі сторін була надана розумна можливість представити свою справу в такий спосіб, що не ставить її в суттєво менш сприятливе становище порівняно з опонентом.

Варто наголосити на важливості права на розумний строк розгляду справи в практиці ЄСПЛ. Про дотримання розумних строків розгляду справ вказував і Верховний Суд України у листі від 25 січня 2006 р. № 1-5/45, і Вищий адміністративний суд України в інформаційному листі від 26.04.2013 р. № 631/12/13-13. А законодавче визначення розумного строку дається у п. 11 ч. 1 ст. 4 КАС України – це найкоротший строк розгляду і вирішення адміністративної справи, достатній для надання своєчасного (без невиправданих зволікань) судового захисту порушених прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах [1].

Разом з тим у практиці, ЄСПЛ порушення «розумного строку» є питанням, з яким чи не найчастіше зустрічається Європейський Суд. Наявність суттєвих недоліків у національній системі судочинства підтверджується рішенням ЄСПЛ щодо України, в яких констатуються системні порушення, зокрема ст. 6 Конвенції, яка регламентує право кожної людини на розгляд справи судом упродовж розумного терміну. Проблеми розумності строку, на які звернуто увагу ЄСПЛ, стосуються необхідності конкретизації початку та закінчення його перебіг, важливим аспектом практики ЄСПЛ є його позиція щодо співвідношення між тривалістю розгляду справи та позицією заявника. На наш погляд, поняття «розумний строк» є оціночним, а тому такий строк має бути установлений, виходячи з обставин конкретної адміністративної справи.

Отже, щодо місця та значення практики ЄСПЛ у сучасному адміністративному судочинстві України можна зазначити наступне. Застосування практики Європейського суду сприяє утвердженню національного судочинства як такої системи правосуддя, що відповідає міжнародним стандартам щодо захисту прав і свобод людини, зміцнює довіру громадян до судів. Серед основних аспектів практики ЄСПЛ, які слід враховувати адміністративним судам України, можна відзначити наступні: дотримання в адміністративному судочинстві принципів на яких ґрунтується діяльність ЄСПЛ; дотримання «розумних строків» у практиці застосування КАС України; застосування практики ЄСПЛ при безпосередньому розгляді справ у адміністративних судах.

Список використаних джерел:

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005. № 2747-IV. Дата оновлення: 20.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n12675>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950. Дата оновлення: 02.1.2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996р. № 254к/96. Дата оновлення: 21.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4976>.

4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006. № 3477-IV. Дата оновлення 02.12.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#undefined>.

5. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19.12.2014 № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14>.

6. Про судові рішення в адміністративній справі: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20.05.2013 № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007760-13>.

Степаненко М.В.

студент,

Національний університет «Одеська морська академія»

ЗАГАЛЬНЕ ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ БЕЗПЕКИ МОРЕПЛАВСТВА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Цифрова трансформація, яка приголомшує морську область, приносить революційні інновації, які повністю змінять роботу суден. Щоб отримати вигоду з цих активів, галузь повинна зіткнутися з проблемами і усунути потенційні ризики. В майбутньому кіберзагрози стануть більш поширеними, що зробить інформаційну безпеку мореплавства обов'язковою вимогою і конкурентною перевагою серед суб'єктів галузі.

Останнім часом інформаційна безпека та її окремі аспекти стали предметом численних праць російських та українських дослідників. Проте не зважаючи на стрімкий розвиток інформаційних відносин, досі немає повноцінного уявлення про таке явище як інформаційна безпека взагалі, а тим паче у сфері мореплавства.

Відомий український дослідник Калюжний Р.А., вважає, що інформаційна безпека – це вид суспільних інформаційних правовідносин стосовно створення, підтримки, охорони та захисту бажаних для людини, суспільства і держави безпечних умов життєдіяльності, спеціальних правовідносин, які пов'язані з створенням, зберіганням, поширенням і використанням інформації [1, с. 18].

За українським законодавством, інформаційна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається завдання шкоди через неповноту, невчасність та недостовірність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації [2].

Безпека судноплавства є станом збереження (захищеності) людського здоров'я і життя, доквілля та майна на морі й на внутрішніх водних шляхах; відсутністю непростимого ризику, пов'язаного з загибеллю або травмуванням людей, заподіянням шкоди доквіллю або матеріальних збитків [3].

У 2017 ІМО видала "Рекомендації з управління кібер ризиками в морській галузі», та вперше дала визначення цьому поняттю в морській сфері:

морські кіберзагрози це ризики технологічного ресурсу з боку потенційних обставин або подій, які можуть призвести до збоїв у перевезенні вантажів і пасажирів, безпеки мореплавства або безпеки судна, у зв'язку з пошкодженням, втратою або компрометацією пов'язаних із судноплавством інформації або систем [4].

Шляхом вивчення різних джерел таких як нормативно – правові акти національного та міжнародного характеру та праць вчених, співставлення різних понять таких як інформаційна безпека, кібербезпека, безпека мореплавства вдалось створити власне визначення інформаційної безпеки мореплавства. Під інформаційною безпекою в області забезпечення безпеки мореплавання розуміються врегульовані інформаційно-правовими нормами інформаційні суспільні відносини з приводу збереження людського життя, захисту морських суден від небезпеки на морі та захисту морського середовища від забруднення з суден.

Також необхідно врахувати, що до інформаційної безпеки мореплавства входять інформаційні технології (ІТ) і експлуатаційні технології (ЕТ) [5].

Системи експлуатаційних технологій керують фізичним світом, а системи інформаційних технологій управляють даними. Експлуатаційні технології і системи відрізняються від традиційних ІТ-систем. Експлуатаційні технології – це апаратне і програмне забезпечення, яке безпосередньо контролює фізичні пристрої та процеси. Інформаційні технології охоплюють спектр технологій обробки інформації, включаючи програмне забезпечення, обладнання і технології зв'язку [5].

Інформаційна безпека мореплавства має широке коло суб'єктів які можна поділити на дві групи. До першої групи можна віднести всіх учасників морського підприємства (уряди, портову владу, судноплавні

компанії, логістичні компанії, постачальників телекомунікаційних послуг, екіпаж судна і т.д.), також є і інша група суб'єктів. Це так би мовити інша сторона медалі, а саме зловмисники які посягають на інформацію та данні.

До другої групи суб'єктів відносяться національні уряди, промислові шпигуни та угруповання організованої злочинності, хактивісти та хакери.

Об'єктами інформаційної безпеки постає власне інформація (особиста, комерційна, державна), інформаційні системи, данні та бази даних, автоматизовані системи і технології на морському транспорті і т.д.

Кібер ризику є відносно новим питанням у галузі мореплавства. Однак збиток, який він може завдати – величезний і може розглядатися як економічна шкода, так і шкода безпеці судноплавства. Зважаючи на той факт, що у світі дуже мало нормативно – правових актів, які могли б освітити дану проблему, то було б корисно, щоб міжнародна спільнота погодила спільну стратегію і створила спеціалізовану робочу групу для роботи над розробкою детального набору керівних вказівок з кібер-безпеки і передового досвіду для розробки технологій і впровадження інформаційних систем в морському секторі.

Список використаних джерел:

1. Калюжний Р. Питання щодо реформування інформаційного законодавства України. *Збірник «Правові, діючі та метрологічні системи інформації, що містяться в Україні»*. Київ : НТУУ «КПІ», Міністерське навчання і науки України, СБУ. С. 17-21.

2. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 09.01.2007 № 537-V. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

3. Про затвердження Правил авіаційного пошуку та рятування в Україні: Наказ міністерства Юстиції від 17.05.2006. № 297. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0772-06/ed20070730/find?text=%D1%E8%F1%F2%E5%EC%E0+%CA%CE%D1%CF%C0%D1-%D1%C0%D0%D1%C0%D2>

4. IMO guidelines on maritime cyber risk management MSC-FAL.1/Circ.3. 2017. URL: [http://www.imo.org/en/OurWork/Security/Guide_to_Maritime_Security/Documents/MS-C-FAL.1-Circ.3-20-Guidelines%20On%20Maritime%20Cyber%20Risk%20Management%20\(Secretariat\).pdf](http://www.imo.org/en/OurWork/Security/Guide_to_Maritime_Security/Documents/MS-C-FAL.1-Circ.3-20-Guidelines%20On%20Maritime%20Cyber%20Risk%20Management%20(Secretariat).pdf)

5. IT Security vs OT Security: The OT Guide for Industrial IT Professionals. URL: <https://www.otorio.com/blog/posts/the-ot-guide-for-industrial-it-professionals>

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

Богданчук М.В.

курсант;

Гіденко Е.С.

викладач, магістр права,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

На сьогоднішній день наша держава перебуває на шляху демократичних перетворень. Негативні процеси, що супроводжують соціальні, економічні, політичні та правові зміни в Україні, викликали значне загострення криміногенної ситуації. У зв'язку з цим відбуваються кардинальні зміни у злочинному середовищі серед неповнолітніх, зокрема, зростає кількість злочинів, що носять не ситуативний, а умисний характер, що мають не дитячу, а дорослу мотивацію. Переважна більшість рецидивістів та представників організованої злочинності розпочинають свою кар'єру злочинця у підлітковому віці. Злочинність неповнолітніх розглядається не лише як загроза молодому поколінню, а і як загроза нормальному розвитку всього суспільства у майбутньому. Стан підліткової злочинності викликає занепокоєність та зумовлює необхідність пошуку нових засобів для її попередження, вжиття додаткових заходів з боку державних органів і громадськості, які сприяли б поступовому зменшенню злочинних проявів у середовищі неповнолітніх.

Злочинність неповнолітніх, порівняно зі злочинністю дорослих, характеризується підвищеною латентністю, тобто прихованістю. Оскільки в багатьох випадках діяння, які вчинили неповнолітні особи, сприймаються як дитячі пустощі, про які, зазвичай, не прийнято повідомляти у правоохоронні органи або відомості щодо злочинів надійшли до правоохоронних органів, але при цьому реєстрації подій злочину не відбулося. За оцінками експертів рівень злочинності неповнолітніх у 3–4 рази перевищує офіційно зареєстрований.

На латентність злочинності неповнолітніх опосередковано вказує й те, що з-поміж злочинів, вчинених неповнолітніми, майже 51–69 % щорічно становили тяжкі й особливо тяжкі злочини.

З метою запобігання та профілактики правопорушень Кабінет Міністрів України 30 листопада 2011 року затвердив Концепцію реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень. Ідеться про негативні явища, пов'язані з поширенням дитячої бездоглядності, послабленням функцій сім'ї, зменшенням кількості позашкільних гуртків і секцій за місцем проживання (що призводить до збільшення кількості правопорушень за участю неповнолітніх та втягнення їх у злочинну діяльність).

На протиправну поведінку підлітків впливає ряд факторів. Насамперед вона пов'язана з такими особливостями їхньої психіки, як підвищена навіюваність, несформованість життєвих орієнтацій, юнацький негативізм, наслідування. Більшість із них втратили зацікавленість у навчанні, роботі, їх приваблює сфера беззмістовного дозвілля – тусовки у під'їздах, випивки, азартні ігри і так далі.

Для підлітків групи ризику характерним є:

- зневажливе ставлення до виконання своєї соціальної функції – вчитися, набувати знань (77 % – вчаться погано, 21 % – посередньо, нерозвинуте почуття обов'язку та відповідальності);

- наявність великої кількості «зайвого часу»;

- невміння проводити вільний час;

- відсутність індивідуальних захоплень;

- вживання наркотичних речовин, алкогольних напоїв та тютюнових виробів. Для неповнолітніх злочини досить часто виступають актом сміливості, самоствердження. Про наслідки своїх протиправних дій вони не замислюються, а мотиви цих дій прикрашають;

- недостатній рівень самостійності, що розвиває схильність підпадати під вплив негативних груп або їх лідерів, як наслідок динаміка зростання вчинення злочинів групою осіб, організованою групою, злочинною організацією;

- криза родинних відносин як важливого соціального інституту у вихованні та нормальному психічному розвитку дитини, яка сприяє руйнівному впливу на соціалізацію особистості.

Характеризуючи злочини неповнолітніх за місцем їх вчинення, в кримінологічних джерелах тривалий час зазначали, що до 80 % злочинів неповнолітні вчиняють поблизу свого місця проживання, навчання чи праці. Проте останнім часом зростає мобільність неповнолітніх, а тому почастишали випадки вчинення злочинів неповнолітніми у місцях

проведення дозвілля (розважальні заклади), які розташовані далеко від місця проживання (кожний третій – четвертий злочин).

Підсумовуючи все вище сказане, зазначимо, що за умов сьогодення важливе превентивне значення для зниження рівня злочинності неповнолітніх матимуть наступні превентивні заходи:

- посилити контроль за неблагополучними сім'ями, особливо звернути увагу на розвиток дітей;
- активізувати проведення круглих столів з представниками молодіжних організацій при формуванні молодіжних програм з профілактики злочинів серед молоді;
- збільшити зайнятість підлітків у суспільно корисних справах, активне залучення їх до занять спортом, мистецтвом, пропаганда здорового способу життя;
- активізувати правове виховання та освіту неповнолітніх;
- залучати до реалізації профілактичних заходів не тільки правоохоронні органи, але й громадські організації (в тому числі і дитячі та молодіжні організації), широко залучати громадян (наприклад: у громадському патрулюванні при здійсненні ситуативної превенції злочинності серед молоді).

Список використаних джерел:

1. Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства: зб. ст. / відпов. за вип. О.О. Кармазіна. Київ : Держкомстат України, 2015. 78 с.
2. Кудрявцев В.Н., Эминов В.Е. Криминология : учебник. Москва : Юристъ, 1995. 512 с.
3. Старков О.В. Криминальная субкультура : спецкурс. Москва : Волтерс Клувер, 2010. 240 с.
4. Костенко О. Кримінальний кодекс і доктрина. *Право України*. 2004. № 7. С. 47.
5. Лукашевич С. Кримінальна субкультура як один із факторів негативного впливу на засуджених. *Вісн. Акад. прав. наук*. 2000. № 1 (24). С. 182–189.
6. Про захист суспільної моралі : Закон України від 20.11.2003 № 1296-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1296-15>
7. Іванець М., Костицький В., Петрова Т. Суспільна мораль як об'єкт правового захисту. *Соціологія права*. 2011. № 2. Бібліогр.: 16 назв. укр.
8. Трепак В.М. Застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб як засіб протидії корупції: проблемні аспекти. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. № 4. С. 83–89.
9. Зелинский А.Ф. Криминальная психология. Киев : Юринком Интер, 1999. 240 с.
10. Горденко С. Соціально-психологічні аспекти алкоголізму та наркоманії. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. 2011. Вип. 23. С. 59–63.

11. Кальман О.Г. Стан і головні напрями попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні та прикладні проблеми : монографія. Харків : Гімназія, 2003. 352 с.

Kernis M.S.

Student;

*Research supervisor: **Guzhva G.***

Senior Lecturer,

University of State Fiscal Service of Ukraine

CAPITAL PUNISHMENT OR LIFE IMPRISONMENT

There are always two sides to every issue and capital punishment or life imprisonment is no different. This has been a very controversial issue for decades and still is today. Capital Punishment also known as the death penalty is defined as being the penalty of death for a crime. Some feel that capital punishment should be abolished because it is cruel; others believe life in prison is just as cruel. There are many reasons for the support of Capital Punishment and for Life in Prison [3, p. 32].

Life imprisonment or life incarceration is a sentence of imprisonment for a serious crime, often for most or even all of the criminal's remaining life depending on the country. Understandings of what life imprisonment means are often ambiguous, the life sentence is sometimes perceived to be relatively uncontroversial. Life imprisonment without the prospect of parole for children under the age of 18 years is the most extreme form of this sentence that can be imposed. However, in the United States of America even such sentences have only recently become the subject of public debate. In contrast, in a small but growing number of jurisdictions all life sentences are regarded as constitutionally suspect and contrary to human rights, whilst in the majority of jurisdictions the imposition of life imprisonment is strictly limited. Also traces recent developments in the imposition and implementation of life imprisonment that have evoked some controversy. It pays particular attention to attempts that have been made in practice to ensure that life imprisonment produces punishment that is proportionate to the crime. It points out, however, that a renewed focus on combating dangerous offenders through indeterminate preventive sentences has blunted even this modest safeguard. It warns that this tendency increases the risk of life imprisonment being an unfairly harsh penalty [4, p. 405].

Arguments For life imprisonment:

1. The cost is a very important factor when it comes to deciding whether to sentence a criminal to death or life imprisonment, and it is in favor of life imprisonment. The cost of carrying out a death sentence is more than that of carrying out the life imprisonment sentence by a factor of 2 to 5, some say 10, because carrying out a death sentence involves endless appeals, many expensive procedures like DNA testing, and others which drag on for years, even decades! Other resources like time and effort are also used up much more in case of the death penalty. So much so, that it becomes an impractical decision to sentence a person to death.

2. We as a society, need to learn to not think in terms of "an eye for an eye". "An eye for an eye would make the whole world blind", is what Mahatma Gandhi said. Death as punishment for death is not the solution. Supporters of life imprisonment say that the death sentence encourages a culture that is okay with violence.

3. There have to be cases where the nature of the crime has to be taken into account. In case of what is called passion-crimes, or crimes which are not planned out beforehand, it seems extreme to sentence the person to death. Everybody has their lows, and if the person in question (specially juveniles), wants to change and is repentant, then does he not deserve a second chance?

4. The life imprisonment sentence can be as harsh as the death sentence, maybe harsher. Supporters of this sentence argue that life in prison, decades and decades of living in a cage, in an environment of rape and violence and being treated like animals is worse than the death sentence. With the death sentence, the suffering is over quickly. If the government really wants to punish the convicted, why not make it really count? [5, p. 67].

Arguments Against life imprisonment:

1. Life imprisonment is not a good way to ensure that the criminal doesn't commit such crimes again. What if he/she kills someone in the prison? Or worse still, escapes and goes on a killing spree. Although these seem like outlandish things to consider, they are possible nonetheless. So, if sentencing such dangerous criminals to death means keeping them away from the other prisoners and society, then it sounds like a reasonable idea.

2. Death penalty cases where the criminal appeals for a reduced sentence, attracts a lot of lawyers to defend the criminal. They do it for the publicity. This means that there is a chance, that the guilty will be acquitted on the basis of some technicality or some manipulation.

3. There is also the case of the government looking more sympathetic towards the criminal than the victim. The government needs to send out a strong message that they will not tolerate such criminals. Sometimes, life imprisonment instead of a death sentence can lead to the public being extremely unhappy with the justice system or the government [5, p. 89].

Capital punishment is the practice of executing someone as punishment for a specific crime after a proper legal trial. It can only be used by a state, so when non-state organizations speak of having ‘executed’ a person they have actually committed a murder. It is usually only used as a punishment for particularly serious types of murder, but in some countries treason, types of fraud, adultery and rape are capital crimes. The phrase ‘capital punishment’ comes from the Latin word for the head. A ‘corporal’ punishment, such as flogging, takes its name from the Latin word for the body [2, p. 6]. The debate over the legitimacy or propriety of the death penalty may be almost as old as the death penalty itself and, in the view of the increasing trend towards its complete abolition, perhaps as outdated [1, p. 397].

In recent times, the death penalty has come under a lot of scrutiny for reasons varying from how effective it is in reducing crime rates, to its cost. 58 countries still actively use it, while 96 have given it up. There are some countries which have not used the death penalty for at least 10 years, using it only under special circumstances like treason during wartime. Slowly but surely, governments all over the world are turning to life imprisonment as an alternative. Some countries practice life imprisonment without the possibility of parole, some grant a life term of 25 years. There are factors in favor of both sentences [5, p. 35].

Arguments For capital punishment:

1. Most obvious reason would be, that the death penalty gives the family and friends of the victim closure. The whole process is long and drawn out, draining the victim’s close ones emotionally and financially. The death penalty is a sort of consolation or closure for their long suffering, a way of closing off that horrid chapter in their lives.

2. With DNA testing (99% reliable), the possibility of sentencing the wrong, innocent people to death, as used to happen before, is almost completely eliminated, which prompts many to ask, if there is no doubt that the person convicted is guilty, why not sentence him/her to death?

3. It is considered that the death penalty acts as a very strong deterrent for criminals, that it stops them from committing crimes and lowers the crime rates. Prison time is enough to stop most people, but for some people, a stronger reason is needed. Criminals consider their odds before taking someone’s life. The fact that most criminals who have been sentenced to death appeal for life imprisonment, itself shows that they fear death more than life in prison [5, p. 74].

Arguments Against capital punishment:

1. When the court sentences a person to death, the person sentenced will appeal, till he exhausts all his appeals. This whole process of appeals is very costly, and in almost 9 out of 10 cases, quite fruitless. It is just a method of

delaying the sentence. It puts a strain on the economical and human resources of the judicial system.

2. People who were wrongly convicted and sentenced to death, and were later found to be innocent, were posthumously pardoned and declared innocent. But this makes hardly any difference to the loved ones, because it is not going to bring back the dead person. Although the chances of sentencing the wrong person have reduced to almost negligible because of the accuracy of DNA and other tests, it is still a possibility, and is one of the main arguments against the death penalty.

3. There have been many cases where the people who were convicted and sentenced to death were posthumously found to be innocent. This meant that the government killed innocent people, by mistake of course, but caused an innocent death nonetheless.

4. And last but not the least, the killing of the criminal is not going to bring back the dead. No matter how much hate you have, how much anger or vengeance you have, it's not going to fill the emptiness caused by the death of a loved one. Instead, if the person is alive, there is a chance for him to turn over a new leaf.

People who support the death penalty feel that murderers should be paid back, not treated, even if treatment would mean rehabilitation. Punishment arises from this feeling from the demands of angry people for justice. The function of law is to take the public's anger both by satisfying it, and by moderating it. Punishment satisfies the public's anger and promotes the law abidingness which, it is presumed, accompanies it. Punishment is the means by which the criminal law is imbued with sufficient awesomeness to remind people of the moral order that assures their survival. The world seems to be moving towards life imprisonment. If we are to move towards being a more humane society, we need to think more rationally and not in a prejudiced or emotional manner. But maybe we will never be able to come to a firm decision in favor of either [5, p. 48].

References:

1. American Economic Review. 65(3). Isaac Ehrlich. 1975. – P. 417.
2. Amnesty International. Death penalty abolition campaign. Washington. 2003. – P. 114.
3. Bartleby research. Capital Punishment vs. Life Imprisonment. 2016. – P. 112.
4. International Journal of Law and Psychiatry. 29 (5). Dirk van Zyl Smit. 2006. – P. 450.
5. Opinion Front. Death Penalty and Life in Prison. Gauri Huddar. 2017. – P. 118.

Onyshchuk A.V.

Student;

Research supervisor: Guzhva G.

Senior Lecturer,

University of State Fiscal Service of Ukraine

TYPES OF LEGAL LIABILITY FOR SERIOUS CRIMINAL OFFENSES IN UKRAINE AND CHINA

Criminal law is the body of law that relates to crime. It proscribes conduct perceived as threatening, harmful, or otherwise endangering to the property, health, safety, and moral welfare of people inclusive of one's self. Most criminal law is established by statute, which is to say that the laws are enacted by a legislature. Criminal law includes the punishment and rehabilitation of people who violate such laws [1, p. 24-26].

Capital punishment as a type of legal liability, also known as the death penalty, is a government-sanctioned practice whereby a person is killed by the state as a punishment for a crime. The sentence that someone be punished in such a manner is referred to as a death sentence, whereas the act of carrying out the sentence is known as an execution. Crimes that are punishable by death are known as capital crimes, capital offences or capital felonies, and they commonly include serious offences such as murder, mass murder, aggravated cases of rape, child rape, child sexual abuse, terrorism, treason, espionage, offences against the State, such as attempting to overthrow government, piracy, aircraft hijacking, drug trafficking and drug dealing, war crimes, crimes against humanity and genocide, and in some cases, the most serious acts of recidivism, aggravated robbery, and kidnapping, but may include a wide range of offences depending on a country.

Whether exists capital punishment criminal law in Ukraine? Criminal law deals with the prosecution and punishment of criminal offenses. The Criminal Code of Ukraine contains the written criminal laws of Ukraine. Capital punishment in Ukraine existed soon after fall of the Russian Empire in 1917. The death penalty: a cruel, inhuman and degrading punishment highlighted the great reluctance to make public statistical information on the application of the death penalty in Ukraine, with officials refusing to provide details on the grounds that such information constituted a state secret. Indeed the Ukrainian delegation presenting the Fourth Periodic Report to the Human Rights Committee in July were unable to provide the death penalty statistics requested by the Committee during the session, leaving Committee members to rely instead on the official Ministry of Justice.

In 1995 Ukraine entered the Council of Europe and one of the obligations it had to undertake with this act was to abolish the death penalty. Little actions to do so were undertaken by the Parliament of Ukraine until September 1998 after international pressure by the Council of Europe and the European Union. (At the request of People's Deputies of Ukraine) the Constitutional Court of Ukraine ruled the death penalty unconstitutional in December. The Ukraine's Parliament introduced amendments to the then acting Criminal Code in April 2000 that (finally) withdrew capital punishment from the list of official punishments of Ukraine (in peace and wartime). Ukraine was the last Council of Europe member state that used to be part of the Eastern Bloc to abolish the death penalty [2, p. 67-75].

Therefore, there is no death penalty in the criminal law of Ukraine. In Ukraine, a life sentence means slow execution, because conditions of the prisoners' detention are horrible, and there is almost no chance to leave the prison after being pardoned. The prison should be a means for correction, but not for the destruction of a man. Namely, the maximum criminal punishment is life imprisonment, which can be reduced by decree of the President of Ukraine to 25 years of imprisonment, but only after 20 years of sentence service. The Parliament of Ukraine has the power of amnesty for prisoners not serving life sentences. Criminal proceedings, investigation, and court examination in criminal trials are regulated by The Criminal Procedural Code of Ukraine, which was not changed since 1962 when Ukraine was a republic of the Soviet Union till the Ukrainian Parliament passed the new Code of Criminal Procedure in April 2012.

When comparing the criminal law of the two countries, for example, Ukraine and China then you can see some difference.

The aim of the Criminal Law of the People's Republic of China is to use criminal punishments to fight against all criminal acts in order to safeguard security of the State, to defend the State power of the people's democratic dictatorship and the socialist system, to protect property owned by the State, and property collectively owned by the working people and property privately owned by citizens, to protect citizens' rights of the person and their democratic and other rights, to maintain public and economic order, and to ensure the smooth progress of socialist construction [3, p. 48-54].

The present Criminal Code, The Criminal Law of the People's Republic of China is the product of extensive revisions, most recently on August 29, 2015 (the 9th Amendment) which incorporated new offences pertaining to cyber crime, terrorism and false/vexatious litigation as well as the removal of the death penalty for certain smuggling, fraud and counterfeiting offences [4, p. 14-20].

The Criminal Procedure Law of China provides for all phases of the criminal process. This is distinct from the system of administrative

punishments (including detention for periods of multiple years) and procedures which are governed under a separate system of laws and regulations [5, p. 80-85].

The harshness of criminal law in China is under heavy criticism or strong support, especially the insistence on capital punishment for many crimes. China accounts for the biggest number of criminals executed in the world per year, which has raised great concern among different human rights groups and international organizations [6, p. 33-35].

Capital punishment is a legal penalty in the mainland of the People's Republic of China. It is mostly enforced for murder and drug trafficking, and executions are carried out by lethal injection or gun shot. Although the Chinese government is often lambasted by European governments on this issue, capital punishment as a legal penalty receives overwhelming public support in Mainland China. Many believe that this is because of fear that they will be put to death if they do not support capital punishment.

Capital punishment has widespread support in China, especially for violent crimes, and no group in government or civil society has vocally advocated for its abolition except some that are based in Europe. Surveys conducted by the Chinese Academy of Social Sciences in 1995, for instance, found that 95 percent of the Chinese population supported the death penalty, and these results were mirrored in other studies. In 2005 a survey of 2000 respondents showed that 82.1% supported the death penalty while 13.7% supported the abolishment of the death penalty. Polling conducted in 2007 in Beijing, Hunan and Guangdong found a more moderate 58 percent in favor of the death penalty, and further found that a majority (63.8 percent) believed that the government should release execution statistics to the public.

A survey conducted in 2008 by the Max Planck Institute showed that 60 percent of survey respondents in Beijing, Hubei, and Guangdong supported the death penalty. Thus, capital punishment contributes to the legitimacy of the Communist Party, as the regime is therefore satisfying public sentiment and indignation when corrupt officials are executed. In the past, the public hear few dissenting opinions towards the death penalty.

However, reducing or abolishing the use of death penalty has become a topic of open discussion over the recent years [7, p. 7-8].

A country, that regards its future in the framework of the Western civilization, just cannot afford to retain the death penalty since it threatens political isolation and other complications with respect to European countries, which are nowadays donors to post-totalitarian countries, which have dropped for years from their proper culturological frame. All the same we shall have to solve this problem not only in the context of our internal and external policy, but also in the framework of our culture. Some may criticize that by abolishing the death penalty, crime rates will increase. Studies have already

shown that the death penalty will not deter criminals. Currently there is no solid evidence that proves that the death penalty will deter criminals; however, there is evidence showing that states with no death penalty has a lower murder rate than states with the death penalty. In a recent examination, researchers concluded that the estimates claiming that the death penalty saves numerous lives are simply not credible. In fact, researchers stated that using the same data and proper methodology could lead to the exact opposite conclusion: that is, that the death penalty actually increases the number of murders. Conclusive evidence such as the fact should dispel any criticism regarding the death penalty and murder rates.

The death penalty should be abolished. Those that believe in the death penalty, failed to make their case. There is no conclusive evidence that supports their claims. There is evidence however that the death penalty is failing. Executing a death row inmate is no longer an easy task. There can be long delays in the execution process. Inmates are dying before their execution sentence can be carried out. For all the reasons stated above, all countries should abolish the death penalty.

References:

1. «Annual Report 1999 – Ukraine». Amnesty International. Archived from the original on 10 February 2013. – P. 228.
2. The Death Penalty: Beyond Abolition, Council of Europe, 2004. – P. 156.
3. The Dui Hua Foundation, Criminal Justice, Death Penalty Reform, Oct. 28, 2013. – P. 207.
4. Gordon Ross, Death Penalty Popular in China, Inter Press Service, Jun. 10, 2011. – P. 175.
5. Johnson & Zimring, The Next Frontier: National Development, Political Change, and the Death Penalty in Asia, pp. 274-275, Oxford University Press, 2009. – P. 320.
6. Stashis V.V, 2002. General characteristics of the new Criminal Code of Ukraine. In National Law Academy, New Criminal Code of Ukraine: issues of performing and learning. Kharkiv, October 25-26, 2001. – P. 122.
7. Scott Greene, Report Vows Tighter Death Penalty Procedures, China Digital Jun. 11, 2012. – P. 50.

Сергійчук В.В.

аспірант,

ВНЗ «Національна академія управління»

РОЗМЕЖУВАННЯ РОЗГОЛОШЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ ВІД СУМІЖНИХ ЗЛОЧИНІВ ЗА СУБ'ЄКТИВНОЮ СТОРОНОЮ

Однією з найнебезпечніших загроз в інформаційній сфері для України є витік інформації, інформації що становить державну таємницю. З метою її охорони в Кримінальному кодексі України було закріплено ряд норм, спрямованих на її охорону, зокрема встановлено відповідальність за розголошення державної таємниці, втрату документів, що містять державну таємницю, передачу або збирання відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, які стали предметом дослідження.

Не дивлячись на те, що спільним для вказаних злочинів є безпосередній об'єкт – суспільні відносини у сфері охорони державної таємниці або конфіденційної інформації, ці злочини мають певні відмінності в суб'єктивній стороні їх складів, тому потребують самостійного аналізу [1, с. 383].

Суб'єктивна сторона злочину – це сукупність ознак, що характеризують внутрішній прояв злочину, тобто психічне ставлення особи до вчиненого нею суспільно небезпечного діяння.

Ознаки суб'єктивної сторони складу злочину поділяються на обов'язкові та факультативні. До обов'язкових належить умисел (прямий або непрямий) та необережність (злочинна самовпевненість або злочинна недбалість). До факультативних ознак суб'єктивної сторони складу злочину належить: мотив, що визначається як внутрішні спонукання, якими керується особа при вчиненні злочину; мета, яка є бажаним результатом, якого прагне досягти винний; емоційний стан [2, с. 51].

Костарьова Т.А. зазначає, що при розмежуванні злочинів за формою вини необхідно пам'ятати, що умисел і необережність – явища не абстрактні, а наповнені конкретним змістом. Вина характеризує психічне ставлення винного до вчиненого. Об'єктивну характеристику злочину, яка охоплюється умислом або необережністю, які усвідомлюються винним, що в теорії кримінального права називають предметним змістом провини [3].

Відповідно до статті 328 Кримінального кодексу України розголошенням державної таємниці є розголошення відомостей, що становлять державну таємницю, особою, якій ці відомості були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків, за відсутності ознак державної зради або шпигунства.

Згідно з статтею 329 Кримінального кодексу України втратою документів, що містять державну таємницю є втрата документів або інших матеріальних носіїв секретної інформації, що містять державну таємницю, а також предметів, відомості про які становлять державну таємницю, особою, якій вони були довірені, якщо втрата стала результатом порушення встановленого законом порядку поводження із зазначеними документами та іншими матеріальними носіями секретної інформації або предметами.

Передачею або збиранням відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни є передача або збирання з метою передачі іноземним підприємствам, установам, організаціям або їх представникам відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, особою, якій ці відомості були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків, за відсутності ознак державної зради або шпигунства. Обтяжуючою обставиною є, якщо вказані дії, вчинені з корисливих мотивів, або такі, що спричинили тяжкі наслідки для інтересів держави, або вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб – стаття 330 Кримінального кодексу України [4].

Суб'єктивна сторона злочину передбаченого статтею 328 Кримінального кодексу України – це будь-яка форма вини: як умисел (прямий чи непрямий), так і необережність (самовпевненість чи недбалість). Обов'язковою ознакою вини є усвідомлення суб'єктом того, що відомості, які розголошуються, становлять державну таємницю, і що вони доводяться до відома сторонніх осіб. Мотив і мета розголошення державної таємниці можуть бути різними і на кваліфікацію вчиненого не впливають [5, с. 985-986].

Таким чином, якщо особа вважає, що передає іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомості, що становлять державну таємницю або розголошує відомості, що становлять державну таємницю, а насправді ці відомості становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, а тому, вчинене нею діяння не може кваліфікуватись за статтею 328 Кримінального кодексу України.

Суб'єктивна сторона злочину передбаченого статтею 329 Кримінального кодексу України характеризується змішаною формою вини: до порушення правил можливий як умисел, так і необережність, а до самої втрати – тільки необережність [5, с. 987-988].

Проаналізувавши ознаки суб'єктивної сторони складу злочинів передбачених статтями 328-329 Кримінального кодексу України можна дійти висновку, що злочин передбачений статтею 328 Кримінального кодексу України може мати змішану форму вини, а саме, умисел щодо діяння, а необережність щодо наслідку. Таким прикладом розголошення відомостей, що становлять державну таємницю є той випадок коли особа умисно порушила умови зберігання вказаної інформації або розмножувала зазначену інформацію, і як наслідок передавши свій цифровий пристрій третій особі, з необережності розголосила відомості, які становлять державну таємницю.

Суб'єктивна сторона злочину передбаченого статтею 330 Кримінального кодексу України характеризується прямим умислом [5, с. 989].

Варто також звернути увагу на те, що відмежуванням за суб'єктивною стороною злочину передбаченого статтею 330 Кримінального кодексу України від розголошення державної таємниці є вчинення злочину з корисливого мотиву, зазначена обставина є не тільки кваліфікуюча, а і факультативною ознакою суб'єктивної сторони складу злочину, яка характеризує внутрішні спонукання особи, якими вона керується при вчиненні злочину.

Отже, розмежування злочинів за суб'єктивною стороною – дуже складний аналітичний процес, оскільки, якщо – діяння (об'єктивна сторона складу злочину) завжди передбачена в диспозиції статті Кримінального кодексу України, то для встановлення суб'єктивної сторони складу злочину необхідно виокремити психічне ставлення особи, до вчиненого нею діяння.

З наведених вище положень можна зробити висновок, що аналіз суб'єктивної сторони складу злочину відіграє дуже значну роль під час кваліфікації, оскільки дозволяє розмежовувати, в тому числі злочини у сфері охорони державної таємниці між собою.

Варто також наголосити на необхідності внесення до закону про кримінальну відповідальність, а саме, в статтю 328 Кримінального кодексу України змін, визначивши додаткову кваліфікуючу обставину – вчинення злочину з корисливого мотиву, яка буде не тільки кваліфікуюча, а і факультативною ознакою суб'єктивної сторони складу злочину, що характеризуватиме внутрішні спонукання особи, якими вона керується при вчиненні злочину.

Список використаних джерел:

1. Бажанов М.І. Кримінальне право України: Особлива частина / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов. // Юрінком Інтер. – 2005. – 544 с.
2. Савченко А.В. Кримінальне право України. Загальна частина. / А.В. Савченко, Ю.Л. Шуляк. // Центр учбової літератури. – 2014. – 156 с.
3. Жалинський А.С., Ігнатів О.М., Костарьова Т.А., Котів В.П., Красіков Ю.А., Минязева Т.Ф., Побегайло Е.Ф., Рагог А.І. Кримінальне право Росії. Підручник для вузів. В 2-х томах. Том 1. Загальна частина. – М.: Норма. – 1997. Режим доступу: <http://bibliograph.com.ua/ugolovnoe-pravo-4/index.htm>.
4. Кримінальний кодекс України від 28.11.2019 № 2341-III [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14>.
5. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.]. // Видавничий дім. – 2003. – 1304 с.

Солятецький Б.І.

курсант,

Науковий керівник: Сарнавський О.М.

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,

Національна академія Національної гвардії України

ОСОБЛИВОСТІ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ

Кримінальне процесуальне законодавство України передбачає можливість звільнення осіб, що вчинили кримінальні правопорушення, від кримінальної відповідальності на стадіях досудового розслідування та судового провадження (§ 2 глава 24 КПК України) [1]. Кримінально-правове регулювання такого звільнення здійснюється нормами розділу IX «Звільнення від кримінальної відповідальності», статей 97 та 106 розділу XV «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх» Загальної частини КК України, а також нормами окремих статей Особливої частини КК України.

Передбачені законом випадки (види) звільнення від кримінальної відповідальності класифікують за різними підставами (критеріями), які відображають окремі особливості, що властиві різним групам цього звільнення. Залежно від місця розташування у законі відповідної

правової підстави розрізняють загальні та спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності. Загальні види звільнення від кримінальної відповідальності передбачені Загальною частиною КК України. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності описано у частинах статей Особливої частини КК України [2, с. 236].

Під юрисдикцію кримінально-правового інституту звільнення від кримінальної відповідальності підпадають і особи, які вчинили військові злочини [3, с. 19]. У ч. 4 ст. 401 «Поняття військового злочину» КК України зазначається: «Особа, яка вчинила злочин, передбачений статтями цього розділу, може бути звільнена від кримінальної відповідальності згідно зі статтею 44 цього Кодексу із застосуванням до неї заходів, передбачених Дисциплінарним статутом Збройних Сил України». Виходячи зі змісту цієї норми, з'ясування правових підстав та порядку звільнення від кримінальної відповідальності осіб, що вчинили військові злочини, потребує звернення до положень ст. 44 КК України, частиною 1 якої встановлено, що особа, яка вчинила злочин, звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених цим Кодексом.

Розташування норми, передбаченої ч. 4 ст. 401 КК України, в Особливій частині КК України та її конструктивні особливості (наявність відсилки до ст. 44 КК України, розташованої у його Загальній частині) обумовлюють віднесення звільнення від кримінальної відповідальності, передбаченого цією нормою, до окремого його виду. Аналіз кримінально-правової літератури свідчить, що цей вид звільнення від кримінальної відповідальності науковці називають змішаним [4, с. 80] або специфічним [5, с. 127].

У контексті класифікації видів звільнення від кримінальної відповідальності варта уваги й позиція Пленуму Верховного Суду України, яка є відмінною від вищевказаної позиції науковців. Так, у пункті 12 постанови Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 № 12 «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» роз'яснюється: «Суди повинні враховувати, що в ряді норм Особливої частини КК України (зокрема, ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114, ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212, ч. 2 ст. 255, ч. 5 ст. 258, ч. 6 ст. 260, ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 309, ч. 4 ст. 311, ч. 3 ст. 369, ч. 4 ст. 401) передбачено спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності [6]. Як вбачається із цього формулювання, Пленум Верховного Суду України, не дивлячись на відсилочний характер норми, передбаченої ч. 4 ст. 401 КК України, визнає її такою, що містить *спеціальні* підстави звільнення від кримінальної відповідальності.

Застосування історично-правового методу дослідження дає змогу виявити досить цікавий генезис норми, передбаченої ч. 4 ст. 401 КК України. Так, академік Національної академії правових наук України Ю. В. Баулін, який був членом робочої групи Кабінету Міністрів України з підготовки проекту нині чинного КК України, зазначає, що редакція ч. 4 ст. 401 КК України у частині посилання на ст. 44 КК України є технічною помилкою, допущеною при редагуванні проекту КК України. У проекті КК України, зокрема у ч. 4 ст. 401, передбачалася відсилка до ст. 44 Загальної частини КК України, якою унормовувалося на той час звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із дійовим каяттям. Однак, під час третього читання проект КК України був доповнений статтею 20 «Обмежена осудність», що потягло зміну нумерації подальших статей. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям стало передбачатися уже не 44-ю, а 45-ю статтею КК України. Але, не дивлячись на таку зміну, у ч. 4 ст. 401 КК України цифру «44» не замінили на цифру «45» [7, с. 296].

До теперішнього часу норма, передбачена ч. 4 ст. 401 КК України, зберегла свою первинну редакцію, не дивлячись на досить стрімку динаміку змін кримінального законодавства. У доктрині кримінального права та у сфері правозастосування ця норма піддається критиці. На нашу думку, обгрунтованою є критика цієї норми у частині того, що вона, будучи нормою факультативною (словосполучення «*може бути*»), відсилає, як зазначалося вище, до ст. 44 КК України. Остання ж охоплює всі випадки, передбачені КК України, у тому числі й ті, які урегульовані нормами імперативного застосування (наприклад, ст.ст. 45 та 46 КК України).

Вищевказана проблема кримінально-правового регулювання звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які вчинили військові злочини, а також ряд інших його проблем, мають вирішуватися на основі системного дослідження норм інституту звільнення від кримінальної відповідальності та інституту відповідальності за вчинення військових злочинів.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 37. С. 11. Ст. 1370.
2. Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб. / В. М. Трубников, М. В. Даньшин, О. О. Житний та ін. ; за заг. ред. В. М. Трубникова. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 444 с.
3. Сарнавський О. М. Проблеми звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які вчинили військові злочини. *Адвокат*. 2011. № 5. С. 19–23.

4. Луценко Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти національної безпеки України : монографія. Харків : Право, 2015. 200 с.

5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред.: М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1368 с.

6. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 № 12. *Вісник Верховного Суду України*. 2006. № 2. С. 13–16.

7. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія. Київ : Атіка, 2004. 296 с.

Цезар А.Р.

студентка,

Юридичний факультет

Національного авіаційного університету

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ І ПОВОДЖЕННЯ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ

Міжнародні стандарти поведження із засудженими – це прийняті на міжнародному рівні норми, принципи і рекомендації в галузі виконання покарань і діяльності органів і установ виконання покарань. Ці стандарти були узгоджені міжнародною спільнотою і в їх підґрунті насамперед лежить «Загальна декларація прав людини». Прийняті на її розвиток «Міжнародний пакт про громадянські і політичні права» та «Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права», які породжують юридичні зобов'язання для держав, котрі їх ратифікували (в тому числі й Україна), містять відповідні положення щодо поведження з особами, позбавленими волі [1; 4; 5].

Крім цих міжнародних документів загального (універсального) характеру є доволі великий перелік документів, що доповнюють і деталізують загальні принципи і безпосередньо стосуються засуджених. Перелік основних міжнародних правових документів щодо осіб, що відбувають покарання за вироком суду, нараховує понад 30 найменувань. За ступенем зобов'язань, що виникають при впровадженні міжнародних стандартів у кримінально-виконавче законодавство тих чи інших країн, існують положення, що є обов'язковими до виконання в національних кримінально-виконавчих системах, і такі, що

розглядаються як рекомендації, для реалізації яких повинні бути створені відповідні соціально-економічні передумови [2, с. 48].

Принципи, закладені в Загальній декларації прав людини, розвиваються в таких актах спеціалізованого характеру, що мають своєю метою виклад стандартів поведження із засудженими, як Мінімальні стандартні правила поведження з ув'язненими (1957 р.), Декларація про захист всіх осіб від катувань і інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання (1975 р.), Мінімальні стандартні правила ООН стосовно заходів, не пов'язаних із тюремним ув'язненням (Токійські правила, 1990 р.).

Серед перерахованих міжнародних документів можна виділити стандарти:

а) що стосуються поведження з особами, позбавленими волі, серед яких чільне місце займають Мінімальні стандартні правила поведження з ув'язненими і Європейські тюремні правила, та

б) правила застосування заходів, не пов'язаних із позбавлення волі (Мінімальні стандартні правила ООН стосовно заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила) і Європейські правила щодо громадських санкцій та заходів) [2, с. 57].

Вагомого значення для захисту прав засуджених через обов'язковість для країн, що їх ратифікували, набули Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Конвенція проти катувань і інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання та Європейська конвенція з попередження катувань, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поведження або покарання.

Ідеї, положення та вимоги, що містяться у Загальній декларації прав людини і в міжнародних документах, що містять стандарти поведження із засудженими, повинні максимально враховуватись у національному кримінально-виконавчому законодавстві і співвідноситись з принципами кримінально-виконавчої діяльності. Загальна декларація прав людини, міжнародні стандарти поведження із засудженими та національне кримінально-виконавче законодавство співвідносяться між собою як загальне, особливе й окреме (одиничне). Під цим кутом зору кримінально-виконавче законодавство і кримінально-виконавчу діяльність, у яких імплементовані міжнародні стандарти поведження із засудженими, слід розглядати як відображення єдності загального та одиничного [1].

Мінімальні стандартні правила поведження з ув'язненими і Європейські тюремні правила містять стандарти-рекомендації, тобто положення, що сформульовані у цих документах, не мають обов'язкової юридичної сили, про що прямо сказано у вступі, де визначається статус

цих правил. Але, незважаючи на це, розроблені на рівні Організації Об'єднаних Націй і Ради Європи стандарти поводження з позбавленими волі визнаються міжнародними організаціями, урядами й неурядовими організаціями і, зокрема, адміністрацією місць позбавлення волі. Обидва документи мають на меті запропонувати свої рекомендації по створенню мінімальних загальноновизнаних гуманних умов тримання позбавлених волі, які б забезпечували повагу людської гідності.

Основоположні принципи поводження з особами, позбавленими волі, фундаментального характеру, що містяться в міжнародних документах, ґрунтуються на необхідності забезпечувати права засуджених, що невіддільні від загальних прав людини. Це означає, що позбавлені волі мають право на: життя та особисту недоторканність; здоров'я; працю; відпочинок; незастосування до них тортур чи іншого нелюдського поводження; повагу людської гідності; належні правові процедури; свободу від будь-якої дискримінації; свободу від рабства; свободу совісті та думок; свободу віросповідування; недоторканність сімейного життя; самовдосконалювання [3].

Таким чином, питанням виконання покарань і поводження із засудженими присвячена низка міжнародних нормативно-правових актів, відповідно до яких виправлення засуджених має на меті мінімізацію негативного впливу позбавлення волі на особистість та соціальну поведінку осіб, позбавлених волі.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини: Декларація Організації Об'єднаних Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 01.04.2019).
2. Кримінально-виконавче право України: Підручник / за ред. А.Х. Степанюка. Харків: Право, 2013. 256 с.
3. Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими: Правила Організації Об'єднаних Націй від 30.08.1955 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212 (дата звернення: 01.04.2019).
4. Про громадянські і політичні права: Міжнародний пакт Організації Об'єднаних Націй від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 01.04.2019).
5. Про економічні, соціальні і культурні права: Міжнародний пакт Організації Об'єднаних Націй від 19.10.1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 01.04.2019).

Shpyrko Y.I.

Student;

Research supervisor: Guzhva G.

Senior Lecturer,

University of State Fiscal Service of Ukraine

THEORETICAL ASPECTS AND IMPORTANT TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF MODERN CRIMINAL LAW

Criminal law is a branch of law that concerns crimes that are committed against the public authority. It establishes the signs of a criminal offense, the composition of a criminal offense and a crime; types and sizes of punishments for their commission; the circumstances to be taken into account in their appointment; other measures of influence against the perpetrators of the prohibited acts. Researchers apply justice, law-making and enforcement as the real forms of its existence, apart from the law itself. Like every living right, it penetrates to the very depths of national life, organic being of the people [1, p. 383].

In the mechanism of protection of public relations and regulation of criminal law relations arising from the commission of a crime, criminal law occupies an important place and plays, in the most general terms, the role of such means as: 1) establishment of the limits of criminal law prohibition; 2) stimulation of positive social behavior of a person; 3) influence on criminals; 4) a peculiar form of fixing the achievements of criminal science and practice [3, p. 68].

Criminal law is distinctive for the uniquely serious, potential consequences or sanctions for failure to abide by its rules. Every crime is composed of criminal elements. Capital punishment may be imposed in some jurisdictions for the most serious crimes. Physical or corporal punishment may be imposed such as whipping or caning, although these punishments are prohibited in much of the world. Individuals may be incarcerated in prison or jail in a variety of conditions depending on the jurisdiction. Confinement may be solitary. Length of incarceration may vary from a day to life. Government supervision may be imposed, including house arrest, and convicts may be required to conform to particularized guidelines as part of a parole or probation regimen. Fines also may be imposed, seizing money or property from a person convicted of a crime [2, p. 59].

Important measures that may contribute to solving at least some theoretical and practical problems in the development of criminal law are scientific discussions of theoretical and practical problems in the development

of substantive and procedural criminal law, with clear proposals in the form of changes to legislation.

One of the most important trends in the development of the criminal law doctrine has been the study of the common problems of its development at the present stage. The main tendencies in the development of the domestic legal system are its openness, the use of progressive foreign concepts for the establishment of the rule of law, the implementation of generally recognized international human and civil rights standards, as well as the adoption of basic principles of international law.

Overall making amendments to criminal law is primarily dependent on the need of democratization of public life, reforming criminal-legal policy of country, the signed and use of advanced foreign experience, needs to combat “new wave” crimes, humanization or, vice versa, toughening of criminal responsibility for certain crimes, the need for further criminalization and decriminalization of acts, etc. [4, p. 147]. Moreover, methodology of criminal-legal researches was modified, while comparative-legal and synergistic methods play significant role in it nowadays. One of positive achievements appear the use of new technologies in teaching criminal law (eg, using multimedia systems, electronic textbooks, tests of different levels of complexity, that in particular, have been successfully implemented by the National Academy of Internal Affairs, Kyiv , Ukraine). Particular attention should certainly be paid to the application of criminal legislation, i.e. qualification of crimes.

The key direction of the development of the science of criminal law is the development of the theory of harmonization of national criminal law with the criminal law of European countries and the theory of implementation of the rules on criminal liability contained in existing international treaties, the consent of which was given by Verkhovna Rada of Ukraine, into the legislation of Ukraine on criminal liability.

One of the most significant tasks in the development of criminal law remains the need to develop a comprehensive understanding of the impact of international criminal law on the national criminal justice system. At the same time, it is proposed to define international criminal law as an independent branch of the unified system of international law, determining the crime and the limits of responsibility for its commission, as well as regulating other criminal-law issues in order to protect the world order.

The development of criminal law as a field of study cannot be considered wholly successful. One must acknowledge the problems of future development and improvements of criminal law. Therefore, the continual development of the study could potentially lead to improvement, and could therefore result in a more successful development of criminal law overall.

References:

1. Alekseev S. S. Climbing to the Law. Searches and Solutions M., 2001. – 752 p.
2. Dennis J. Baker (2011). "The Right Not to be Criminalized: Demarcating Criminal Law's Authority". – 312 p.
3. Hryshchuk, V.K. (1992). "Codification of the criminal legislation of Ukraine: problems of history, methodology and theory", Thesis abstract for Doct. Sc. (Jurisprudence), 12.00.08, Kyiv national university of the name Taras Shevchenko: Kyiv, Ukraine. – 137 p.
4. Savchenko A.V. Modern trends in the criminal law of Ukraine // A.V. Savchenko, I., 2011. – T. 2. – Pp. 147-149.

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ, СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА, СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ

Борох А.Ю.

студент;

Костенко М.В.

кандидат юридичних наук, доцент,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ПСИХОЛОГІЯ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ СВІДКІВ

Актуальність цієї теми зумовлена тим, що у кримінальній практиці досить часто для встановлення фактичних обставин справи та розкриття злочину у кримінальне провадження залучається неповнолітній свідок. У той же час, важливою процесуальною дією, однією з форм отримання доказів, в результаті якої здобувається і перевіряється значна частина інформації про злочин, встановлюються мотиви, мета та обставини його вчинення є допит. Таким чином, особливої уваги заслуговує дослідження психології допиту неповнолітніх свідків, у зв'язку з тим, що ця категорія осіб характеризується віковими та індивідуальними особливостями, своєрідністю психології формування показань.

Питання специфіки психології допиту свідків, які не досягли 18 років розглядали та аналізували провідні вітчизняні та зарубіжні психологи та юристи, зокрема З.А. Балтикова, В.Л. Васильєв, Б.С. Волков, О.Х. Галімов, В.Є. Коновалова, М.М. Коченов, Н.Р. Осіпова, Н.В. Павлюк, Н.З. Рогатинська, А.С. Сабуров, О.Ю. Скічко та інші.

Перш за все, слід зазначити, що саме знання психологічних особливостей неповнолітніх дозволяє вирішити низку завдань, які стоять перед слідчим у процесі допиту, а саме: встановлення психологічного контакту; створення невимушеної обстановки допиту; забезпечення оптимального емоційного стану особи, що допитується; формулювання зрозумілих і педагогічно правильних запитань; складання плану допиту та визначення його тривалості, місця проведення [1, с. 335].

У психології виокремлюють окремі вікові групи неповнолітніх, кожній з яких притаманні свої психологічні особливості, зокрема: дитячий вік (до 1 року); раннє дитинство (від 1 до 3 років); дошкільний вік (від 3 до 7 років); молодший шкільний вік (від 7 до 11-12 років); підлітковий вік (від 11 до 14-15 років); старший шкільний вік (рання юність) (від 14 до 18 років). При цьому, вік, починаючи з якого неповнолітній може виступати на допиті, законодавець не визначає, але практиці відомі свідки 3-5 років. В той же час, рекомендується допитувати дитину лише в разі крайньої потреби, адже це може негативно вплинути на її психіку [2, с. 144].

Слід зазначити, що В. Л. Васильєв, залежно від вікової групи, визначає наступні психологічні особливості осіб, які не досягли 18 років, і, які повинні враховуватися під час проведення допиту: дошкільний вік (погано орієнтуються у причинно-наслідкових зв'язках, притаманна деталізація сприйняття, важкі події сприймають фрагментарно; молодший шкільний вік (мають навички усвідомленого сприйняття, логічного мислення, схильні до фантазування); підлітковий вік (почуття дорослості, прагнення до самостійності, самовпевненість та самолюбство, неврівноважена поведінка, підвищена чутливість до зауважень); старший шкільний вік (притаманні неправильні моральні оцінки поряд з підвищеним прагненням до незалежності, гіперболізація, неврівноваженість, підвищена вразливість) [3, с. 450-451].

У процесі підготовки до допиту неповнолітнього необхідно врахувати наступні моменти: допитувати дітей про емоційно нейтральні для них обставин рекомендується якомога швидше після їх сприйняття; у тих випадках, коли відомо, що те, що трапилося могло сильно схвилювати дитину, доцільно допитувати його не раніше ніж через два-три дні після події (за цей час зменшується емоційне напруження і викликаного їм гальмування процесів пам'яті; спостерігається явище ремінісценції, тобто «спливання» в пам'яті деталей, які не могли б бути відтворені незабаром після події. Крім того, до моменту допиту дитини слідчий повинен володіти основними відомостями про її психологічні особливості. Тому рекомендується допитати її батьків і вчителів. Підсумком підготовки до допиту має бути складання досить ясного плану, що передбачає не тільки зміст, а й форму питань, їх послідовність, можливість повторення кожного питання іншими словами [4, с. 19-22].

Не менш важливим є питання визначення місця проведення допиту. Положення ч. 1 ст. 224 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) передбачає, що допит проводиться за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці за погодженням із особою, яку мають намір допитати [5]. В той же час, допит неповнолітніх молодших вікових груп найдоцільніше проводити в

обстановці, добре знайомій і звичній для допитуваного, – дитячому садку, школі, за місцем проживання, у спеціально обладнаному кабінеті психолога. У свою чергу, допит неповнолітніх старших вікових груп – у кабінеті слідчого, оскільки офіційна обстановка в поєднанні з роз'ясненням слідчого про необхідність розповісти все, що неповнолітньому відомо, підкреслює важливість того, що відбувається, і налаштовує допитуваного на надання повних та правдивих показань [6, с. 189].

Особливим питанням порядку допиту неповнолітніх є тривалість його проведення. Відповідно до ч.2 ст.226 КПК України допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день [5]. При цьому, у юридичній практиці склалася ситуація, що у більшості випадків продуктивно надавати показання неповнолітні молодших вікових груп можуть впродовж 15–20 хвилин, зокрема, це стосується допитуваних віком 3–5 років; 5–7-річні неповнолітні – 20–25 хвилин; 7–10-річні – від 25 до 35 хвилин [4, с. 27]. Таким чином, чим молодшим є допитуваний, тим коротшим за часом проведення має бути його допит. Останнє пов'язано з тим, що ці особи швидко стомлюються, їх увага розсіюється, що призводить до неповноти показань.

Розпочинаючи допит, необхідно налагодити з неповнолітнім психологічний контакт. При цьому, доцільно враховувати наступне: спілкування з сором'язливими дітьми, які важко вступають в контакт не слід починати з прямого звернення до них, краще починати розмову з супроводжуючою її особою, поступово залучаючи в розмову і дитину; для того, щоб залучитися підтримкою дитини, необхідно зберігати природність поведінки; коли контакт з дитиною не налагоджується, можна вдатися до прийому, заснованого на численних спостереженнях психологів, про те, що діти часто цікавляться людьми, які не звертають на них уваги, і, звикнувши до їхньої присутності, самі починають намагатися вступити з ними в спілкування.

Слід зазначити, що запитання потрібно ставити спокійним тоном, формулювати їх просто, чітко, лаконічно і зрозумілою для дитини мовою, з урахуванням її вікових та психологічних особливостей, а також уникати використання складних мовних конструкцій. При цьому, одні й ті самі обставини у дітей різних вікових категорій з'ясовуються з допомогою різного формулювання запитань: молодші діти легше надають відповідь на відкриті запитання, які починаються зі слів «хто», «що», «де», ніж на запитання, які починаються зі слова «чому»; неприпустимі такі звернення, як: «Ти це повинен пам'ятати!»; «Ти не міг забути про ...»; «Треба пригадати!» [7, с. 96]. Крім того, необхідно пам'ятати про наступне: перше питання про подію повинно сприйматися дитиною як природне продовження розмови; по можливості уникати

питань, на які можна відповісти «так» або «ні», з метою отримання більш розгорнутої відповіді; не задавати навідних питань; чергувати емоційні та нейтральні запитання.

Під час допиту психологічні можливості дитини будуть використані найбільш повно за умови постановки перед нею запитань поступово зростаючої складності. Спочатку запитати про місце, де відбувалася подія, які предмети помітила дитина, хто був учасником та які дії вчиняв, і лише потім з'ясувати, чи розуміє дитина, що відбулося. Крім того, не рекомендується виправляти вимову дитини, перепитувати її без крайньої необхідності [4, с. 25].

Більш того, враховуючи психологічні особливості, до цих свідків варто звертатись коректно, ввічливо, з проявом поваги до особистості, без підлецування і панібратства, наголошуючи про важливість їх показань у конкретному кримінальному провадженні.

Отже, можна зробити висновок, що психологія, яка притаманна неповнолітнім свідкам, обумовлює особливості проведення у кримінальному провадженні процесуальних дій, зокрема допиту, за їхньої участі. Останнє стосується зокрема таких аспектів: підготовка до допиту, визначення його часу та місця, встановлення психологічного контакту, специфіка постановки запитань, а також в загальному поведінки слідчого з особою, яка не досягла 18-річного віку.

Список використаних джерел:

1. Рогатинська Н.З., Мудрак Р.М. Особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи / Н.З. Рогатинська, Р.М. Мудрак // Право і суспільство. – 2014. – № 5–2. – С. 333–338.
2. Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. Юридична психологія : підручник / В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова. – 3-тє вид., перероб. і допов. – Харків : Право. – 2019. – 288 с.
3. Васильев В.Л. Юридическая психология – СПб: Питер Пресс, 1997. – 656 с. : ил. (Серия «Мастер психологии»).
4. Коченов М.М. Психология допроса малолетних свидетелей : метод. пособие / М.М. Коченов, Н.Р. Осипова. – М. : ВИ по ИП и РМПП, 1984. – 32 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (із змін.) // Відом. Верхов. Ради України. – 2013. – № 9-10. – № 11-12. – № 13. – Ст. 88.
6. Павлюк Н.В. Проблеми підготовки до допиту неповнолітніх під час досудового розслідування / Н.В. Павлюк // Питання боротьби зі злочинністю. – 2013. – № 25. – С. 186–196.
7. Коваленко Л. Тактико-психологічні аспекти допиту в суді неповнолітнього свідка у кримінальному провадженні / Л. Коваленко // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2017. – № 4(16). – С. 93–100.

Горелік Д.С.

курсант;

Кайко В.І.

кандидат психологічних наук, доцент,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ПРОБЛЕМАТИЧНІ ПИТАННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТРАНСПОРТНОЇ ТРАВМИ ПРИ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОДАХ

На підставі наукової оцінки слідів і пошкоджень, виявлених при розтині трупа чи огляді потерпілого, судово-медична експертиза може встановити певні факти, які стосуються як механізму транспортної травми в цілому, так і окремих її етапів, що має виключно важливе значення для слідчих органів. А відповідно до ст. 76 КПК України встановлення причини смерті, тяжкості і характеру тілесних ушкоджень завжди вимагає спеціальних медичних знань і не може бути вирішене іншим шляхом.

Розслідування транспортних пригод з людськими жертвами нерідко складне і важке, що пояснюють їх раптовим початком і скороминучістю. Внаслідок цього увага свідків (якщо вони є) фіксується головним чином на результатах події, а не на тому, хто, що і як здійснив. Часто транспортна пригода відбувається без свідків. Ось чому в останні роки коло питань, які ставляться для вирішення судово-медичною експертизою при розслідуванні транспортних пригод, значно розширилось, а вимоги до неї з кожним роком підвищуються.

В ході СМЕ при ДТП підлягають вирішенню наступні питання: наявність або відсутність у учасників тілесних ушкоджень, механізм їх утворення, кількість, ступінь локалізації та послідовність отримання; тяжкість шкоди, заподіяної здоров'ю учасника в результаті отриманих тілесних ушкоджень; причина смерті загиблого і т. д.

Незважаючи на те, що експертами останнім часом детально досліджуються проблеми, пов'язані з різними обставинами і механізмами зіткнення транспортних засобів [1], а також на те, що питанням проведення комплексних експертиз у випадках ДТП стало приділятися більше уваги [3], що склався в даний час підхід до вирішення розглянутого питання видається необґрунтовано спрощеним, і, в силу цього, в ряді випадків маловживаних, з тієї причини, що розглядає одну і ту ж стандартну ситуацію – один з потерпілих

знаходиться за керуванням автомобілем, а інший – чомусь виключно на передньому пасажирському сидінні, і, таким чином, все експертне дослідження зводиться до вирішення питання, хто ж з цих потерпілих займав місце водія, а хто – пасажира переднього сидіння.

Крім того, той же самий підхід з незрозумілої причини розглядає одну і ту ж ситуацію ДТП – одноразовий контакт автомобіля з іншим автомобілем або перешкодою, коли сили, що викликають ударно-інерційні зміщення тіл водія і пасажирів в салоні автомобіля, діють приблизно в одному напрямку.

Якщо в результаті проведеного огляду і дослідження потерпілого експерт винесе рішення про те, що його здоров'ю завдано шкоди легкої або середньої тяжкості, то винуватця ДТП притягнуть до адміністративної відповідальності у вигляді штрафу, позбавлення прав, адміністративного арешту або виправних робіт відповідно до законодавства України. При тяжкій шкоді здоров'ю, включаючи необережне заподіяння смерті потерпілому, винуватцю загрожує кримінальна відповідальність. Також висновок експерта дає підставу потерпілому або його представникам вимагати матеріальної компенсації шкоди по страхуванню або відшкодування матеріального і морального збитку в суді.

Судово-медична експертиза може науково обґрунтувати факт транспортної травми, встановити її вид, положення тіла людини в момент травми, прижиттєвість ушкоджень, їх давність тощо. Фахівець у галузі судової медицини може встановити сп'яніння у загиблого, стан його здоров'я в момент пригоди, визначити давність настання смерті, іноді – вирішити інші питання медичного спрямування, що виникають під час розслідування транспортної пригоди. Звідси впливає виняткове значення судово-медичної експертизи у випадках різних видів транспортної травми.

У кожному конкретному випадку експерт повинен ретельно проаналізувати перебіг ушкоджень і їх наслідок з медичної точки зору: дати оцінку тяжкості самої травми, її проявам, установити, чи має місце ускладнення, пояснити причини та умови, які викликали ускладнення і смерть. При транспортній травмі визначення причинно-наслідкового зв'язку смерті з проявами ушкоджень найскладніше [4].

Як же вирішити питання: чи є прямий причинно-наслідковий зв'язок між ушкодженням і смертю? Необхідно шукати прямий такий зв'язок у всіх без виключення послідовно розташованих парних ланках ланцюга, які характеризують перебіг самого травматичного процесу без впливу інших причин, що діють поряд з ушкодженням. При цьому треба мати на увазі, що травма, яка сама по собі не викликає неблагоприємного наслідку, іноді виступає умовою для посилення дії іншої причини, яка

раніше повною мірою не проявилась. Остання і визначає цей несприятливий кінець (наслідок) [2].

Отже, прямий причинно-наслідковий зв'язок – це такий зв'язок, в якому причина повинна бути достатньою, а сам зв'язок жорстким, однозначним. Він, на відміну від імовірного зв'язку, характеризується постійним (у всіх випадках) настанням наслідку з особливими якісними характеристиками, які визначаються причиною. Наприклад, повітряна емболія правої половини серця завжди жорстко однозначно свідчить про відкрите поранення венозної судини.

У випадках, коли необхідно вирішити питання про причину настання смерті при наявності кількох чи багатьох ушкоджень або коли за ступенем тяжкості потрібно оцінювати кожне з наявних ушкоджень окремо (поєднана, комбінована травма), судово-медичний експерт чи лікар стикаються з поняттям «головна причина» і «неголовна причина», про що вже згадувалось та підтверджувалось прикладами. Ще один з них: при наявності двох проникаючих колотих ран – в ділянці грудей (наскрізне поранення лівого шлуночка серця і тампонада кров'ю порожнини серцевої сумки) і живота (поранення печінки і крововилив у черевну порожнину – 300 мл) головною причиною настання смерті повинно бути визнане ушкодження в ділянці грудей [5].

Судово-медичному експерту для встановлення причинного зв'язку травми з її наслідком необхідно виділити травматичний процес (травматичну хворобу) з числа інших хвороб, з якими він зв'язаний і існує одночасно; виявити хвороби, що передували травмі; вирішити питання про те, чи є у потерпілого хвороби (нетравматичного походження), які здатні викликати несприятливий кінець, в тому числі смерть.

Таким чином, при механічній травмі в одних випадках визначення причини смерті та її походження не завдає лікарю великих труднощів, коли знаходять грубі, не сумісні з життям ушкодження. В інших випадках (а їх є більшість) смерть від травми на-стає внаслідок розвитку її прямих проявів чи ускладнень: внутрішньої чи зовнішньої кровотечі, здавлення кров'ю серця чи головного мозку, аспірації крові, травматичного шоку, повітряної чи жирової емболії, травматичного токсикозу тощо, що нерідко викликає певні труднощі в їх посмертній діагностиці, особливо у встановленні причинно-наслідкового зв'язку смерті з травмою. В зв'язку з цим кожний лікар, особливо судово-медичний експерт, повинен добре орієнтуватися у філософській проблемі причинності, дотримуватися певних принципів при визначенні причини смерті, знати особливості, морфологічні прояви і роль різних патогенетичних ланок травматичного процесу в танатогенезі.

Список використаних джерел

1. Колесников В.Л. К вопросу экспертного моделирования ситуации при ДТП / В.Л. Колесников // Судово-медична експертиза. – 2014. – № 1(6). – С. 63–65.
2. Плевинскис П.В. Сложные ситуации при установлении местонахождения пострадавших в салоне автомобиля в момент ДТП / П.В. Плевинскис // Судово-медична експертиза. – 2013. – № 1. – С. 23–26.
3. Шевцов С.А. Расследование обстоятельств дорожно-транспортных происшествий / С.А. Шевцов, К.В. Дубонос / Харьков, «Факт», 2003, с. 77-97.
4. Нафикова Л.С. Роль судебно-медицинской экспертизы при ДТП // Вестник науки и образования. 2017. № 1 (25). – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-sudebno-meditsinskoj-ekspertizy-pri-dtp>
5. Плевінскіс П.В. Особливості травмування пішохода задньою частиною автомобіля у судово-медичній практиці // Актуальні проблеми сучасної медицини: Вісник української медичної стоматологічної академії. 2017. № 1 (57). – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/osoblivosti-travmuвання-pishohoda-zadnoyu-chastinoyu-avtomobilya-u-sudovo-medichniy-praktitsi> (дата обращения: 05.10.2019).

Нагула О.В.

студентка,

Науковий керівник: Костенко М.В.

кандидат юридичних наук, доцент,

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО

Допит – це процесуальна дія, що являє собою інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, які приймають участь в цій процесуальній дії та спрямований на отримання інформації та фактів, що відомі допитуваному та мають значення для встановлення істини по справі та притягнення винної особи до відповідальності [1, с. 75].

З метою належного проведення даної процесуальної дії необхідно визначити психолого-правові аспекти допиту підозрюваного.

Особливості проведення допиту є предметом досліджень значного кола науковців, зокрема: В.П. Бахіна, В.Д. Берназа, С.П. Бонарова, В.К. Весельського, Д.В. Затенацького, Є.В. Землянської, В.О. Коново-

вої, В.С. Кузьмічова, С.М. Стахівського, Л.Д. Удалова, В.Ю. Шепітька, та багатьох інших науковців.

Одним із найважливіших і основних джерел доказів є показання різних суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності, в т.ч. підозрюваних. Будь-який допит – це пізнавальний процес, кінцевим результатом якого є встановлення об'єктивної істини у кримінальній справі.

Перш за все слідчому необхідно підготуватися до проведення допиту та вивчити соціально-психологічні характеристики допитуваного, схильності до референтної групи, спосіб життя і виховання в сім'ї [2, с. 55]. Допит необхідно розпочинати зі встановлення психологічного контакту. Встановлення психологічного контакту створює найбільш сприятливу психологічну атмосферу спілкування, в результаті чого в допитуваної особи змінюється негативний емоційний стан, психологічне ставлення та соціальна позиція, а у слідчого формуються позитивний емоційний настрій та прагнення досягнути істини. Невстановлення психологічного контакту, може призвести до виникнення конфліктних ситуацій, відмови від надання свідчень, надання неповних чи неправдивих показань допитуваною особою. Встановити психологічний контакт можливо шляхом проведення бесіди на нейтральну тему [3, с. 326].

Наступним етапом є безпосередньо проведення допиту. Це може відбуватися у формі запитання-відповідь чи у формі вільної розповіді. При цій процесуальній дії слідчому слід пам'ятати, що у показаннях підозрюваного можливі перекручення, які є наслідком свідомої неправди. Необхідно розуміти причини цих перекручень, до яких відносять: страх викриття та притягнення до кримінальної відповідальності, небажання розголосу подій що сталися, страх зміни соціального статусу, значне звуження соціально-рольових функцій, бажання зменшити свою провину, прагнення обмовити співучасників, самообмова з метою приховати вину близької особи. При виявленні неправди в показаннях підозрюваного слідчому слід переконати останнього в необхідності надання правдивих показань. Також при проведенні допиту слідчий ставить допитуваному уточнюючі, нагадуючі, доповнюючі та контрольні запитання, деталізуючи при цьому його показання, виявляючи таким чином в них перекручення та з'ясовуючи, які саме обставини він більше запам'ятав [4].

При оцінці доказів і прийнятті процесуальних рішень суттєве значення має внутрішнє переконання слідчого, яке С.М. Смоков визначає як стан сформованого професійного знання в свідомості слідчого, коли він вважає зібрані у справі докази достатніми для прийняття рішення, впевнений у правильності свого висновку і готовий до відповідних практичних дій – прийняття рішення відповідно до отриманих знань [5, с. 5].

Отже, у досудовому розслідуванні одне з основних місць посідає допит. Але його значення в забезпеченні результативності визначається,

в першу чергу, не кількісними показниками, а вмінням тактовно, грамотно, і головне – з суворим дотриманням законності побудувати та провести допит. Оскільки доказова інформація може бути виявлена, правильно сприйнята і використана слідчим тільки за умови вільного володіння ним тактикою допиту, всією системою спеціальних прийомів і методів. Тому слідчі повинні володіти не тільки глибокими професійними знаннями, а також повинні мати психологічну підготовку та бути психоемоційно стійкими.

Список використаних джерел:

1. Бишевец О.В. Тактико-психологічне забезпечення проведення окремих слідчих (розшукових) дій: навч. посібник. Київ: Алерта, 2015. – С. 140.
2. Шепітько В.Ю. Довідник слідчого / В.Ю. Шепітько. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2001. – 208 с.
3. Шепітько В.Ю. Юридична психологія : підручник / Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. – 3-тє вид., перероб. і допов. – Харків : Право, 2019. – 288 с.
4. Криміналістика. Мультимедійний підручник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/kriminalist/info/home.html>
5. Смоков С.М. Внутрішнє переконання слідчого і його роль при прийнятті процесуальних рішень: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. «Кримінальний процес і криміналістика, судова експертиза» / С.М. Смоков. – К.: Академія внутрішніх справ, 2002. – 19 с.

Приступа Д.В.

курсант,

Науковий керівник: Гіденко Є.С.

магістр права, викладач,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

РОЗМЕЖУВАННЯ УЧАСТІ ЗАХИСНИКА ТА АДВОКАТА НА ЕТАПІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Головним завданням правової держави, до якої належить сучасна Україна, є забезпечення, охорона, захист і реалізація основних прав і свобод людини і громадянина. Проте, особа, яка порушує закони, регламентовані державою має бути обмеженою у певних правах та законних інтересах.

Основний закон України регламентує право кожної особи на правову допомогу та вільний вибір захисника своїх прав (ст. 59) [1]. Окрема категорія суб'єктів кримінального провадження, таких як підозрюваний, обвинувачений, виправданий або засуджений має право на захист, який полягає у наданні йому можливості отримати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, а також право користуватися правовою допомогою захисника [2].

Процесуальний статус захисника, організація і виконання його функцій та професійної діяльності у різних галузях права завжди були і будуть в центрі уваги дослідників, які вивчають процес у різних сферах права. Зокрема ці питання були предметом вивчення в роботах М.О. Бакаєва, М.А. Погорецького, Т.В. Варфоломєєвої, Ю.М. Грошевого, В.Г. Гончаренко, В.О. Попелюшко, В.Т. Нора, М.М. Михеєнка та інших.

Кримінальний процесуальний кодекс зазначає, що захисником є адвокат, який здійснює захист наступної категорії осіб: 1) підозрюваного; 2) обвинуваченого; 3) засудженого; 4) виправданого; 5) особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування; 6) особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію). Також важливим критерієм є те, що захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесені до Єдиного реєстру адвокатів України [2].

Під час виконання адвокатом його професійних обов'язків, він має право вчиняти будь-які дії, що не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги, необхідні для належного виконання договору про надання правової допомоги, зокрема: 1) звертатися з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб); 2) ознайомлюватися на підприємствах, в установах і організаціях з необхідними для адвокатської діяльності документами та матеріалами, крім тих, що містять інформацію з обмеженим доступом; 3) скласти заяви, скарги, клопотання, інші правові документи та подавати їх у встановленому законом порядку; 4) збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати і вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою, тощо (ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [3].

В свою чергу захисник користується процесуальними правами підозрюваного, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав,

реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним і не може бути доручена захиснику (наприклад, право давати показання). Тому, захисник має право: 1) знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюють його клієнта; 2) вимагати перевірки обґрунтованості затримання; 3) збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази; 4) брати участь у проведенні процесуальних дій; 5) під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, які заносяться до протоколу; 6) застосовувати з додержанням вимог КПК технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь; 7) заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо; 8) заявляти відводи; 9) ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування в передбаченому КПК порядку, та вимагати відкриття матеріалів згідно зі ст. 290 КПК; 10) одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення; 11) оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді в порядку, передбаченому КПК; 12) вимагати відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, в порядку, визначеному законом, а також відновлення репутації, якщо підозра не підтвердилася; 13) в разі необхідності користуватися послугами перекладача (ч. 3 ст. 42 КПК).

Захисник також має право брати участь у проведенні допиту та інших процесуальних дій, що проводяться за участю підозрюваного, до першого допиту підозрюваного мати з ним конфіденційне побачення без дозволу слідчого, прокурора, суду, а після першого допиту – такі ж побачення без обмеження кількості та тривалості. [4].

Відповідно до ст. 53 КПК слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд зобов'язані залучити захисника для проведення окремої процесуальної дії в порядку, передбаченому ст. 49 КПК, виключно у невідкладних випадках, коли є потреба у проведенні невідкладної процесуальної дії за участю захисника, а завчасно повідомлений захисник не може прибути для участі у проведенні процесуальної дії чи забезпечити участь іншого захисника або якщо підозрюваний, обвинувачений виявив бажання, але ще не встиг залучити захисника або прибуття обраного захисника неможливе.

Суди констатують існування проблеми щодо затримання особи в установлені законом строки (ст. 211 КПК), через ухилення захисника від явки в суд на розгляд клопотання про затримання особи.

Тому у разі, коли підозрюваний, обвинувачений не залучив захисника або обраний захисник протягом 24 годин не має змоги прибути у судове

засідання для проведення процесуальної дії, яка належить до невідкладних, слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд мають право запропонувати підозрюваному, обвинуваченому залучити іншого захисника.

Якщо підозрюваний, обвинувачений відмовиться від залучення іншого захисника, а проведення невідкладної процесуальної дії передбачає участь захисника, то слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд зобов'язані залучити захисника у порядку, передбаченому ст. 49 КПК.

Результати аналізу судової практики засвідчили, що залучення захисника для проведення окремої процесуальної дії здійснювалось у більшості випадків внаслідок неявки раніше залученого захисника.

Призначаючи захисника для проведення окремої процесуальної дії, необхідно забезпечувати реалізацію його права на ознайомлення з матеріалами провадження, конфіденційне спілкування з підзахисним тощо [5].

Проаналізувавши вищевказане, доходимо висновку, що одна з основних засад кримінального провадження – забезпечення права на захист, не може бути не виконаною, особливо у випадку, якщо під час здійснення процесуальних дій, відсутній підозрюваний або обвинувачений.

На досвіді судової практики виникає бачення, що для того, аби дотримуватися законності необхідно вивчати більшу кількість нормативних актів. Адже одним кримінальним процесуальним кодексом не обмежується увесь процес проведення досудового розслідування. Насправді кваліфікований захисник має варіювати багатьма кодексами, законами, підзаконними актами, наказами, інструкціями тощо. Теоретична база дасть змогу освіченому юристу більш якісно та досконало виконувати свою роботу.

Список використаних джерел:

1. Конституція України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141 поточна редакція від 21.02.2019, підстава – 2680-VIII.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, поточна редакція від 28.11.2019, підстава – 263-IX.
3. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 27, ст.282 поточна редакція від 05.01.2017, підстава – 1798-VIII.
4. Шатарська Т. Участь адвоката на стадії досудового розслідування, його права та обов'язки. Участь адвоката у слідчих (розшукових) діях. Суть, методика, значення та тактика участі адвоката в процесуальних діях на стадії досудового розслідування / Шатарська Т. // 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.shatarska.in.ua/5-uchast-advokata-na-stadi%D1%97-dosudovogo>

rozsliduvannya-jogo-prava-ta-obovyazki-uchast-advokata-u-slidchix-rozshukovix-diyax-sut-metodika-znachennya-ta-taktika-uchasti-advokata-v-procesua/

5. ВССУ: Узагальнення судової практики про забезпечення права на захист у кримінальному провадженні (витяг). – 25.09.2015 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://protocol.ua/ua/vssu_uzagalnennya_sudovoї_praktiki_pro_zabezpechennya_prava_na_zahist_u_kriminalnomu_provadzenni_\(vityag\)/](https://protocol.ua/ua/vssu_uzagalnennya_sudovoї_praktiki_pro_zabezpechennya_prava_na_zahist_u_kriminalnomu_provadzenni_(vityag)/)

Симкович В.В.

судовий експерт,

Закарпатський науково-дослідний

експертно-криміналістичний центр

Міністерства внутрішніх справ України

МОЖЛИВІСТЬ ВІДКРИВАННЯ СТОРОННІМ ПРЕДМЕТОМ ЦИЛІНДРОВОГО МЕХАНІЗМУ З ВМОНТОВАНИМ КЛЮЧЕМ

Одним із завдань трасологічної експертизи є дослідження замків та замикаючих пристроїв. На вирішення такої експертизи можуть ставитися питання щодо наявності слідів, які могли виникнути при відкритті замка сторонніми предметами (слід від відмичок, бамп-ключів, тощо) та виявлення сторонніх предметів всередині замка.

З метою вирішення таких питань експерт-трасолог розбирає замок (або механізм) та досліджує його внутрішні поверхні. Дослідження замків в установах Експертної служби МВС України проводиться згідно «Методики трасологічного дослідження замків» (реєстраційний код методики 4.2.34 згідно Реєстру методик проведення судових експертиз), а також іншої спеціальної літератури.

Як свідчить практика, з метою встановлення, чи відкривався замок (механізм) стороннім предметом, дослідженню підлягають зазвичай кодові штифти та циліндр, а в певних випадках, й внутрішні поверхні корпусу, оскільки саме на вищеперахованих об'єктах можуть залишатися сліди від відмички, бамп-ключа, тощо. На інших же частинах механізму залишення таких слідів вважається малоімовірним. Зазвичай, для відповіді на питання «чи відкривався циліндровий механізм стороннім ключем?» необхідний повний комплекс ознак (сліди на кодових штифтах, циліндрі та напівкільцеві потертості на внутрішніх

поверхнях корпусу), але на практиці такий комплекс зустрічається рідко, а тому вирішити питання не надається можливим.

Проте, як показала практика це не завжди так. На дослідження було надано циліндровий механізм з вмонтованим (постійним) ключем. Метою дослідження було встановлення, чи відкривався даний механізм стороннім предметом.

В процесі дослідження механізму було встановлено, що вороток постійного ключа (який безпосередньо впливає на вороток ригеля) проглядається через ключову шпарину протилежної сторони механізму. У зв'язку з цим, цілком ймовірно, що на даний вороток постійного ключа можна впливати стороннім предметом, внаслідок чого на ньому можуть залишитися сліди.

З метою перевірки можливості залишення слідів на воротку постійного ключа, в лабораторних умовах було проведено наступний експеримент: в експериментальний циліндровий механізм з постійним ключем вводився сторонній предмет, а саме металева скріпка. Скріпка була випрямлена, а один із її кінців був вигнутий під кутом, формуючи своєрідний «гачок» (Рис. 1).

Рис. 1. Загальний вигляд циліндрового механізму з вставленою скріпкою

Даним кінцем здійснювався механічний вплив на вороток постійного ключа циліндрового механізму, до якого була можливість дістати навіть з протилежної ключової шпарини. В процесі маніпуляцій з скріпкою вдалося повернути вороток постійного ключа, що в свою чергу, повернуло поводок ригеля (Рис. 2).

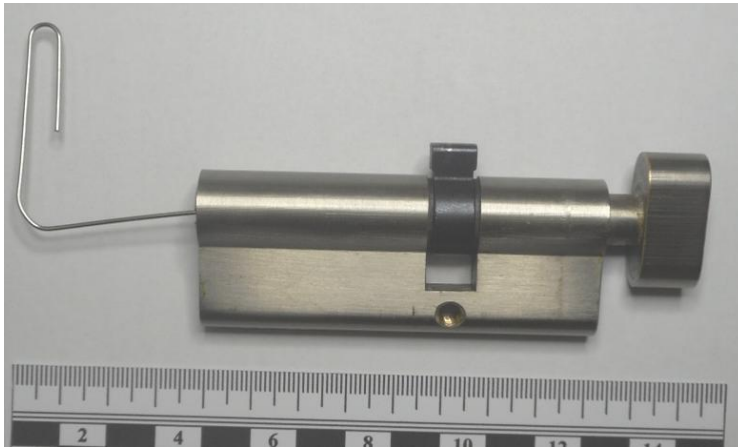

Рис. 2. Загальний вигляд циліндрового механізму з вставленою скріпкою і повернутим поводком ригеля

В подальшому, з метою дослідження внутрішніх поверхонь експериментального циліндрового механізму та виявлення слідів на них корпус механізму було розпилено.

В процесі дослідження внутрішніх деталей механізму за допомогою криміналістичної лупи Regula (збільшенням 10X) та мікроскопа МСП-1 «ЛОМО» (збільшення 8X-32X, світло штучне, відбите) встановлено, що на стінках циліндру наявні поодинокі, локальні, динамічні, незабарвлені поверхневі сліди у вигляді дуговидних подряпин металу. Частина подряпин діагонально орієнтована відносно умовного напрямку руху ключа, інша частина слідів – перпендикулярно. Сліди також було виявлено на кодових штифтах.

Проте в процесі подальшого дослідження плоского воротка постійного ключа встановлено, що на ньому наявні численні, локальні, динамічні, незабарвлені поверхневі сліди у вигляді дуговидних подряпин металу.

Звісно, що поворот воротка ригеля (внаслідок механічної дії на вороток постійного ключа) не обов'язково призведе до відкривання замка, тому формулювати категоричний висновок про те, що циліндровий механізм було відчинено стороннім предметом буде необгрунтовано навіть при наявності слідів (подряпин, вм'ятин, тощо) на воротку постійного ключа.

Крім того, існує можливість, що сторонні предмети і не залишать слідів на воротку постійного ключа або ж залишать сліди іншої форми та

конфігурації (це буде залежати від форми стороннього предмету та від характеру маніпуляцій).

Проте навіть проведеного експерименту достатньо для висновку про те, що судовому експерту доцільно досліджувати не тільки кодові штифти і стінки циліндру, а й вороток постійного ключа у випадку вирішення питання щодо того, чи був відімкнений стороннім предметом циліндровий механізм з постійним ключем.

Не зважаючи на те, що даний циліндровий механізм був оснащений сімома кодovими штифтами (що зазвичай є показником високої секретності), через деякі конструктивні помилки (відсутність перегородки між циліндрами, яка б унеможливила вищеописану маніпуляцію) він може бути легко відімкнений звичайними підручними засобами. Тому рекомендуємо громадянам утриматися від покупки та встановлення на дверне полотно дешевих циліндрових механізмів з постійним ключем, оскільки існує реальна можливість його легкого відмикання сторонніми предметами.

Список використаних джерел:

1. Пророков И.И. Криминалистическая экспертиза следов. – Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1980.
2. Методика трасологічного дослідження замків. Експертна спеціальність 4.2. «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами» / [укл. Коструб А.М., Грищенко О.В., Щирба Д.Є., Іваник С.І., Чашницька Т.Г.]. – К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2015 (реєстраційний код методики 4.2.34 згідно Реєстру методик проведення судових експертиз).

Сливка І.Ю.

*старший судовий експерт,
Закарпатський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України*

ПРИНЦИП ДІЇ ВІДМИЧКИ ТИПУ «PICK-GUN»

Одним із завдань трасологічної експертизи є дослідження замків та замикаючих пристроїв. На вирішення такої експертизи може ставитися питання щодо наявності слідів, які могли виникнути при відкритті замка

сторонніми предметами (сліди від відмичок, бамп-ключів, тощо). Для вирішення даного питання експерту-трасологу необхідно володіти знаннями щодо різноманітних видів відмичок та інших пристроїв, за допомогою яких можна відкривати замки, а також знати принципи їх дії.

Але злочинність не стоїть на місці, пристрої для відкривання замків постійно покращуються, а в мережі Інтернет можна вільно придбати такі пристрої.

Для прикладу пропонуємо розглянути механізм для відкривання замків (відмичку) типу «Pick-gun», який раніше у вітчизняній літературі не розглядався (Рис. 1).

Рис. 1. Загальний вигляд відмички типу «Pick-gun»

Відмичка-пістолет (з англ. «pick» – «відмичка», «gun» – «пістолет») – це інструмент, який можна використовувати для відкриття циліндрових механізмів штифтового типу без використання ключа [1]. Принцип дії даної відмички аналогічний відмичці типу «бамп-ключ», проте існують певні відмінності.

Для розуміння принципу дії даної відмички, доцільно спершу пояснити механізм дії штифтового замка та циліндрового механізму.

Штифтовий замок (або циліндровий механізм) містить набір упорних та кодових штифтів. Кодові штифти (відмітка 1 на Рис. 2) різної довжини розташовані всередині циліндру; довжина кодових штифтів має відповідати глибині вирізів на ключі. Упорні штифти (відмітка 2 на Рис. 2) встановлені в корпусі замка. Під кожним з упорних штифтів наявна пружина, які постійно тисне на упорний штифт, внаслідок чого упорні штифти проникають в циліндр замка і блокують його поворот, тобто не дозволяють відімкнути замок (Рис. 2).

Якщо вставити в замок неправильний ключ (або будь-який інший сторонній предмет), він натисне на кодовий штифт або занадто високо, або недостатньо високо, тому циліндр буде заблокований упорними штифтами і його не можна буде повернути (Рис. 3).

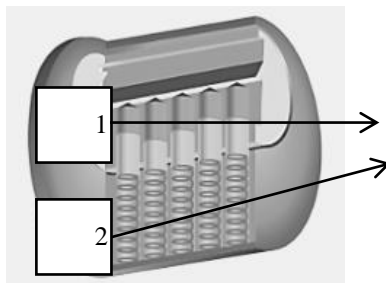

Рис. 2. Загальний вигляд циліндрового механізму (вид в розрізі)

Рис. 3. Загальний вигляд циліндрового механізму з вставленим неправильним ключем (вид в розрізі)

Якщо вставити в замок штатний ключ, то довжина кодівих штифтів буде відповідати глибині вирізів на ключі, упорні штифти вирівнюються в лінію і циліндр буде вільно обертатися, тобто замок буде відчинено (Рис. 4-5).

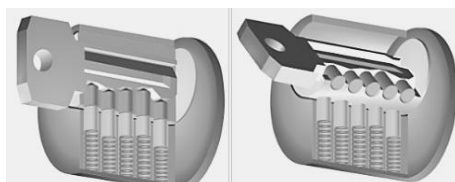

Рис. 4-5. Загальний вигляд циліндрового механізму з вставленим штатним ключем (вид в розрізі)

Відмичка-пістолет була розроблена в США, де більшість замків та циліндрових механізмів розташовані «зверху вниз», проте принцип дії таких замків абсолютно однаковий з описаним вище. Але в подальшому пістолет-відмичка буде описано з врахуванням цієї особливості.

Принцип дії пістолета-відмички полягає в наступному: у ключову шпарину замка або циліндрового механізму вставляється металевий стрижень, який при натисненні на спусковий гачок, різко піднімається вгору та за рахунок імпульсу піднімає всі штифти замка, і в цей момент існує можливість повернути циліндр (за допомогою натяжної пружини) та відімкнути замок.

В основі дії пістолета-відмички використовується первинний закон фізики – передача енергії – щоб миттєво вивільнити всі упорні штифти з циліндра замка. Металевий стрижень пістолета-відмички наносить сильний удар по всім кодовим штифтам, які передають кінетичну енергію на упорні штифти. Внаслідок цього, упорні штифти «виштовхуються» з циліндру замка в корпус замка. В цей момент, поки упорні штифти знаходяться в корпусі замка, а пружини ще не встигли повернути їх в стандартне положення (при якому вони блокують поворот циліндра) існує можливість повороту циліндру і відчинення замка (Рис. 6).

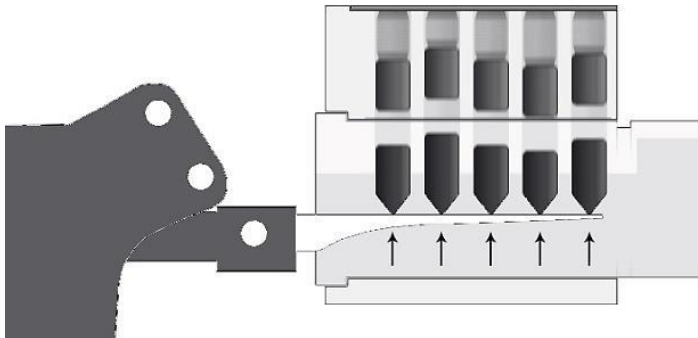

Рис. 6. Схематичне зображення дії пістолета-відмички

Вперше даний пристрій було запатентовано Луї С. Ханфлігом в США у 1934 році [2]. Наступні конструкції були запатентовані Сегалом Самуелем у 1943 році [3] та Вільямом Дж. Міскіллом у 1951 році [4].

В даних патентах існують певні відмінності з сучасними пістолетами-відмичками, наприклад, в патенті від 16.01.1934 (винахідник Луї С. Ханфліг) автор винаходу описує також «пружину для повороту циліндру», яка монтується на верхній частині пістолета-відмички і повинна створювати боковий натяг на циліндр механізму, з метою його повороту. Сила бокового натягу регулюється спеціальним гвинтом (відмітка 27 на Рис. 7).

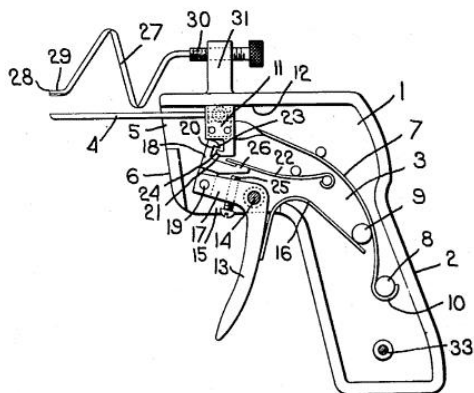

Рис. 7. Загальний вигляд пістолета-відмички, який описаний в патенті від 16.01.1934 (винахідник Луїс С. Ханфліг) [2]

Проте в сучасних механізмах така деталь переважно відсутня, а натяг потрібно створювати окремою деталлю, так звану «натяжною пружиною» або «воротком».

При наданні на трасологічне дослідження предмету, який візуально схожий на вищеписану відмичку, доцільно ретельно дослідити стрижень, на предмет наявності на ньому вм'ятин, виступів, які можуть залишити характерні сліди на внутрішніх поверхнях циліндрового механізму. Також, враховуючи принцип дії даної відмички та те, що кодові штифти та циліндр механізму виготовляються зазвичай з кольорових металів, які є більш м'якими ніж сталь стрижня відмички, цілком можливе нашарування таких кольорових металів на стрижні відмички.

Крім цього, враховуючи коментар ст. 359 Кримінального кодексу України, згідно якого «Спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації – це технічні засоби, устаткування, апаратура, прилади, пристрої, препарати та інші вироби, спеціально створені, розроблені, модернізовані, запрограмовані або пристосовані для виконання завдань з негласного отримання інформації під час здійснення оперативно-розшукової діяльності» та те, що «До таких засобів належать спеціальні технічні засоби для негласного: ... є) проникнення у приміщення, транспортні засоби, інші об'єкти та їх обстеження», використання вищеписаної відмички може утворювати склад злочину, передбачений ст. 359 Кримінального кодексу України. Також, у відповідності до коментаря цієї ж статті «Незаконна діяльність, пов'язана з розробленням, виготовленням і реалізацією спеціальних технічних

засобів, за відповідних підстав кваліфікується за ч. 1 ст. 202.». Однак, в мережі Інтернет (фактично, у вільному доступі) наявні численні вітчизняні та зарубіжні веб-сайти, за допомогою яких можна вільно придбати такі відмічки. Тому існує ймовірність використання такого типу відмічок особами при вчиненні злочинів, а тому експерту-трасологу доцільно володіти знаннями про принцип їх дії. Разом з тим, залишається відкритим питання диференціації слідів пістолета-відмічки від слідів інших сторонніх предметів, що потребує подальшого проведення експериментів.

Список використаних джерел:

1. Snap gun [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Snap_gun (дата звернення 26.11.2019).
2. L.S. Hanflig IMPACT PRODUCING IMPLEMENT [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу: <https://patentimages.storage.googleapis.com/54/66/04/30e256a0407cfe/US1944006.pdf> (дата звернення 26.11.2019).
3. S. Segal LOCK PICKING GUN [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу: <https://patentimages.storage.googleapis.com/a0/e9/18/821dfbfa9c1ab0/US2309677.pdf> (дата звернення 26.11.2019).
4. W.J. Miskill POWER ACTUATED LOCK PICK [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу: <https://patentimages.storage.googleapis.com/28/62/43/2b99a91a991f09/US2565254.pdf> (дата звернення 26.11.2019).

Сливка І.Ю.

*старший судовий експерт,
Закарпатський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України*

ВИКОРИСТАННЯ ГРАФІЧНОГО РЕДАКТОРА ADOBE PHOTOSHOP ПРИ ПРОВЕДЕННІ ТРАСОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Одним з основних завдань трасологічної експертизи є ідентифікація об'єкта, що залишив слід. З цією метою експерт-трасолог проводить порівняльне дослідження сліду та об'єкта, яким цей слід міг бути

залишений. Одним із спеціальних методів дослідження є метод накладення, який полягає в накладанні одного з порівнюваних прозорих відображень на інше, для того щоб при суміщенні виявити як збіжні ознаки, так і ті, що різняться. Для даного методу порівняння необхідно, щоб слід був відкопійований на прозору дактилоскопічну плівку і тоді в подальшому існує можливість його порівняння з наданим об'єктом. Проте, як свідчить практика, далеко не завжди в розпорядженні спеціаліста, який залучений до огляду місця події, є прозора дактилоскопічна плівка. Відповідно, на дослідження рідко надають сліди на таких носіях, що унеможливує використання вищезазначеного методу. Проте цю проблему можна вирішити застосовуючи растровий графічний редактор Adobe Photoshop.

Adobe Photoshop (далі – Редактор) – растровий графічний редактор, головним чином призначений для редагування цифрових фотографій та створення растрової графіки. Особливості Adobe Photoshop полягають у багатому інструментарії для операцій з створення і обробки зображень, зручності й простоті в експлуатації, широких можливостях до автоматизації обробки растрових зображень, які базуються на використанні сценаріїв, велику кількість кольорових профілів та у великій кількості фільтрів, за допомогою яких можна створювати різноманітні художні ефекти.

В редакторі наявні інструменти за допомогою яких можна змінювати тон, насиченість зображення, обтинати його, накладати фотофільтри, виправляти перспективу тощо. Одним із найважливіших інструментів редактора є так звані шари (з англ. «layers») — прозорі області зображення, на яких розміщуються елементи фотомонтажу, текст, геометричні фігури, тощо. Використання шарів є особливо зручним при проведенні порівняльних досліджень в трасологічній експертизі. Для прикладу, існує можливість віртуального накладення порівнюваних зображень одне на одного (наприклад, фото сліду низу взуття та підосви взуття). В наступному прикладі, ми провели накладення фото сліду (шар з назвою «Слід», відмітка 1 на Рис. 1) на фото підосви низу взуття (шар з назвою «Підосва взуття», відмітка 2 на Рис. 1). Для кращої наглядності, ми приховали частину сліду за допомогою інструменту маска шару (з англ. «layer mask», відмітка 3 на Рис. 1) (Рис. 1).

В порівнянні з класичним методом накладення зображень (на прозорому фотопапері) порівняння в Редакторі має дуже значні переваги, а саме:

– можливість вільного трансформування зображення (в нашому випадку, це фото сліду або взуття), тобто можливість змінювати масштаб зображення, кут нахилу, тощо (дана команда «Free Transform» вмикається шорткатом Ctrl+T на ОС Windows). Це дасть можливість

легко «підганяти» масштаб зображення сліду під масштаб порівнюваного об'єкта.

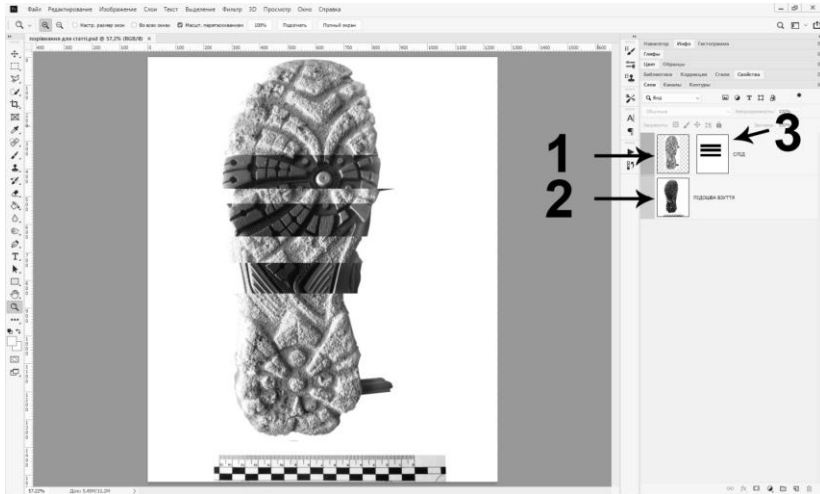

Рис. 1. Загальний вигляд робочого вікна програми Adobe Photoshop

– можливість приховувати частину зображення сліду для того, щоб порівняння було більш наглядним. Для цього можна використовувати вищеописаний інструмент «layer mask», оскільки цей інструмент є не деструктивним, тобто в подальшому можна «відновити» приховану ділянку.

– існує можливість зменшення прозорості шару з слідом в процентному співвідношенні (за допомогою повзунка «Opacity» – «Прозорість»), що в певних випадках дозволить виявити збіги загальних та окремих ознак (Рис. 2).

При цьому слід пам'ятати, що в процесі порівняльного дослідження не доцільно змінювати співвідношення сторін фото (висоту та ширину), оскільки зміна співвідношень сторін призведе до спотворення відстаней між загальними та окремими ознаками об'єктів (у прикладі з взуттям, зміняться відстані між елементами підшви взуття). Для того, щоб в процесі вільного трансформування зображення («Free Transform») співвідношення сторін залишалось незмінним, необхідно натиснути на значок замка (відмітка 1 на Рис. 3). Або ж, при масштабуванні зображення слід натискати клавішу Shift – це також заблокує співвідношення сторін.

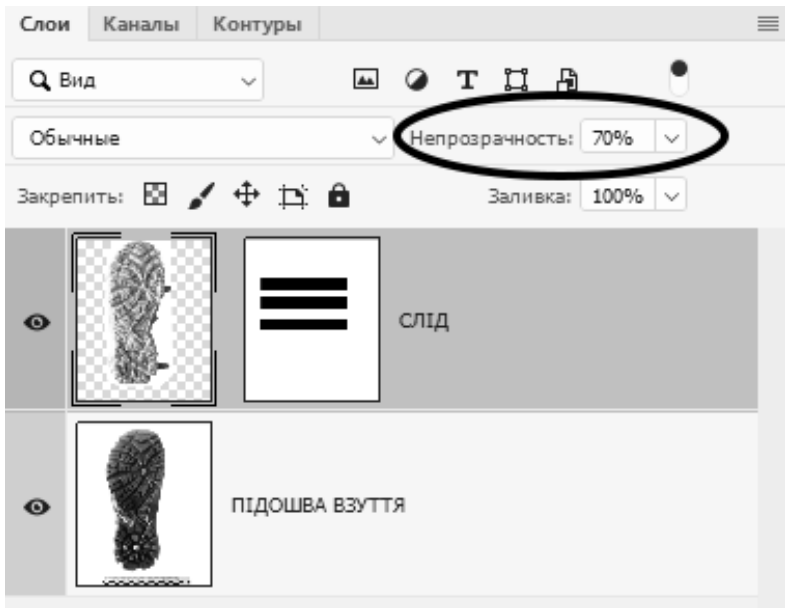

Рис. 2. Загальний вигляд повзунка «Прозорість» (з англ. «Opacity»)

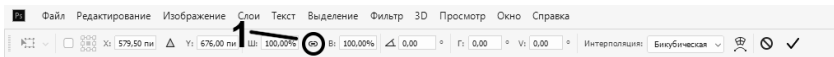

Рис. 3. Верхня панель редактора при ввімкненому режимі вільного трансформування («Free Transform»)

Крім цього, надзвичайно широкі можливості для порівняння дають так звані «режими змішування» (з англ. «Blending mode»). Дані режими являють собою математичні формули, згідно яких пікселі зображення на одному шарі певним чином «змішуються» з пікселями зображення на нижчому шарі (Рис. 4).

В нагоді експерту-трасологу можуть стати режими змішування групи «Comparative modes» («Порівняльні режими»), зокрема режим «Різниця» (з англ. «Difference»). Якщо накласти зображення сліду на зображення порівнюваного об'єкта та ввімкнути даний режим, всі розбіжності між зображеннями будуть показані певним кольором. Якщо ж між зображеннями нема розбіжностей, то при ввімкненні такого режиму зображення просто стануть чорними. Слід пам'ятати, що повне співпадіння всіх ознак (загальних та окремих) на практиці буває вкрай рідко з різних причин (різні умови слідоутворення та експерименту;

значний час експлуатації взуття/знаряддя/інструменту між вчиненням злочину та вилученням знаряддя, яке призвело до зміни мікрорельєфу; різні умови освітлення при фотофіксації, тощо). Однак в якості орієнтуючого інструменту даний режим змішування є корисним. Інші режими змішування можуть використовуватися по-різному, тому при проведенні порівняльного дослідження доцільно експериментувати з різними режимами змішування з метою найкращого відображення загальних та окремих ознак.

Normal Dissolve	
Darken Multiply Color Burn Linear Burn Darker Color	Режими затемнення
Lighten Screen Color Dodge Linear Dodge (Add) Lighter Color	Режими висвітлення
Overlay Soft Light Hard Light Vivid Light Linear Light Pin Light Hard Mix	Контрасні режими
Difference Exclusion Subtract Divide	Порівняльні режими
Hue Saturation Color Luminosity	Режими зміни HSL (тон, насиченість, яскравість)

Рис. 4. Види режимів змішування в редакторі Adobe Photoshop (поділені за групами)

В редактора є й інші можливості, однак в межах тез виступу неможливо описати їх всі. Однак, навіть вищенаведені інструменти значно розширюють можливості методу накладення та дозволяють частіше використовувати такий метод при проведенні ідентифікаційних досліджень в криміналістиці.

Також, в практиці широко використовується режим «Photomerge», основна функція якого полягає у автоматичному створенні панорами з кількох зображень, що мають спільні елементи. Найчастіше такий режим

використовується при фотофіксації огляду місця події, коли необхідно створити оглядову панораму місця події.

Таким чином, графічні редактори є корисним інструментом не тільки при проведенні трасологічних експертиз, але й в інших видах судової експертизи, наприклад в почеркознавчій експертизі при порівнянні двох зразків підписів, в дактилоскопічній експертизі при виявленні окремих ознак у папілярних узорах та в балістичній експертизі при виявленні окремих ознак на гільзах чи кулі, а також при проведенні їх розгортки.

Але варто зазначити й про те, що використання графічного редактора при проведенні експертиз повністю не врегульоване чинним законодавством, а тому таке використання доцільне лише для допомоги експерту у виявленні збігів та розбіжностей в процесі порівняльного дослідження. Якщо експерт використовує редактор для незначних змін в зображенні (обрізка кадру, збільшення яскравості, контрасту, тощо), то слід зазначити про таке використання в кінці висновку експерту, а саме графі «Примітки» з зазначенням номеру ліцензії програмного забезпечення. Для використання деструктивних змін (накладення слідів один на одного, суміщення, виправлення перспективи тощо) необхідне законодавче врегулювання або внесення в методику і тому дана тема потребує подальшого вивчення.

Татаренко А.В.

студентка,

Університет управління і права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

**ВІДМЕЖУВАННЯ УМИСНОГО ТЯЖКОГО
ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ, ЩО СПРИЧИНИЛО
СМЕРТЬ ПОТЕРПІЛОГО, ВІД ВБИВСТВА, ВЧИНЕНОГО
ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ**

Конституція України проголошує людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю в державі. Так, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1].

Відповідно до п. 1.2. «Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень» з медичної точки зору, тілесні ушкодження

– це порушення анатомічної цілості тканин, органів та їх функцій, що виникає як наслідок дії одного чи кількох зовнішніх ушкоджуючих факторів – фізичних, хімічних, біологічних, психічних [2].

Доктрина кримінального права розглядає причину смерті потерпілого (не беручи до уваги смерть, яка настала природнім шляхом) можна лише шляхом нанесення тілесних ушкоджень. Тому тілесні ушкодження, внаслідок яких настає смерть можна поділити на три групи:

1) умисне тілесне ушкодження, що призвело до смерті потерпілого, у разі якщо у винного не було умислу вбити потерпілого, кваліфікується як злочин відповідно до ч. 2. ст. 121 КК України [3];

2) умисне тілесне ушкодження, в наслідок якого настала смерть потерпілого, у разі якщо винний знав про наслідки, усвідомлював свої дії і до чого такі дії можуть призвести і бажав смерті потерпілому, підпадають під дію ст. 115-118 КК України [3];

3) інші види тілесних ушкоджень, в тому числі тяжкі тілесні ушкодження через необережність, тілесні ушкодження середньої тяжкості умисні і необережні, легкі умисні, внаслідок яких настала смерть потерпілого кваліфікуються як вбивство через необережність і підпадають під дію ст. 119 КК України [3].

Застосовуючи ст. 119 КК України [3] необхідним є встановлення наявності необережної вини, що призвело на настання такого негативного наслідку як смерть людини. Проте, дія, яка забезпечила такий результат може бути як умисною, так і ні.

Вбивство через необережність необхідно відрізнити від випадкового заподіяння смерті (казус), якщо винна особа, в момент нанесення тілесних ушкоджень потерпілому не могла передбачити настання смерті від свої діянь або бездіяльності і відповідно до обставин справи не могла і не повинна була передбачити настання таких наслідків.

Аналізуючи склади злочинів вбивства через необережність та умисного тяжкого тілесного ушкодження, внаслідок якого сталася смерть потерпілого (відповідно ст. 119 та ч. 2 ст. 121 КК України), можна стверджувати, що об'єктами в ст. 119 КК України виступає життя особи, а в ч. 2 ст. 121 КК України – здоров'я та життя особи; об'єктивною стороною у разі вбивства через необережність є: 1) діяння – посягання на життя іншої людини; 2) негативні наслідки у вигляді смерті потерпілого; 3) причинний зв'язок між вказаними діянням і наслідками. У разі умисного тяжкого тілесного ушкодження, внаслідок якого сталася смерть потерпілого об'єктивною стороною є: 1) діяння (дія або бездіяльність); 2) наслідки у вигляді тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого; 3) причинний зв'язок між зазначеними діянням і наслідками. Суб'єктивною стороною злочину, передбаченого ст. 119 КК України [3] є необережність: злочинна самовпевненість або

злочинна недбалість. Відповідно до ч. 2 ст. 121 КК України [3] заподіяння тілесного ушкодження здійснюється навмисно, а смерть заподіюється необережно. Згідно з ст. 119 КК України [3] суб'єкт злочину загальний, а за ч. 2 ст. 121 КК України суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла 14-річного віку [3].

Повертаючись до винесеної у заголовок теми зазначимо, що відмінність між двома суспільно небезпечними діяннями полягає у тому, що умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, має місце тоді, коли в результаті описаного у ч. 1 ст. 121 КК України [3] діяння настає смерть потерпілого, причому особливістю цього є те, що присутні два суспільно небезпечні наслідки (первинний – тяжкі тілесні ушкодження і похідний – смерть), психічне ставлення до яких з боку винного є різним. До заподіяння умисного тяжкого тілесного ушкодження він ставиться умисно, а до настання смерті потерпілого від такого ушкодження – необережно. При цьому винний усвідомлює можливість настання похідного наслідку в результаті настання первинного [4, с. 89].

Таким чином, порівнюючи ці два злочини, можна прийти до висновку, що зазначені злочинні діяння мають подібний склад злочину, але мають різну тяжкість вини і ступінь суспільної небезпеки, що підтверджується різними санкціями, передбачені кримінальним законодавством.

Враховуючи зазначені обставини вкрай необхідно в процесі кваліфікації цих злочинів, чітко розмежовувати ці два злочинні діяння.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. «Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень»: МОЗ України; Правила от 17.01.1995 № 6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0255-95?lang=ru>.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
4. Гриневич Владислав. Практичні аспекти відмежування тяжкого тілесного ушкодження, внаслідок якого сталася смерть, від вбивства через необережність // Юридичний журнал. – 2005. – № 3. – С. 88-89.

Наукове видання

ДОСЛІДЖЕННЯ АКТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ ЮРИДИЧНИХ НАУК

**МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

Матеріали друкуються в авторській редакції

Дизайн обкладинки: А. Юдашкіна
Верстка: Н. Ковальчук

Контактна інформація організаційного комітету:
73005, Україна, м. Херсон, а/с 20,
Науковий журнал «Молодий вчений»
Телефон: +38 (0552) 399 530
E-mail: info@molodyvcheny.in.ua
www.molodyvcheny.in.ua

Підписано до друку 23.12.2019. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 9,53. Тираж 100. Замовлення № 1219/40.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
Україна, м. Херсон, вул. Паровозна, буд. 46-а
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.